
UNIVERZITA KARLOVA

PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Téma: Listiny pořizované pro případ smrti

Documents executed for the case of death

Konzultant rigorózní práce: Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Vypracovala : Mgr. Eva Krejcarová

březen 2010

Prohlašuji že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Obsah

1	Úvod	4
2	Listiny pořizované pro případ smrti, které připouští Obecný zákoník občanský	7
2.1	Poslední pořízení – závět' a dovětek	8
2.1.1	Způsobilost pořídit poslední pořízení a způsobilost dědit.....	8
2.1.2	Formy posledního pořízení.....	10
2.1.3	Obsah posledního pořízení	15
2.1.4	Nepominutelní dědicové	20
2.1.5	Zrušení posledního pořízení	20
2.2	Dědická smlouva.....	22
2.3	Advitalitní smlouva	24
2.4	Darování na případ smrti.....	25
2.5	Zřeknutí se dědického práva.....	25
2.6	Listina o vydědění.....	26
3	Listiny pořizované pro případ smrti, jež umožňoval občanský zákoník z roku 1950	28
3.1	Závět'	29
3.2	Zřeknutí se dědictví.....	36
3.3	Listina o vydědění.....	36
4	Listiny pořizované pro případ smrti podle občanského zákoníku z roku 1964	38
4.1	Listina o závěti.....	39
4.1.1	Náležitosti závěti	40
4.1.2	Náležitosti osoby pořizovatele	43
4.1.3	Náležitosti vůle pořizovatele	45
4.1.4	Náležitosti formální.....	48
4.1.4.1	Holografní závět'	50
4.1.4.2	Allografní závět'	54
4.1.4.3	Závět' ve formě notářského zápisu	60
4.1.5	Obsahové náležitosti závěti	66
4.1.5.1	Stanovení dědice a určení dědických podílů	66
4.1.5.2	Zřízení nadace či nadačního fondu v závěti	75
4.1.6	Ochrana neopomenutelných dědiců	77
4.1.7	Podmínka a příkaz	81
4.1.7.1	Započtení	82
4.1.7.2	Věcné břemeno.....	88
4.1.7.3	Obecné náhradnictví.....	90
4.1.7.4	Výplata dědického podílu v penězích	91
4.1.8	Zrušení závěti	91
4.1.9	Úschova závěti	95
4.2	Listina o vydědění.....	97
4.2.1	Náležitosti listiny o vydědění	102
4.2.2	Zrušení listiny o vydědění	110
4.3	Listiny o správě dědictví.....	111

4.3.1	Náležitosti listiny o ustanovení správce dědictví	118
4.3.2	Zrušení listiny o ustanovení správce dědictví	120
5	Evidence listin pro případ smrti – Centrální evidence závětí.....	122
6	Listiny pořizované pro případ smrti de lege ferenda	125
6.1	Závěť a dovětek	127
6.2	Dědická smlouva.....	140
6.3	Smlouva o zřeknutí se dědictví.....	143
6.4	Darování pro případ smrti	144
6.5	Listina o vydědění.....	144
6.6	Listina o správě pozůstalosti	146
7	Závěr	147
	Seznam použité literatury.....	155
	Summary	166

Seznam zkratk

CEZ	Centrální evidence závětí
NadZ	zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních фондах a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních фондах), ve znění pozdějších předpisů
NK ČR	Notářská komora České republiky
NotŘ	zákon ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OZO	Všeobecný zákoník občanský pro veškeré německé země dědičné (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie)
SOZ	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník (tzv. Střední kodex)
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

1 Úvod

Smrt patří k neodvratným přírodním pravidlům lidské existence. Z právního aspektu se jedná o právní událost, tedy právní skutečnost, jež není závislá na vůli a s níž právo spojuje vznik, změnu či zánik právních vztahů. Ačkoli smrtí fyzická osoba ztrácí právní subjektivitu, osud práv a povinností, kterých byla nositelem, je rozdílný. Některá vzhledem k vázanosti výhradně na zemřelou osobou zanikají, jiná přetrvávají bez ohledu na biologické trvání jedince a v takovém případě je nutné řešit otázku, na které subjekty přejdou. Dědické právo, upravující přechod na právní nástupce, tak představuje významný faktor vlastnického práva, s nímž je velmi těsně spojeno, navazuje na něj a je předpokladem pro jeho zachování a další rozvoj. Jestliže by dědické právo neexistovalo, bylo by i vlastnické právo velmi oslabeno a ztrácelo by svou motivační úlohu.

Základ dědického práva je zakotven v článku 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, která je dle článku 112 odst. 1 Ústavy součástí ústavního pořádku České republiky. Jestliže má každý právo vlastnit majetek, jehož dědění se zaručuje, patří k této svobodě možnost nakládat s předmětem individuálního vlastnictví nejen *inter vivos*, ale i *mortis causa*. Úprava dědické posloupnosti je proto primárně přenechána pořizovateli, aby si svobodně určil, na které osoby a v jakém rozsahu výsledek jeho celoživotního úsilí přejde. Zákodárce sice stanoví okruh zůstavitelových zákonných dědiců v rámci jednotlivých dědických skupin podle obecného přesvědčení o tom, které osoby jsou zůstaviteli podle daného pořadí nejbližší a jaký podíl z dědictví by na ně měl spravedlivě připadnout, ale vzhledem k rozmanitosti životních vztahů, majetkových poměrů jednotlivých členů rodiny, jejich potřebám, zájmům, věku, ale i např. konkrétnímu majetku pořizovatele je nemožné, aby adekvátní rozdělení dědictví bylo zákonem zaručeno v každém jednotlivém případě. K tomu, aby pořizatelova vůle mohla vyvolat odlišné uspořádání dědického nástupnictví než stanoví zákon, musí dojít výrazu v určitém právním úkonu odpovídajícímu zákonem stanoveným požadavkům, tedy v závěti. Závěť je sice v současné době nejrozšířenějším právním úkonem pro případ smrti, ale nikoli jediným. V českém právním řádu se vyskytují i jiné právní úkony, jejichž účinnost nastane až v okamžiku, kdy pořizovatel zemře. Nepředstavují sice dědický titul jako závěť, ale osud zůstavitelova majetku po zůstavitelově smrti významně ovlivňují. Obsah dědického práva byl přirozeně ovlivněn samotným historickým vývojem naší země, takže škála zákonem umožněných listin *mortis causa* se v našich občanských zákonících v minulosti více či méně

měnila. Historický vývoj a vliv dřívějších právních úprav na ty pozdější nelze v této souvislosti opomenout.

Cílem mé rigorózní práce, zvolené právě z oblasti dědického práva, je z hmotněprávního aspektu poskytnout co nejucelenější přehled, charakteristiku a význam listin jakožto právních úkonů mortis causa, a to jak z formálního, tak obsahového hlediska, včetně případných omezení pořizovatelovy vůle při těchto úkonech, od účinnosti OZO až po současnost. Uvědomuji si, že téma je velmi široké a rozsah práce mi neumožní obsáhnout celou problematiku dopodrobna, zároveň se však nechci omezit jen na heslovitý přehled a stručný popis těchto právních úkonů. Ve své práci se budu věnovat zejména listinám pořizovaným pro případ smrti, které umožňoval OZO, aktuální právní úpravě a má pozornost se zaměří i na listiny pořizované pro případ smrti, jež jsou navrhovány v připravovaném novém občanském zákoníku.

V pomyslné první části práce, v kapitolách 2 a 3, se zaměřuji na historický přehled pořizování listin mortis causa podle OZO a SOZ. Detailněji jsou zpracovány hlavně možnosti, které skýtal OZO, neboť jeho úprava se v současnosti stala velkou inspirací pro připravovaný nový občanský zákoník.

V kapitole 4 se věnuji listinám, jejichž účinky nastávají až okamžikem smrti pořizovatele, podle OZ. V první řadě je třeba zmínit závěť jako nejsilnější dědický titul. Jaké jsou požadavky kladené zákonem na její pořízení z hlediska osoby pořizovatele, vůle a jejího projevu, obsahové a formální náležitosti závěti? Je pořizovatel při jejím pořízení nějak omezen? Jakými způsoby je možné závěť zrušit? Jaký je nejbezpečnější způsob zajištění její existence v budoucím dědickém řízení? Odpověď na všechny tyto otázky poskytnu v kapitole 4.1. Má-li pořizovatel potomky, může využít právní institut vydědění, kdy za určitých v zákoně stanovených předpokladů je lze zbavit jejich dědického práva, případně jejich dědické nároky omezit. Ne vždy si totiž potomci zaslouhují, aby se těšili z majetku, o nějž se přičinili jejich předci. O listině o vydědění, jejích náležitostech i možnostech zrušení pojednává kapitola 4.2. Chce-li zůstavitel určit efektivně osud dědictví i po své smrti, může na dobu do pravomocného skončení dědického řízení listinou určit správce dědictví, který bude vykonávat správu majetku jím zanechaného. Tuto problematiku obsahuje kapitola 4.3.

Listiny pořizované mortis causa ve formě notářského zápisu nebo uložené do notářské úschovy jsou evidované v Centrální evidenci závětí, kterou vede Notářská komora České republiky. Významem a předmětem této evidence se zabývám v kapitole 5.

S ohledem na zvolené téma této práce bude mojí snahou v kapitole 6 rovněž provést nástin elementárních změn v dědickém právu v připravovaném novém civilním kodexu.

V závěrečné části práce se pak zaměřím na shrnutí celé problematiky a zhodnocení platné právní úpravy s vývojem de lege ferenda.

2 Listiny pořizované pro případ smrti, které připouštěl Obecný zákoník občanský

OZO představoval vynikající právnické dílo, bezesporu zatím nejvýznamnější právní kodex vydaný na našem území, jehož koncepce vycházela z římskoprávní učenosti. Účinnosti nabyl dne 1.1.1812. Po vzniku Československa došlo tzv. recepční normou (zákonem č. 11/1918 Sb.) k převzetí rakousko-uherského práva, včetně práva občanského. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku byl převzat OZO pod názvem Československý obecný zákoník občanský, na Slovensku a Podkarpatské Rusi dále platilo uherské obyčejové právo. Tento právní dualismus vedl hned od počátku ke snaze vytvořit unifikovanou úpravu občanského práva. Vládní návrh československého občanského zákoníku byl připraven v roce 1937, ale vzhledem k dalšímu politickému vývoji byly rekodifikační práce až do roku 1949 zastaveny.

Dědické právo bylo v OZO velice podrobné a dobře koncipované, mělo daleko širší okruh dispozic pro případ smrti než tomu bylo v pozdějších občanských zákonících a celá řada v něm zakotvených institutů je dnes součástí většiny moderních demokratických právních řádů. Z hlediska aplikace bylo velmi zdařilé, neboť při zachování co nejvyšší míry autonomie vůle zůstavitele dokázalo úspěšně reagovat na praktické problémy.

Právními důvody dědění byly dědická smlouva, závěť neboli testament a zákon. Toto pořadí vyjadřovalo i právní sílu těchto dědických titulů, které mohly v jedné pozůstalosti existovat vedle sebe. Za pořízení na případ smrti byla podle OZO považována dědická smlouva nebo poslední pořízení (závěť či dovětek). Mezi další úkony mortis causa lze zařadit advitalitní smlouvu, darování na případ smrti, zřeknutí se dědického práva a vydědění. Na rozdíl od nyní platné právní úpravy byly tehdy možné i společné projevy vůle více osob pro případ smrti (dědická smlouva, darování pro případ smrti či vzájemné závěti).

Tehdejší dědické právo se vyznačovalo také tím, že dědictví dědic nenabýval smrtí zůstavitele, ale teprve soudním odevzdáním pozůstalosti. Na ležící pozůstalost se pohlíželo jako na samostatnou právnickou osobu a do jejího odevzdání se na ni hledělo, jako kdyby byla dosud v zůstavitelově držení.

2.1 Poslední pořízení – závěť a dovětek

Poslední pořízení bylo v ustanovení § 552 OZO definováno jako projev, kterým zůstavitel jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně zůstavuje své jmění nebo jeho část. Jak jsem již uvedla v úvodu kapitoly 2, poslední pořízení představovala závěť (testament) a dovětek (kodicil).

O závěť se jednalo tehdy, pokud byl ustanoven dědic (nebo několik dědiců) pozůstalosti (§ 552 OZO). Pozůstalost byla definována jako souhrn práv a závazků zemřelého, s výjimkou práv a závazků vázaných k osobě zůstavitele (§ 531 OZO). Jestliže poslední pořízení určení dědice celé pozůstalosti nebo podílu na ní neobsahovalo, ale šlo v něm o jiné opatření, např. zůstavitel v něm jen odkazoval některé věci, peníze či práva, ustanovil vykonavatele závěti, něco přikazoval, označovalo se jako dovětek. Pokud dovětek existoval vedle závěti, hovořilo se o testamentárním dovětku, jestliže zůstavitel nezanechal závěť, ale pouze dovětek, šlo o dovětek intestátní. Dědicem OZO označoval osobu, která byla povolána k celku či poměrné části zanechaného majetku. Pokud bylo na určitou osobu pamatováno jen např. s jednotlivou věcí, několika věcmi určitého druhu, penězi nebo právem, jednalo se o odkaz a taková osoba byla nazývána odkazovníkem (legatářem).

2.1.1 Způsobilost pořídit poslední pořízení a způsobilost dědit

K platnosti posledního pořízení zákon vyžadoval, aby obsahovalo zůstavitelovu vůli pořídit pro případ smrti a dále aby bylo pořízeno osobou způsobilou k takovému pořízení. Z hlediska náležitostí vůle musela být zůstavitelova vůle určitá, musela být projevena ve stavu úplné přičetnosti, s rozvahou a vážně, bez donucení, bez podvodu a bez podstatného omylu (§ 565 OZO).

Způsobilost pořídit poslední pořízení se posuzovala podle doby, kdy bylo poslední pořízení zřízeno. OZO stanovil minimální věk pořizovatele posledního pořízení na 14 let, přičemž v době mezi 14. a 18. rokem pořizovatele mohlo být poslední pořízení pořízeno pouze ústně před soudem (§ 569 OZO), který zkoumal, zda je projev pořizovatele svobodný

a rozvážný. O pořízení byl sepsán zápis, k němuž se připojilo, co bylo šetřením zjištěno.¹ Po dosažení 18 let bylo možné pořídit poslední pořízení v jakékoli formě.

Úplnou nezpůsobilost pořídit poslední pořízení měly osoby mladší 14 let, osoby šílené a blbé, tj. osoby, které byly pro choromyslnost nebo slabomyslnost zcela zbaveny způsobilosti k právním úkonům, a dále řeholníci, kteří vykonali slavný slib chudoby, ledaže byli z takového řádu propuštěni nebo vyloučeni (§ 573 OZO). I z tohoto pravidla však zákon poskytoval výjimku.² Pokud poslední pořízení učinil zůstavitel, který pozbyl užívání rozumu, bylo takové pořízení považováno za platné, bylo-li učiněno ve „světlém okamžiku“ (lucidum intervallum), což samozřejmě muselo být posléze ze strany toho, kdo se platnosti dovolával, dokázáno (§ 567 OZO).

Osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům částečně mohly platně učinit poslední pořízení v zákonem předepsané formě. Osoby, jež byly částečně zbaveny způsobilosti k právním úkonům pro nemoc, mohly poslední pořízení platně učinit pouze ústně do protokolu před soudem. Pokud choromyslný učinil poslední pořízení v době, kdy ještě nebyl stížen duševní chorobou, považovalo se takové poslední pořízení za platné.³ Osoby zbavené částečně způsobilosti k právním úkonům pro marnotratnost, opilectví nebo navyklé nadužívání nervových jedů (narkomanií) mohly sice pořizovat volně v jakékoli formě, ale byly omezeny co do rozsahu - mohly pořídit jen o polovině svého majetku, druhá polovina připadla zákonným dědicům (o celém svém majetku mohly pořídit jen v případě, že žádní zákonní dědici neexistovali).

Za nezpůsobilého pořídit poslední pořízení zákon považoval také toho, kdo svůj projev vůle učinil ve stavu zuřivosti, šílenství, blbosti nebo opilosti (§ 566 OZO).

Pokud jde o **způsobilost dědit**, obecně ji měl každý, kdo měl způsobilost nabyvat majetek (§ 538 OZO). Byly jimi osoby fyzické (včetně nascitura), osoby právnické i duchovní

---

¹ Podle notářského řádu z roku 1850 mohl nezletilý svoji poslední vůli projevit i před notářem. Takovému úkonu museli být přítomni dva svědci (§ 65 a 59 císařského patentu č. 366/1850 Ř.z.) a také notář se musel přiměřeným zkoumáním přesvědčit, že projev se stal svobodně a s rozvahou. Poté sepsal protokol, v němž zaznamenal i výsledek zkoumání.

² Dále byli nezpůsobilí pořizovat podle § 574 OZO zločinci odsouzení k trestu smrti ode dne vyhlášení rozsudku a odsouzení k nejtěžšímu nebo těžkému žaláři po dobu výkonu trestu (toto ustanovení bylo zrušeno v roce 1867). Ustanovení § 208 písm. a) vojenského trestního zák. prohlásilo zběhy za nezpůsobilé pořizovat od zběhnutí až do nuceného nebo dobrovolného návratu (toto ustanovení bylo zrušeno v roce 1920).

³ Krčmář, J.: Právo občanské, V. Právo dědické, Praha, Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1937, str. 17

korporace (církve, duchovní řády, kongregace). Posledním pořízením také bylo možné právníckou osobu (i nadaci) teprve založit. I přes výše uvedené však nemohl dědit:

- a) ten, kdo se zřekl práva nabývat majetek, když vykonal slavný slib chudoby ve smyslu § 538 OZO, nebo kdo se jako presumptivní dědic zřekl dědictví smlouvou učiněnou se zůstavitelem,
- b) kdo byl jako presumptivní dědic vyloučen zůstavitelem takovým projevem, který vykazoval podstatné náležitosti posledního pořízení (§ 768 a násl. OZO),
- c) kdo se proti zůstaviteli dopustil zločinu, pokud z okolností nevyplývalo, že mu zůstavitel odpustil (§ 540 OZO),
- d) kdo zůstavitele donutil nebo podvodně přiměl k projevu poslední vůle, zabránil mu učinit projev nebo změnu poslední vůle, nebo potlačil poslední vůli jím již zřízenou (§ 542 OZO),
- e) ten, kdo se před soudem doznal, nebo byl usvědčen, že se dopustil cizoložství nebo krvesmilstva (§ 543 OZO),
- f) manželka zůstavitele, která se opět provdala a nebyly dodrženy lhůty uvedené v zákoně (§ 120 a 121 OZO).⁴

2.1.2 Formy posledního pořízení

OZO skýtal více možností zvolit si určitou formu než tomu bylo v pozdějších právních úpravách. Formy posledního pořízení se dělily na řádné a mimořádné, řádná poslední pořízení pak na pořízení soukromá a veřejná. Mezi **řádná poslední pořízení soukromá** patřilo v první řadě **poslední pořízení holografní**, které muselo být celé sepsáno zůstavitelem a jím také podepsáno. Za povšimnutí stojí, že za nezbytnou náležitost nebylo považováno uvedení dne, roku a místa zřízení posledního pořízení, i když se tak doporučovalo pro zamezení sporů (§ 578 OZO). Bylo lhostejné, v jaké řeči a jakým písmem bylo poslední pořízení napsáno, vyloučena však byla hebrejšтина a slepecké písmo, s odůvodněním, že nevykazuje

⁴ Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 31

charakteristické znaky píšící osoby.⁵ Poslední pořízení bylo možné (s výjimkou podpisu) pořádit i těsnopisem.⁶ Poslední pořízení bylo možné napsat na papír i třeba na látku a tehdejší judikatura sepsání posledního pořízení připouštěla i v dopise, na korespondenčním lístku, na navštívence apod.⁷

Dalším řádným soukromým posledním pořízením bylo **allografní poslední pořízení**, sepsané osobou odlišnou od zůstavitele, kdy zůstavitel musel výslovně prohlásit před třemi svědky,⁸ přičemž alespoň dva museli být přítomni současně, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Zůstavitel a svědci se museli podepsat, svědci navíc s doložkou potvrzující jejich postavení svědků. Obsah pořízení svědci nemuseli znát (§ 579 OZO). OZO dále rozlišoval poslední pořízení zůstavitele, který nemohl psát (§ 580 OZO), a zůstavitele, který nemohl číst (§ 581 OZO). Pokud zůstavitel neuměl nebo nemohl (pro nemoc či z jiných důvodů) psát, museli být zůstavitelovu prohlášení, že listina obsahuje jeho poslední vůli, současně přítomni alespoň dva svědci, ale před třemi současně přítomnými svědky musel zůstavitel namísto vlastnoručního podpisu připojit vlastní rukou znamení ruky (křížky, kolečka, otisk palce apod.). Svědci se opět museli podepsat s uvedením své funkce a zákon doporučoval, aby jeden ze svědků připojil ke znamení ruky zůstavitelovo jméno, aby bylo usnadněno dokazování, kdo je zůstavitelem.

Jestliže zůstavitel neuměl nebo nemohl (např. pro slepotu nebo nemoc) číst, ale uměl nebo mohl psát nebo se podepsat, musel zůstaviteli poslední pořízení přečíst jeden ze svědků⁹ za přítomnosti ostatních dvou, kteří do obsahu posledního pořízení museli nahlédnout

⁵ Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 112

⁶ Tamtéž, str. 112; opačně se k této otázce stavěl A. Hartmann – viz Hartmann, A.: Poslední pořízení, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1935, str. 53 - 54 s odůvodněním, že značky písma musí být všeobecně známé a srozumitelné. Z tohoto důvodu nepřipouštěl ani písmo šifrované.

⁷ Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 113

⁸ Svědci museli být zůstavitelem výslovně přivzati, aby se právního úkonu účastnili jako svědci, nestačila jejich nahodilá přítomnost.

⁹ Oproti současné právní úpravě OZO v ustanovení § 581 kogentně stanovil, že předčitatelem posledního pořízení může být jen jeden ze tří svědků – srov. Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 131

a potvrdit, že se shoduje se zůstavitelovou poslední vůlí. Zůstavitel opět musel prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli a svědci se museli podepsat s uvedením funkce. Pořízení podepisoval i zůstavitel (§ 581 OZO). Ten, kdo sepsal poslední pořízení, mohl být svědkem, ne však už předčitatelem. Nemohl-li či neuměl-li zůstavitel ani číst, ani psát, musela být písemnost přečtena jako v předchozím případě svědkem a opatřena znamením ruky po prohlášení, že pořízení obsahuje zůstavitelovu poslední vůli a svědci se museli podepsat a uvést funkci.

Jak jsem již zmínila, OZO uvádět datum v pořízeních pouze doporučoval a v případech, kdy zůstavitel nemohl nebo neuměl psát či se podepsat, aby některý ze svědků připojil ke znamení ruky zůstavitelovo jméno, aby se usnadnilo dokazování, kdo je zůstavitelem.

Kdo se chtěl vyhnout formalitám písemného testamentu, zvolil formu **ústního posledního pořízení** (§ 584 OZO). Zůstavitel musel svoji vůli projevit před třemi současně přítomnými svědky, kteří byli s to potvrdit, že se „v osobě zůstavitele nepřihodil ani podvod ani omyl“. OZO rovněž doporučoval, aby si svědci zůstavitelův projev pro lepší paměť zaznamenali nebo nechali zaznamenat. Byly-li svědky předloženy společné zápisky, všemi třemi podepsané, bylo poslední pořízení prohlášeno za písemné a nahrazovalo nepřisežný výslech svědků. Jestliže zápisky neexistovaly, byli svědci předvoláni k soudu, kde byl každý z nich nepřisežně vyslyšen. Ani společné zápisky ani výpověď svědků však nebyly považovány za věrohodné, jestliže osoba, jež měla právní zájem, požádala, aby ústní poslední pořízení bylo všemi třemi svědky potvrzeno shodnou přisežnou výpovědí. Pokud jeden ze svědků nemohl být vyslechnut (např. zemřel, stal se nepřičetným, vzdálil se neznámo kam), postačila shodná výpověď alespoň dvou z nich.

Při **nezpůsobilosti svědků** OZO rozlišoval absolutní a relativní svědeckou nezpůsobilost. Absolutně nezpůsobilými svědky (při posledním pořízení jakéhokoli zůstavitele) byly osoby mladší 18 let,¹⁰ osoby smyslů zbavené (tj. nezpůsobilé vnímat a pak o tom vypovídat, i když nebyly zbaveny svéprávnosti), osoby slepé, hluché nebo němé.¹¹ Absolutní nezpůsobilost svědka měla za následek neplatnost celého posledního pořízení. Relativní svědecká nezpůsobilost se vztahovala k poslednímu pořízení určitého zůstavitele. Relativně nezpůsobilým svědkem byla osoba, jež nerozuměla řeči zůstavitele, v níž zůstavitel

¹⁰ Pro mimořádná poslední pořízení však platila výjimka - způsobilými svědky byly i osoby, které dosáhly 14. roku (§ 597 OZO) – viz dále v této práci.

¹¹ Do roku 1860 nemohla být osoba nehlásící se ke křesťanství svědkem křesťanovy poslední vůle. Až do roku 1914 nemohl být způsobilým svědkem také ten, kdo byl odsouzen pro zločin podvodu nebo pro jiný zločin ze ziskčnosti.

své poslední pořízení činil (v takovém případě bylo celé pořízení neplatné). Dále jím byl dědic nebo odkazovník ve vztahu k tomu, co mu bylo zůstaveno. Zákon z okruhu možných svědků eliminoval i osoby jim blízké, tj. manžela, rodiče, děti, sourozence, osoby v témže stupni sešvagřené a služebnictvo („placené lidi domácí“), které by mohly být ovlivněny svými příbuzenskými a služebními vztahy a mohly by jednat v rozporu se zůstavitelovou vůlí ve prospěch jiné osoby, případně ve svůj prospěch.¹² Jestliže se některá z těchto osob účastnila jako svědek projevu zůstavitelovy poslední vůle, byla neplatná jen ta část posledního pořízení, jež jí poskytovala prospěch. Tato neplatnost však mohla být zhojena tím, že zůstavitel vlastnoručně napsal, že takové poslední pořízení má být platné, nebo jeho vůli potvrdili tři svědci odlišní od takto obmyšlených osob.¹³

Řádné poslední pořízení veřejné bylo poslední pořízení zřízené před soudem nebo notářem, anebo které bylo odevzdáno soudu nebo notáři za takových okolností, že tím nabývalo povahy veřejné listiny. **Poslední pořízení před soudem** bylo možno učinit písemně nebo ústně. Při písemném pořízení zůstavitel poslední pořízení kýmkoli psané, ale jím vlastnoručně podepsané, osobně odevzdal soudu s prohlášením, že se jedná o jeho poslední pořízení. Listina byla úředně zapečetěna a na obálce se vyznačilo zůstavitelovo jméno. O jednání byl sepsán protokol a písemnost se uložila do sbírky důležitých listin soudu. Pořizovateli pak soud vydal potvrzení o uložení. Ústní pořízení zůstavitel prohlásil do protokolu (podpis pořizovatele na protokolu nebyl zapotřebí), který se zapečetil, a tento zápis se uložil stejně jako písemné poslední pořízení. Zákon rovněž umožňoval, aby soud závěť přijal v bytě zůstavitele a o jednání poté pořídil protokol (§ 590 OZO). Tato forma testamentu vyžadovala u soudu přítomnost dvou soudních osob - dvou soudců nebo soudce a další soudní osoby, která mohla být také nahrazena dvěma jinými svědky (§ 589 OZO). Soudní osoby nesměly být zaujaté a musely mít způsobilost jako svědci (§ 596 OZO).

Veřejné poslední pořízení mimosoudní bylo možné poříditi před notářem, a to buď ve formě notářského spisu anebo ve formách obdobných soudním posledním pořízením. Notáři mohli působit pouze v obvodu soudu, v němž byli jmenováni a při sepisu notářského spisu museli dodržet kromě obecných náležitostí vyžadovaných OZO také speciální náležitosti stanovené notářským řádem – zákonem z 25.7.1871, č. 75 ř.z. Notář nemohl poříditi poslední

¹² Požadavek nepodjatosti v uvedeném smyslu platil i pro soudní osoby, které přijímaly poslední vůli (§ 596 OZO) - viz dále.

¹³ Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 156 - 157

pořízení v případě, že byl na posledním pořízení sám zúčastněn či obmyšlen, dále jeho manželka a osoby spřízněné či sešvagřené v linii přímé i nepřímé. Tehdejší notářský řád znal i speciální ustanovení o posledních pořízeních osob slepých, hluchých, němých nebo hluchoněmých. Zůstavitel také mohl pořídit poslední pořízení před notářem a dvěma svědky anebo před dvěma notáři, písemně nebo ústně, obdobně jako soudní poslední pořízení.

Konečně je třeba se zmínit i o tzv. **mystickém testamentu** (§ 582 OZO), při kterém zůstavitel ve své poslední vůli, učiněné v jakékoli zákonem dovolené formě, odkázal na již existující listinu. Listina musela splňovat všechny náležitosti posledního pořízení, v opačném případě mohla posloužit jen jako výklad zůstavitelovy vůle.

Za účinnosti OZO obecně platilo, že v jedné listině byla projevena vůle jednoho pořizovatele (§ 583). Výjimka platila pro manžele, kteří mohli pořídit **společnou (vzájemnou) závěť**, případně i pro snoubence, kdy platnosti závěť nabyla teprve tehdy, když uzavřeli platné manželství. Tento institut byl upraven v ustanovení § 1248 OZO a ačkoli byl systematicky zařazen do svatebních smluv, jednalo se o testament. Jeho podstatou byl právě projev vůle dvou manželů obsažený v jediném zřizovacím úkonu. I při společném testamentu musel každý ze zůstavitelů učinit vše, co zákon stanovil pro platnost závěti obecně.¹⁴ Ve společné závěti se manželé buď ustanovili za dědice navzájem – pak se toto pořízení označovalo jako vzájemný testament, nebo i jiné osoby, dokonce každý mohl ustanovit někoho jiného a jejich projevy vůle nemusely mít stejný obsah, takové pořízení se potom nazývalo společný testament. Společná závěť mohla být zřízena ve formě notářského spisu a na rozdíl od dědické smlouvy mohla být i odvolána. Odvolání závěti jednoho z manželů však neznamenalo, že závěť byla odvolána i druhým z manželů.

Formální náležitosti posledních pořízení byly sníženy u **mimořádných (privilegovaných) posledních pořízeních** (§ 597 - 600 OZO). Jednalo se o pořízení zřízená na lodích za námořní plavby, pořízení za moru nebo jiné epidemie a vojenská pořízení učiněná vojíny v činné službě nebo v péči invalidovny, a vojenskými osobami za válečné výpravy nebo na válečné lodi.¹⁵ Snížené formální požadavky u těchto posledních pořízeních, učiněných allograficky nebo ústně, spočívaly v možnosti spolupůsobení pouze dvou svědků starších 14 let (jeden z nich mohl být zároveň pisatelem posledního pořízení), kteří, hrozila-li

14 Za neplatný proto bylo nutné pokládat takový úkon, kdy např. jeden z manželů testament vlastnoručně napsal a podepsal a druhý manžel jen připojil, že tento testament platí i jako jeho poslední vůle.

15 Podrobnosti o úlevách při vojenských závětech obsahovalo vojenské zákonodárství, nový služební řád čsl. vojska, účinný od 1.10.1922, pak již tuto otázku neupravoval, takže od toho data měli vojáci možnost úlev při pořizování závětí jen v rámci OZO.

nákaza, ani nemuseli být přítomni současně. Platnost těchto posledních pořízení byla časově omezena na šest měsíců po skončení plavby, po veřejném vyhlášení, že nákaza zanikla, po vystoupení z činné vojenské služby, vyhlášení míru nebo přeložení zůstavitele do mírové oblasti.

2.1.3 Obsah posledního pořízení

Zůstavitel mohl v posledním pořízení zpravidla pořídit volně o celém svém majetku. Výjimku zákon stanovil u osob zbavených částečně způsobilosti k právním úkonům pro marnotratnost, opilectví nebo navyklé nadužívání nervových jedů (narkomanii), které, jak již bylo zmíněno v kapitole 2.1.1, pokud měly zákonné dědice, mohly platně pořídit jen o polovině svého majetku, druhá polovina připadla zákonným dědicům. Zákon rovněž pamatoval na nepominutelné dědice (blíže kapitola 2.1.4).

Dědicem mohla být ustanovena jedna nebo více osob, s určením podílů či bez podílů. Vzhledem k tomu, že OZO upřednostňoval dědění ze závěti před děděním ze zákona, platila zásada, že případné pochybnosti či nepřesnosti v závěti je třeba vykládat ve prospěch platnosti závěti a tak, aby vůle zůstavitele byla splněna pokud možno co nejlépe. Nepřihlíželo se jen k významu slov, ale zejména k úmyslu zůstavitele. Neučinil-li tak sám zůstavitel, OZO obsahoval různá vykládací pravidla o určení dědiců a podílů na pozůstalosti. Pokud zůstavitel v závěti neurčil velikosti dědických podílů, platilo, že dědicové nabývají pozůstalost rovným dílem. Pokud na jednoho či více dědiců připadal pouze podíl na celé pozůstalosti a pozůstalost nebyla vyčerpána, připadl zbývající podíl dědicům ze zákona. Mohl také nastat případ, že jeden či více dědiců byli ustanoveni s určením dědického podílu na pozůstalosti a u dalších dědiců podíl určen nebyl. Pak platilo, že tito další dědici dědí zbylý podíl rovným dílem. V případě, že byly závěti určeny podíly, jež při sečtení vyčerpávaly celou pozůstalost, ale závětí byli určeni ještě další dědicové nebo dědic, jimž podíl stanoven nebyl, musely být podíly ostatních dědiců poměrně sníženy, aby podíl dědice, který určen nebyl, byl roven podílu dědice, jemuž bylo zůstavěno nejméně. V situaci, kdy došlo k uvolnění dědického podílu v důsledku toho, že závětí povoláný dědic nemohl nebo nechtěl dědit, přirůstal takto uvolněný podíl ostatním závětním dědicům. Právo na přírůstek, tedy akrescenci, ale neměl dědic, jemuž byl závětí stanoven konkrétní podíl. Přírůstek potom připadal ostatním dědicům,

kterým v závěti podíl určen nebyl. Jestliže takových dědiců nebylo, uvolněný podíl připadl dědicům ze zákona.

V OZO bylo výslovně připuštěno **obecné náhradnictví** (§ 604 OZO), tedy pro případ, že zůstavitelem ustanovený dědic dědictví nenabude, mohl zůstavitel povolat k dědění jiného, a pokud by ani tento dědic dědictví nenabyl, mohl určit dalšího dědice. Zůstavitel mohl v posledním pořízení také ustanovit různé náhradní dědice, pokud chtěl rozlišit případy, kdy dědic dědictví nenabude, protože nebude moci dědictví nabýt (např. zemře), od situace, kdy dědic nebude chtít dědit (např. odmítne dědit nebo nepodá dědickou přihlášku). Aby mohl náhradní dědic dědictví nabýt, musel se dožít okamžiku delace a v tomto okamžiku i být způsobilý dědit.

OZO znal též **náhradnictví svěřenské** (tzv. fideikomisární substituci, § 608 a násl. OZO), jehož účelem bylo zabránit, aby se určité hodnoty, které se v rodině dědily, nedostaly do vlastnictví někoho, kdo k této rodině už neměl žádný vztah, např. dětem z druhého manželství vdovy. Jeho podstatou bylo, že zůstavitel v závěti učinil více dědiců téže pozůstalosti, resp. téhož zůstavitele, a to tak, že určil tzv. předního dědice (fiduciáře, instituta) a zároveň mu uložil, aby za určité podmínky (casus substitutionis), dědictví, které po něm přijal, přenechal dalšímu dědicovi (fideikomisaři, substitutovi). Casus substitutionis mohl spočívat buď v úmrtí předního dědice (pak se náhradnictví označovalo pro případ smrti – fideikomisární substituce mortis causa), nebo v něčem jiném, např. že fideikomisař nabude zletilosti, uzavře manželství, fiduciář nezanechá vlastní potomky.

Šlo-li o fideikomisární substituci mortis causa, dědictví podle závěti nabýval fiduciář, který o takovém majetku nemohl platně pořídit závětí, a pokud zemřel, věci z pozůstalosti nedědili po něm jeho dědicové, ale ty se vracely zpět do zůstavitelovy pozůstalosti a nabýval je fideikomisař. Takto nabytý majetek byl vlastně fiduciářovi jen poskytnut na dobu jeho života, byl omezeným vlastníkem pozůstalosti, s právy a závazky poživatele (§ 613 OZO). Fiduciář mohl se souhlasem fideikomisaře zcizovat a zatěžovat nemovitosti zatížené svěřenským náhradnictvím, neboť omezení dané svěřenským náhradnictvím bylo zapsáno ve veřejných knihách, a proto s vlastnictvím věci přecházelo na nabyvatele, měl právo věc užívat bez omezení, musel však šetřit podstatu a musel uchovávat věci ve stavu, v jakém je převzal.¹⁶ Byl-li jako casus substitutionis stanoven jiný případ, byl fiduciář povinen, nastal-li casus substitutionis, pozůstalost přenechat fideikomisaři ještě za svého života.

---

¹⁶ Bílek, P., Šešína, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 7

Náhradní dědic i přední dědic tak byli oba testamentárními dědici téhož zůstavitele, ale rozdíl mezi nimi spočíval v tom, že fiduciář byl ustanoven bezpodmínečně, ale s omezením, zatímco fideikomisař byl ustanoven pod podmínkou, ale bez omezení. Tím, že k přechodu zanechaného majetku na ně nedocházelo v jednu dobu, neměli postavení spoludědiců.

Ustanovení § 608 OZO stanovilo, že ve svěřenském náhradnictví je mlčky obsaženo i náhradnictví obecné. V pochybnosti, zda jde o substituci obecnou či fideikomisární, byla považována za obecnou.¹⁷

OZO umožňoval vedle obecného náhradnictví a svěřeneckého náhradnictví také **rodinné svěřenství** (rodinný fideikomis, § 618 a násl. OZO), využívané zejména šlechtici, jehož podstatou bylo, že zakladatel svěřenství určitý majetek v závěti prohlásil za nezcizitelný statek rodiny a vyčlenil ho k užívání a požívání zůstavitelem určeným osobám (nejčastěji jeho potomkům). Ke zřízení bylo třeba zvláštního svolení zákonodárné moci, zpravidla císaře, a bylo třeba seznam věcí náležejících ke svěřenství uschovat u soudu. Předmětem svěřenství se mohl stát z povahy věci jen majetek dlouhodobé hodnoty, např. nemovitosti. Držitel svěřenství byl značně omezen v právu disponovat jeho majetkem, který měl zůstat trvale součástí rodového majetku.¹⁸ Zvláštností svěřenství bylo, že jeho zřizovatel mohl pro určení nástupnické posloupnosti určit libovolná pravidla, nebyl vázán zákonnou dědickou posloupností. Svěřenství byla zrušena zákonem č. 179/1924 Sb. z. a n. ke dni 14.11.1924.

V posledním pořízení mohl zůstavitel uvést také **odkaz**. Odkazy představovaly přímé poskytnutí odkazovníkovi posledním pořízením, pokud nešlo o povolání k universální posloupnosti. Podmínkou platnosti odkazu (legátu) bylo platné poslední pořízení, způsobilý odkazovník (legatář - odkaz mohl být zůstaven každému, kdo měl způsobilost dědit) a objekt. Odkazem mohl být zatížen jak dědic ze závěti, tak ze zákona, s výjimkou toho, že nepominutelnému dědici se i přes existenci odkazu muselo dostat povinného dílu.

Předmětem odkazu mohlo být vše, co bylo způsobilé být předmětem právního obchodu (např. podnik, pozůstalost napadlá zůstaviteli po jiné osobě, snížení nájemného z nemovitostí zůstavitele užívaných odkazovníkem, pohledávka, peníze, cenné papíry, prominutí dluhu, věno, výživa, výbava, právo požívání, služebnost, movitá věc individuálně nebo movité věci

¹⁷ Srov. Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 192

¹⁸ Na způsob užívání svěřenského majetku a na dodržování podmínek fideikomisu dohlížel svěřenský správce a ex officio i fideikomisní soud.

druhově určené).¹⁹ Odkaz mohl mít různou hodnotu, mohl představovat i největší část pozůstalosti. Pravidla pro jednotlivé druhy odkazů byla upravena v ustanoveních §§ 656 – 683 OZO. Pro postavení odkazovníka bylo příznačné, že nebyl dědicem, takže byl oprostěn od spoluodpovědnosti za zůstavitelovy dluhy, jakož i od povinnosti podílet se na úhradě přiměřených nákladů spojených s pohřbem zůstavitele, a nepodával žádnou dědickou přihlášku, neboť odkaz nabýval ze zákona dnem smrti zůstavitele. Měl pouze obligační nárok na vydání odkazu vůči dědici, který mohl uplatnit žalobou na plnění. Odkazovník mohl žádat zajištění svého odkazu všude tam, kde by věřitel byl oprávněn požadovat na dlužníku zajištění. Kdy bylo možné odkaz požadovat? Otázku na tuto odpověď podávalo ustanovení § 685 OZO, podle něhož odkaz jednotlivých pozůstalostních věcí a práv na ně se vztahujících, menší odměny služebnictva a zbožné odkazy byly splatné ihned, ostatní odkazy po roce od zůstavitelovy smrti. V případě, že odkazovník odkaz nenabyl (protože jej přijmout nemohl či nechtěl), připadl odkaz náhradníkovi. Pokud náhradník nebyl a celým odkazem bylo pamatováno na několik osob buď bez určení podílu nebo výslovně rovným dílem, nastala akrescence podílu na odkazu. Mimo tyto případy zůstal odkaz v pozůstalostní podstatě. K nabytí odkazu docházelo na základě skutečností, které zákon k nabytí dané věci či práva vyžadoval – u movitých věcí předáním, u nemovitostí vkladem do pozemkové knihy.

Pokud zůstavitel odkázal ze svého majetku výslovně věc, jež v pozůstalosti nebyla, pozbyl odkaz svého účinku. Odkázal-li však zůstavitel věc nebo věci druhově určené, aniž v posledním pořízení uvedl, že se jedná o věci v jeho vlastnictví, pak je musel dědic odkazovníkovi obstarat. Byla-li odkazována peněžitá částka, musel ji dědic vyplatit bez ohledu na to, zda hotovost v pozůstalosti byla či nikoli.

K odkazu bylo možné zřídit obecné i svěřenské náhradnictví, zákon pamatoval i na případy, kdy byla odkazy pozůstalost vyčerpána nebo odkazy převyšovaly celou pozůstalost (§ 690 – 693 OZO).

Zůstavitel měl také možnost v posledním pořízení omezit právní postavení dědice či odkazovníka **podmínkou** (výminkou), **lhůtou** (doložením času) nebo **příkazem**. Podmínky mohly být odkládací nebo rozvazovací. Byla-li podmínka možná a dovolená, mohlo dojít k nabytí práva závislého na jejím splnění jen v případě, že byla přesně splněna. Na nesrozumitelnou, nemožnou nebo nedovolenou podmínku se hledělo, jako by k závěti nebyla připojena. Stejně se posuzovalo ustanovení podmiňující nabytí dědictví neuzavřením

¹⁹ Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 9

manželství.²⁰ Splnění podmínky mohlo záležet na náhodě, dědicově nebo odkazovníkově vůli nebo vůli třetí osoby. Uložená podmínka nezavazovala případné náhradníky, ledaže to zůstavitel v posledním pořízení výslovně nařídil (§ 702 OZO).

Pokud zůstavitel zanechal pozůstalost s příkazem, měl příkaz charakter rozvazovací podmínky. Pokud tedy dědic příkaz nesplnil, pozbyl dědictví. Příkazem bylo jednostranné nařízení, aby dědic nebo odkazovník se zanechaným jměním nebo jeho částí určitým způsobem naložil, něco vykonal či opominul. Z příkazu nikomu jinému nevznikalo právo jej vymáhat. Dědice omezeného příkazem však mohl žalovat vykonavatel poslední vůle a splnění příkazu bylo také podmínkou pro vydání odevzdací listiny.

Zůstavitel mohl také stanovit, že se určitá osoba má stát dědicem až po určité době od zůstavitelova úmrtí, nebo že se někdo má stát dědicem jen do uplynutí určené doby.

Ten, komu se dostalo dědictví či odkaz se zápornou odkládací nebo rozvazovací podmínkou nebo jen na určitou dobu, měl vůči tomu, komu dědictví nebo odkaz připadlo, uskutečnila-li se podmínka nebo uplynula-li daná doba, tatáž práva a závazky, jaké náležely dědici nebo odkazovníku vůči svěřenskému náhradníku (§ 708, § 613 OZO), takže do té doby patřilo takto povolanému dědici nebo odkazovníku omezené vlastnické právo s právy a závazky poživatele.

Zůstavitel mohl rovněž v posledním pořízení ustanovit jejího **vykonavatele** (§ 816 OZO). Jestliže vykonavatel funkci přijal, byl zůstavitelovým zmocněncem a byl povinen zůstavitelova nařízení buď sám plnit, nebo dohlížet, aby dědic splnil podmínky a příkazy dané závětí, popřípadě aby splnil odkazy.

V závěru této kapitoly si dovoluji také upozornit na zvláštní úpravu vypořádání dědictví obsaženou v politických zákonech, které řešily určitý způsob dělení pozůstalosti, v níž se nacházel selský statek (§ 761 OZO).²¹ Jejich podstatou bylo zajistit, aby selský statek s příslušenstvím (inventářem) nebyl dělen, nýbrž aby připadl jednomu z dědiců a ostatní aby byli uspokojeni z ostatního majetku v pozůstalosti nebo vyplaceni.²²

²⁰ OZO stanovil, že pouze osoba ovdovělá, mající jedno nebo více dětí, musí takovou podmínku splnit. Naopak byla dovolena podmínka, že dědic nebo odkazovník neuzavře manželství s určitou osobou (§ 700).

²¹ Byl to zákon č. 52/1889 ř.z., na něj navazující zákon č. 68/1908 z. z. čes., nařízení ministerstva spravedlnosti č. 3/1909 m. v. a také zákon přidělový č. 81/1920 Sb. z. a n.

²² Bílek, P., Šešína, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 17

2.1.4 Nepominutelní dědicové

OZO označoval osoby, jež měly právo na povinný díl, tedy určitou část majetku, který jim byl zůstavitel povinen pro případ smrti zanechat, za nepominutelné dědice. Byli jimi potomci (též vnuci a pravnuci) a nebylo-li jich, rodiče, případně prarodiče. Právo na povinný díl náležel pouze těm nepominutelným dědicům, kteří by dědili, pokud by došlo k dědění ze zákona.²³ Jeho výše činila u potomků polovinu, přičemž zákon nečinil rozdíl mezi zletilými a nezletilými potomky, u předků pak třetinu toho, co by jim připadlo při zákonné dědicové posloupnosti. Povinný díl musel být nepominutelným dědicům zanechán buď jako určitá část pozůstalosti či odkazu a nesměl být omezen žádnou podmínkou nebo závadou. Povinný díl bylo možné zmenšit tím, že se na něj započítalo to, co nepominutelný dědic od zůstavitele získal z pozůstalosti odkazy nebo jinými zůstavitelovými opatřeními, a některé dary získané za zůstavitelova života. Pokud povinný díl zůstavitelem zanechán nebyl, mohli jej nepominutelní dědici požadovat z pozůstalosti. Právo na povinný díl však nebylo považováno za právo na dědictví, ale mělo obligační charakter, pohledávka nepominutelného dědice patřila mezi pozůstalostní dluhy. Povinný díl byli povinni hradit v penězích poměrně dědicové i odkazovníci. Nepominutelní dědicové tak v podstatě dědici nebyli, a proto bylo toto označení kritizováno některými právníky, právě s odůvodněním, že uvedené osoby neměly nepominutelné nároky dědicové, nýbrž jen obligační nárok na vyplacení zákonem určeného podílu, a to pouze za předpokladu, že jim zůstavitel posledním pořízením neodkázal majetek v této výši. Pokud jim zůstavitel odkázal majetek, který dosahoval pouze části jim náležejícího podílu, byl jim vyplacen tento rozdíl. Z těchto důvodů bylo navrhováno, aby tyto osoby byly označovány za „nepominutelné čekatele“.²⁴

2.1.5 Zrušení posledního pořízení

Poslední pořízení bylo možné zrušit kdykoli za pořizovatelova života, ale pouze způsoby stanovenými v zákoně, tj. pořízením nového posledního pořízení, odvoláním

---

²³ Právo na povinný díl měly tyto osoby také za předpokladu, že se nezřekly dědicového práva nebo práva na povinný díl (§ 551 OZO), nebyly nezpůsobilé dědit, či nebyly zůstavitelem vyděděny.

²⁴ Srov. Svoboda, E.: Dědicové právo, Československý kompas, Praha, 1946, str. 61 - 62

posledního pořízení a zřeknutím se dědiců (§ 713 a násl. OZO). Závěť mohla být zrušena **pořízením pozdější platné závěti**, eventuálně dovětek **pozdějším dovětkem**, a to bez ohledu na to, zda závěť nebo dovětek obsahovaly doložku prohlašující každé pozdější pořízení nebo takové, které nebude opatřeno určitou značkou, za neplatné (§ 716 OZO). Pořízením pozdější závěti se původní závěť v celém rozsahu zrušovala, a to i v případě, že se týkala pouze části dědictví nebo některých ustanovení, ledaže dal zůstavitel v pozdější závěti najevo, že má dřívější závěť zůstat zcela nebo zčásti platná. Pokud závěti mohly vedle sebe obstát, platily pak obě. V případě, že pozdější závěť (rušící zcela předchozí) nezahrnovala celou pozůstalost, zbytek připadl dědicům ze zákona. Naproti tomu u dovětku platilo, že pokud se zůstavitel nevyjádřil, zda má pozdější dovětek zrušit nebo změnit dovětek dřívější, novější dovětek zrušoval dřívější dovětek jen v případě, že byly v rozporu (§ 714 OZO). Jestliže nebylo možné určit, která závěť nebo dovětek je pozdější, platily oba, pokud mohly vedle sebe obstát, a užila se ustanovení zákona o spoluvlastnictví (§ 715 OZO).

Další formou zrušení posledního pořízení bylo **odvolání** bez pořízení nové závěti či dovětku. Odvolání bylo možné učinit buď výslovně (ústně nebo písemně) anebo mlčky. Výslovné odvolání posledního pořízení muselo mít náležitosti posledního pořízení, ale nemusela být zachována stejná forma, jakou mělo odvolávané poslední pořízení. Mlčky bylo poslední pořízení odvoláno záměrným porušením listiny, která závěť či dovětek obsahovala - zničením celé listiny, protržením podpisu na posledním pořízení, vymazáním jejího obsahu atd. U tohoto způsobu zrušení platilo zvláštní pravidlo, že zničením pozdějšího posledního pořízení, bylo-li zachováno dřívější písemné pořízení, toto dřívější poslední pořízení „obživlo“, obnovila se jeho platnost (§ 723 OZO).²⁵ Za předpokládané odvolání odkazu se považovalo, když zůstavitel odkázanou pohledávku vymohl a vybral, jestliže věc někomu odkázanou zcizil a znovu ji nenabyl (§ 724, 725 OZO) apod.

Za další způsob zrušení závěti bylo považováno tzv. **zřeknutí se dědiců**, jestliže pozůstalost nechtěl nebo nemohl závětní dědic ani náhradník přijmout (§ 726 OZO). Za takové situace celá pozůstalost připadla dědicům ze zákona, kteří byli v takovém případě vázáni zůstavitelovými nařízeními. Zřekli-li se i oni dědictví, považovali se odkazovníci poměrně za dědice.

²⁵ Ústní pořízení, jednou odvolané nebo zbavené platnosti pořízením pozdějším, již nikdy platnosti nenabýlo.

2.2 Dědická smlouva

Dědická smlouva byla v OZO nejsilnějším dědickým titulem a měla povahu smíšeného institutu mezi smlouvou (systematicky byla zařazena mezi svatební smlouvy) a závětí, takže na ni dopadaly zčásti ustanovení o smlouvách a částečně o závěti (§ 602, §§ 1249-1254). Jednalo se o dvoustranný právní úkon, který mohli jen osobně uzavírat manželé (i rozvedení), eventuálně snoubenci s odkládací podmínkou, že se stanou manželi. Jeho obsahem byl slib jedné strany, že se druhé straně v případě smrti slibujícího má dostat budoucí pozůstalost nebo její část, a pak přijetí tohoto slibu druhou stranou. Za dědice tak mohli být ustanoveni toliko manželé, ne třetí osoby, a to buď jen jeden z manželů (pak šlo o jednostrannou dědickou smlouvu), nebo oba manželé navzájem (v takovém případě byla dědická smlouva dvoustranná neboli vzájemná).

Co se týče formy, projevila se zde její smíšená povaha, kdy jako svatební smlouva vyžadovala k platnosti formu notářského spisu. Současně však představovala poslední pořízení, a proto musely být splněny i náležitosti požadované pro poslední pořízení, a to allografní. Strana, která touto cestou ustanovovala dědice, musela mít jak smluvní způsobilost, tak i způsobilost testamentární. U osoby, jež se za dědice povolávala, ale sama nepořizovala, stačilo, aby měla způsobilost přijmout slib v její prospěch učiněný (§ 865 a § 1250 OZO). Byl-li ten z manželů, který druhého povolával za dědice, starší 18 let, ale nesvéprávný, bylo nutné, aby smlouva byla schválena soudem, jinak smlouva platila jen jako jednostranné poslední pořízení. Rozdíl mezi dědickou smlouvou a posledním pořízením byl ten, že posledním pořízením se delační důvod zřizoval jednostranným odvolatelným projevem, zatímco při dědické smlouvě se delační důvod smluvil. Společné jim naopak bylo, že ustanovení dědice v dědické smlouvě mohlo být doloženo podmínkou (výminkou), časem, či modelem (příkazem).

Velmi významným bylo kogentní ustanovení § 1253 OZO, kde byl stanoven zákaz pořizovat dědickou smlouvou o celé pozůstalosti. Smluvní volnost stran byla omezena v tom, že jedna čtvrtina pozůstalosti, na níž nesmělo váznout právo na povinný díl ani jiný dluh, musela zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl podle své vůle učinit pořízení pro případ smrti. Pokud chtěl zůstavitel i tuto čtvrtinu zanechat druhému manželovi, mohl tak učinit právě jen formou zvláštního pořízení. Jestliže o ní dotýčný manžel nepořídil, připadla zákonným dědicům (§ 1254 OZO). Byla-li smlouva pořízena o celé pozůstalosti, byla v této části

neplatná. Zachována musela být i práva nepominutelných dědiců, která mohla být proti dědické smlouvě uplatněna.

Na rozdíl od závěti jako jednostranného projevu zůstavitelovy vůle byla slibující strana vázána svým závazkem vůči druhé straně a nemohla jej jednostranně zrušit. Dědická smlouva mohla obsahovat i jiná ustanovení ve prospěch druhého manžela než povolání za dědice, jakož i ustanovení ve prospěch třetích osob (vyjma povolání k dědictví). Tato jiná ustanovení jednostranně odvolatelná byla.

Pro dědickou smlouvu bylo typické, že právo, které z ní vznikalo, předpokládalo zůstavitelovu smrt, takže její uzavření nebylo na překážku tomu, aby kontrahenti za života mohli volně se svým majetkem nakládat. Smlouvou byli vázáni jen v tom směru, že nemohli posledním pořízením zmenšit nároky druhého manžela. Z toho plynulo, že povolaný dědic nemohl žádat zajištění svého budoucího dědictví.

Jak již bylo uvedeno shora, dědická smlouva nemohla být zrušena jednostranně, zákon připouštěl její zrušení jen v těchto případech:

- vzájemnou dohodou stran – v takovém případě šlo o zřeknutí se dědictví, které vyžadovalo formu notářského spisu nebo soudního protokolu (nešlo však o tzv. renunciační smlouvu ve smyslu ustanovení § 551 OZO, kterou se dědic vzdával svého dědického práva),
- prohlášením manželství za neplatné,
- při nedobrovolném rozvodu manželství od stolu a lože rozsudkem vydaným o žalobě strany, která měla právo žádat zrušení svatebních smluv (§ 1264 OZO); při dobrovolném rozvodu záleželo na stranách, aby se dohodly, zda smlouvu ponechají v platnosti či nikoli, a toto soudu potvrdily,
- rozlukou manželství pro nepřekonatelný odpor (§ 1266 OZO; při rozluce z jiného důvodu jen pokud šlo o povolání vinného manžela za dědice (povolání nevinného manžela zůstávalo platným),
- narodil-li se nepominutelný dědic zůstaviteli po zřízení dědické smlouvy a přežil-li zůstavitele, bylo dědické právo smluvního dědice omezeno nebo zrušeno (§§ 777 a 778 OZO),
- neúčinnosti dědická smlouva nabyta dřívější smrtí smluvního dědice, jeho dědickou nezpůsobilostí nebo odmítnutím dědictvím či předčasným opětovným provdáním se vdovy (§ 121 OZO).

Uvážíme-li, že OZO znal vedle dědických smluv také společné testamenty, zjistíme, že zejména v případech, kdy šlo o pořízení obsažené ve svatební smlouvě, mohlo být sporné, zda takové pořízení je společným testamentem nebo dědickou smlouvou, neboť ani samotné označení jako testament nebo dědická smlouva nemuselo být rozhodující.²⁶ Pro vyřešení této otázky bylo třeba v těchto pochybných případech vycházet z judikatury, podle níž šlo o vzájemný testament.²⁷ Řešení této případné kolize bylo odůvodňováno tím, že uznáním posledního pořízení za testament byla méně dotčena pořizovací volnost zůstavitele.

2.3 Advitalitní smlouva

Advitalitní smlouva, zakotvená v ustanovení § 1255 a násl. OZO, byla ve své podstatě odkazovou smlouvou,²⁸ kterou mohli ve formě notářského spisu uzavřít jen manželé, popř. snoubenci (avšak v tomto případě byla její perfekce závislá na uzavření platného manželství). Touto smlouvou jeden manžel zůstavil druhému manželovi požívání pozůstalosti nebo její části pro případ, že ho druhý manžel přežije. Částí však nemohla být míněna konkrétní věc. S ohledem na to, že se jednalo o dvoustranný právní úkon, nemohla být jednostranně zrušena nebo změněna. Jestliže manžel zůstavitele advitalitní právo přijal, nemohl se již domáhat svého zákonného podílu. Uzavřel-li však pozůstalý manžel nové manželství, nebo chtěl-li požívání postoupit někomu jinému, měly děti zemřelého manžela právo po něm žádat, aby jim právo požívání pozůstalosti bylo přenecháno za přiměřenou roční náhradu. Zůstavitel, který odkaz přikázal, nebyl za svého života v nakládání s majetkem omezen, protože se toto právo vztahovalo pouze na pozůstalost, tedy na majetek, který měl zůstavitel v okamžiku smrti.

---

²⁶ Již tehdy se uplatňovalo pravidlo, že samo označení právního úkonu nezakládá jeho pravou povahu.

²⁷ Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl pátý, Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 552

²⁸ Jeden manžel nařizuje odkaz ve prospěch druhého a druhý takové nařízení přijímá.

2.4 Darování na případ smrti

Právním úkonem mortis causa bylo i darování na případ smrti, upravené v ustanovení § 956 OZO. Okamžik plnění této darovací smlouvy byl určen dárcovou smrtí a o tento případ se jednalo, pokud obdarovaný dar přijal, dárce se výslovně zřekl práva darování odvolat a obdarovanému byla o darování doručena listina, jež musela mít formu notářského spisu, neboť nedocházelo ke skutečnému odevzdání daru. V opačném případě takové darování platilo jako odkaz. Zatímco odkaz zatěžoval dědice nebo jinou osobu, v případě darování na případ smrti byla obtížena pozůstalost, neboť se jednalo o zůstavitelův dluh.²⁹ Ve smlouvě bylo možné sjednat odkládací podmínku, že smlouva je platná jen tehdy, přežije-li obdarovaný dárce. Pokud podmínka nebyla ve smlouvě ujednána, nastupovali na místo obdarovaného jeho právní nástupci s obligačním nárokem na vydání daru.

2.5 Zřeknutí se dědictvého práva

Institut zřeknutí se dědictvého práva upravoval OZO v ustanovení § 551 a podle něj bylo možné, aby presumptivní dědic uzavřel se zůstavitelem písemnou smlouvu o vzdání se dědictvého práva, ať už k celé pozůstalosti či k povinnému dílu nebo jen k určité věci, a to zcela nebo ve prospěch určité osoby. Zákon rovněž umožňoval vzdát se dědictvého práva pouze pro případ dědění ze zákona, přičemž osoba, která se takto dědictvého práva vzdala, mohla dědit ze závěti. Zřeknutí bylo také možné vázat na nějakou lhůtu nebo podmínku. K platnosti smlouvy se vyžadovala forma notářského spisu nebo zápisu v soudním protokolu a jejím následkem bylo, že smlouva bránila delaci. Osoba, která takovouto smlouvu uzavřela, se nestala zůstavitelovým dědicem. Nebylo-li smluveno něco jiného, působilo zřeknutí se dědictví i vůči potomkům toho, kdo se dědictví zřekl, bez ohledu na to, zda potomci v době uzavření smlouvy již byli naživu, či se narodili později.

---

²⁹ Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl čtvrtý, Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 448

K uzavírání těchto tzv. renunciačních smluv docházelo hlavně v případech, kdy zůstavitel některému ze svých předpokládaných dědiců (zpravidla potomkovi) už během života poskytl nějaký majetkový prospěch. Taková osoba se pak svého dědického práva zřekla, aby v případě dědění nebyli ostatní dědici nespravedlivě zkráceni na svých podílech.

2.6 Listina o vydědění

Podle úpravy v OZO bylo k vydědění formálně potřeba listiny mající stejné náležitosti jako poslední pořízení. Zůstavitel mohl vydědit nepominutelného dědice, a tím mu odejmout právo na jeho povinný díl (celý nebo i jen část). Vydědění se mohlo stát výslovně nebo mlčky tím, že zůstavitel pořídil o celém svém majetku a nepominutelnému dědici nic nezanechal (nebo mu zanechal méně než povinný díl).³⁰ Vydědění mohlo být i podmíněné,³¹ takže z uvedeného resultuje, že vyděd'ovací důvod nemusel zůstavitel uvádět. Stačilo, existoval-li důvod vydědění v době zůstavitelovy smrti. Ve sporu o vydědění ho pak musel prokazovat ten, vůči němuž nepominutelný dědic podal žalobu na zaplacení povinného dílu. Nemusel být také vždy prokázán udávaný důvod vydědění, postačovalo, byl-li dokázán kterýkoli možný vyděd'ovací důvod, ledaže ze zůstavitelovy vůle bylo zřejmé vydědit nepominutelného dědice jen pro jím uváděný důvod.³² Domnívám se, že OZO neumožňoval vztáhnout důvody vydědění na celý kmen, neboť ustanovení § 780 uvádělo, že „Potomci vyděděného dítěte jsou toliko oprávněni požadovati povinný díl, to však i tehdy, když vyděděný přežil zůstavitele.“

Dítě mohlo být vyděděno, jestliže zůstavitele bez pomoci opustilo v nouzi; bylo-li odsouzeno pro zločin k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři; vedlo-li trvale život, který se přičil veřejné mravnosti (§ 768 OZO).³³ Vydědění bylo za tehdejší právní úpravy možné učinit také z důvodů zakládajících dědickou nezpůsobilost („dědickou nehodnost“ - § 770

---

³⁰ V takovém případě se jednalo o tzv. negativní závěť, kdy nepominutelnému dědici vznikalo jen právo na povinný díl.

³¹ Např. že nepominutelnému dědici nepřipadne žádný majetek, pokud u něj bude existovat důvod vydědění.

³² Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 439

³³ V roce 1868 byl zrušen důvod odpadnutí od křesťanství.

OZO).³⁴ U ascendentů navíc přicházel v úvahu i důvod vydědění pro úplné zanedbání výchovy zůstavitele. Speciálním ustanovením o vydědění bylo ustanovení § 773 OZO, týkající se tzv. vydědění k dobru potomků, které uvádělo, že velmi zadluženému či marnotratnému nepominutelnému dědici lze jeho povinný díl odejmout, pokud je pravděpodobné, že by tento díl byl pro jeho děti ztracen. Tento díl musel být rovnou zůstaven dětem tohoto dědice.

Vydědění bylo možné zrušit pouze výslovným odvoláním (§ 772 OZO), splňovalo-li náležitosti posledního pořízení, ale jak uvádí F. Rouček, odvolání se mohlo samozřejmě stát také mlčky, zničil-li poslední pořízení, které obsahovalo vydědění, anebo pořídil-li znovu a zanechal dříve vyděděnému nepominutelnému dědici majetek³⁵.

---

³⁴ Možnost vydědit nepominutelného dědice z důvodu dědické nehodnosti byla významná proto, že učinil-li tak zůstavitel, mohlo dojít ke zrušení vydědění jen formálně platným odvoláním (§ 772 OZO), nestačilo pouhé prominutí jednání zakládajícího dědickou nehodnost. Kromě toho potomci vyděděného mohli v takovém případě žádat jen povinný díl (§ 780 OZO), zatímco u dědické nehodnosti potomci osoby nehodné dědického práva vstupovali na její místo. Vydědil-li tedy zůstavitel nepominutelného dědice z důvodu dědické nehodnosti, měl tento úkon následky i pokud šlo o nároky potomků nepominutelného dědice. – blíže Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 440

³⁵ Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 440

3 Listiny pořizované pro případ smrti, jež umožňoval občanský zákoník z roku 1950

Ani po druhé světové válce nebyla politická situace vládní osnově občanského zákoníku z roku 1937 nakloněna, a tak byl v roce 1950 přijat úplně nový občanský zákoník, tzv. Střední kodex, jímž bylo občanské právo na celém území Československa sjednoceno. SOZ platil od 1.1.1951 do 31.3.1964 a z hlediska své koncepce vycházel z klasického civilistického systému, pojmů i institucí. Měl však naplňovat politickou zásadu zlidovění práva. Podle této koncepce měl právu rozumět každý občan, a není proto potřeba prostředníků v podobě právníků. Autoři se snažili podstatně zjednodušit obsah zákoníku i formulace ustanovení, zákoník neobsahoval žádná vykládací pravidla a to bylo paradoxně právě jeho největším nedostatkem. V praxi se potom jevil jako mezerovitý a naopak tato zásada přispěla k oslabení právní jistoty občanů.³⁶ Zaměřím-li se na dědické právo, také tato oblast byla oproti předchozí právní úpravě značně zredukována, s cílem omezit dispoziční volnost zůstavitele pro případ smrti. Nejmarkantnější změnou bylo patrně pojetí, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. V souladu se zásadou sovětského socialistického práva, podle níž pouhé jmění nemůže být subjektem práv, odstranil SOZ hereditas iacens (ležící pozůstalost) jako přežitek.³⁷ Podstatný zásah v dědickém právu představovalo i ustanovení § 565 odst. 1 SOZ, v němž bylo uvedeno, že pro dědění se užije práva platného v den smrti zůstavitele. Zrušeny byly nejen dědické smlouvy, ale i další instituty jako darování na případ smrti či advitalitní smlouva, významně byly omezeny odkazy a úprava závětí, přestalo se rozlišovat mezi závětí a dovětkem.

Dědit bylo nadále možné jen ze závěti nebo ze zákona, popřípadě z obou těchto titulů, na první místo ale bylo explicitně postaveno dědění ze zákona. Důvodem byla proklamovaná zásada familiarizace,³⁸ ale také snaha znesnadnit lidem, kteří neměli nejbližší příbuzné,

³⁶ Bílý, J.: Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice), Praha, Linde Praha, a.s., 2003, str. 314 ; Navíc tím, že došlo k rozsáhlému znárodnění majetku a k jiným způsobům jeho odnětí, přicházel do dědictví pouze tzv. osobní majetek menšího rozsahu, jehož nabývání a správa podle mínění zákonodárce nevyžadovaly rozsáhlejší právní úpravu. - Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 106

³⁷ Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 17

³⁸ V důvodové zprávě k OZ se toto zdůvodňovalo tím, že dědění ze zákona je společensky žádoucím vztahům uvnitř rodiny bližší než dědění ze závěti, kdy by zůstavitel nemusel brát ohled na potřeby osob blízkých. – viz Mikeš, J.: Úvahy nad právní úpravou dědění, Právo a zákonost, 1991, č. 8, str. 446

dispozice s majetkem pro případ smrti, aby v případě jejich smrti přešel na základě odúmrti do vlastnictví státu.

3.1 Závěť

Závěť byla v ustanovení § 534 SOZ definována jako jednostranný projev zůstavitelovy vůle, kterým zůstavitel osobně činí pořízení o svém majetku. Jednou závětí mohl o svém majetku pořizovat jen jediný pořizovatel, čímž nebyla připuštěna možnost pořídit společnou závěť manželů jako dříve, s odůvodněním, že institut společné závěti podvazoval svobodu projevu pozdější vůle zůstavitelovy.³⁹ I přesto, že bylo zákonem dědění ze závěti připuštěno, byl zůstavitel ve své testovací volnosti velmi omezen, svou vůlí nemohl porušit základní zásady dědění ze zákona, jejichž zachování bylo dle důvodové zprávy k SOZ výrazem vůle celku a sloužilo k posílení rodinných svazků.

Pokud jde o **způsobilost zůstavitele pořídit závěť**, obecně ji nemohl pořídit ten, kdo nebyl v plném rozsahu svéprávný, tj. muselo se jednat o osobu starší 18 let a plně způsobilou k právním úkonům. Výjimku zákon připouštěl u nezletilců, kteří dovršili 15 let, ti mohli zřídit závěť přísnější formou (§ 545 odst. 2, viz dále), ovšem pouze o majetku nabytém vlastní prací. Nezletilec starší než 15 roků byl způsobilý k uzavírání pracovních smluv a k nakládání s odměnou za vlastní práci (§ 12 odst. 2 SOZ); bylo tedy důsledné, aby v tomto rozsahu byla nezletilci přiznána i pořizovací způsobilost.⁴⁰

Dědicem mohla být osoba fyzická včetně nascitura (§ 5 odst. 1 SOZ) i právnická, existovala-li již ke dni zůstavitelovy smrti. Za dědice tedy nebylo možné ustanovit nadaci, která se měla závětí teprve zřídit. Dědicem mohl být i stát.

Na straně dědice nesměl existovat důvod, který nabytí dědictví vylučoval. Delaci bránily dědická nezpůsobilost, zřeknutí se dědictví a vydědění. **Nezpůsobilým dědicem** byl ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, nebo zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy, ledaže zůstavitel dědici čin prominul (§ 522 SOZ). Dědická nezpůsobilost tak byla koncipována stejně jako v dnešní platné právní úpravě. Zákon dále v ustanovení § 525 zakotvoval právní

---

³⁹ Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 105

⁴⁰ Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 43

fikci, podle níž se na dědice nezpůsobilého hledělo, jako by se smrti zůstavitelovy nedožil.⁴¹ Zřeknutí se dědictví se věnuji v kapitole 3.2, vydědění pak v kapitole 3.3.

SOZ omezil pořizovací volnost zůstavitele i co do přípustných **forem závěti**. Zákon nepřipouštěl, jak již bylo napsáno, společnou závěť manželů, byly zrušeny i ústní závěti, aby se zabránilo neuváženým projevům, jakož i pochybnostem o obsahu a někdy i existenci závěti, které často vedly ke sporům mezi dědici,⁴² a také privilegované testamenty. Důvodová zpráva tento krok odůvodňovala tak, že se jednak preferuje dědění ze zákona, a dále protože se nový občanský zákoník tvoří pro období mírového budování socialismu, kde není uvedených forem třeba. Nadále tedy bylo možné závěť zřídit jen v písemné formě, přičemž k nezbytným náležitostem závěti již patřilo uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla sepsána (§ 541 odst. 2 SOZ), aby se předešlo zbytečným nejasnostem a sporům vzniklým v důsledku existence více závětí.

SOZ rozlišoval závěti soukromé a veřejné. Jako **soukromou závěť** mohl zůstavitel pořídit závěť holografní - tedy vlastnoruční, která musela být vlastní rukou sepsána a podepsána,⁴³ nebo závěť allografní, nenapsanou zůstavitelovou vlastní rukou, ale jím vlastnoručně podepsanou a pořízenou za účasti dvou svědků, před nimiž musel zůstavitel výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se museli na závěť podepsat, obsah závěti nemuseli znát. Doložka poukazující na poslání svědků nebyla předepsána. V případě pořizovatele, který nemohl číst nebo psát, zákon vyžadoval, aby pořizovatel svou poslední vůli prohlásil před třemi současně přítomnými svědky do zápisu, který mu musel být přečten. Po přečtení musel zůstavitel v přítomnosti všech tří svědků potvrdit, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Nebylo třeba, aby pisatelem nebo předčitatelem byla osoba rozdílná od svědků, ale pisatel nesměl být zároveň předčitatelem. V zápisu muselo být uvedeno, že pořizovatel nemůže číst nebo psát, jméno pisatele a předčitatele a způsob, jakým pořizovatel potvrdil, že obsah zápisu odpovídá jeho pravé vůli. Zápis museli svědci podepsat.

Svědky závěti nemohli být podle ustanovení § 546 SOZ nesvéprávní, slepí, hluchí, němí a ti, kteří neznali řeč, v níž se projev vůle činil, ani duchovní a řeholníci. Totéž platilo i o závěti povolaném dědici a osobám jemu blízkým (§ 17 odst. 2 SOZ), jež nemohly působit

⁴¹ Zákon v tomto ustanovení rovněž řešil situaci, když důvod dědické nezpůsobilosti vyšel najevo až po potvrzení dědictví – v takovém případě se mohl pravý dědic domáhat vydání dědictví, případně náhrady škody.

⁴² Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 44

⁴³ Vzhledem k požadavku, aby v každé závěti byl patrný den, měsíc a rok, kdy byla sepsána (§ 541 odst. 2 SOZ), musela vlastnoručně sepsaná závěť obsahovat také tyto údaje.

ani jako jiné zúčastněné osoby (úřední osoby, pisatelé, tlumočníci nebo předčitatelé). Jestliže při zřízení takováto osoba působila a závěť nebyla podepsána dalšími způsobilými svědky, jak zákon vyžadoval, byla závěť neplatná v celém rozsahu, nikoli jen v části týkající se tohoto dědice. Neplatnost nemohla být zhojena tím, že dědic, který buď sám nebo jehož osoba blízká byla svědkem závěti, prohlásila, že dědictví odmítá.⁴⁴

Veřejná závěť mohla být pořízena tak, že zůstavitel prohlásil svou poslední vůli do úředního zápisu před soudem nebo před notářem. Při takovém úkonu nebylo třeba svědků. Výhradně touto formou mohly pořizovat závěť osoby vyžadující zvláštní ochranu z důvodu věku nebo snížené vnímavosti či sdělovací schopnosti, tedy nezletilci starší 15 let, slepí, hluchí, kteří nemohli číst, a němí, kteří nemohli psát.⁴⁵ Od 1.1.1955, kdy nabyl účinnosti zákon č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství, mohla být veřejná závěť učiněna jen ve formě notářského zápisu před státním notářstvím.

Byl-li pořizovatel slepý, neuměl-li nebo nemohl-li číst nebo psát, musel notář od 1.1.1952, kdy nabylo účinnosti nařízení ministra spravedlnosti č. 117/1951 Sb. k zákonu č. 116/1951 Sb., o státním notářství, k zápisu o poslední vůli pořizovatelově přibrat dva svědky úkonu. Notář také mohl přibrat svědky úkonu v jiných případech, pokládal-li to za účelné. Svědci museli být přítomni při projevu pořizovatele o tom, co má být do zápisu pojato, při jeho předčítání i při jeho podepsání pořizovatelem. Notářský zápis pak podepisovali svědci úkonu a notář. Svědky nemohly být podle citovaného nařízení osoby nezletilé, osoby, které pro svůj tělesný nebo duševní stav nebyly schopny vydat svědectví, nebo jež neuměly nebo nemohly číst a psát, dále osoby účastníkům blízké, osoby zúčastněné na věci a osoby činné v notářství, v němž se zápis sepisoval. Byl-li pořizovatel hluchý nebo němý a uměl-li číst a psát, musel si zápis sám přečíst a v něm vlastní rukou připsat, že jej četl a že jej schvaluje. Neuměl-li číst nebo psát, musel být kromě svědků úkonu přibrán jeho důvěrník, který se s ním uměl dorozumět. Jeho prostřednictvím notář zjistil, zda účastník zápis schvaluje. Důvěrník musel splňovat podmínky způsobilého svědka, ale mohla jím být i osoba účastníku blízká. Jestliže účastník nebo některý svědek úkonu neznal jazyk, v němž se notářský zápis sepisoval, bylo nutné přibrat stálého přísežného tlumočníka, který musel splňovat požadavky kladené na svědka. Od přibrání tlumočníka však bylo možné upustit v případě, byl-li notář sám stálým přísežným tlumočníkem.

---

⁴⁴ Sb. rozh. č. 35/1953 obč.

⁴⁵ Jestliže hluchý pořizovatel nemohl číst, nebo němý nemohl psát, bylo nutné přibrat tlumočníka, který se s ním mohl dorozumět a měl způsobilost být svědkem závěti.

Dále se musím v této kapitole zabývat **obsahem závěti**. Zůstavitel mohl ustanovit jednoho nebo několik dědiců k celému majetku, nebo jednoho či více dědiců k podílům svého majetku či k jednotlivé věci nebo právu. Podle dřívějšího práva byl takový nabyvatel odkazovníkem a nepodílel se na zůstavitelových dlužích, ale tento rozdíl SOZ téměř odstranil a institut odkazu zachoval jen v omezeném rozsahu (podrobněji o tom dále). Proklamované zásadě přednosti zákonné dědické posloupnosti před děděním ze závěti odpovídalo ustanovení § 536 SOZ o tom, že nezanechal-li zůstavitel dědicům ze závěti celý svůj majetek, nastalo pro zbývající část majetku dědění ze zákona.⁴⁶ K přirůstání uvolněného dědického podílu ostatním závětním dědicům tedy nedocházelo, ale zákon výslovně připouštěl v ustanovení § 539 SOZ obecné náhradnictví. Ohledně výkladu závěti bylo sice v ustanovení § 538 SOZ deklarováno, že je třeba postupovat tak, aby byla splněna skutečná pořizovatelova vůle, nicméně v první řadě bylo nutné závěť vykládat tak, aby její výklad odpovídal pravidlům socialistického soužití, respektive aby byl v souladu s úkoly uloženými státním plánem rozvoje národního hospodářství, má-li závěť pro plnění státního plánu význam (§ 31 odst. 2 SOZ).⁴⁷

Dalším podstatným zásahem do pořizovací volnosti zůstavitele byla nemožnost pod sankcí neplatnosti uvést v závěti podmínky omezující dědice,⁴⁸ ani ustanovení o tom, že dědic ze závěti má nabýt dědictví na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovy smrti, či ustanovení o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědice (svěrenské náhradnictví). Přestože tento institut za účinnosti OZO významně ovlivňoval možnost nakládat s předmětem dědictví, SOZ k němu zaujal negativní postoj. Ustanovení o svěrenském náhradnictví nebylo možné užít ani tehdy, zemřel-li zůstavitel po 31. prosinci 1950 (ustanovení § 565 odst. 2 SOZ).⁴⁹ Neplatný byl i zůstavitelův příkaz, aby dědic použil dědictví nebo jeho části určitým

⁴⁶ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uváděla, že zásada, že dědit má především ten, kdo je dědicem zákonným, nutí k tomu, aby pořizovatelova ustanovení nebyla široce vykládána.

⁴⁷ Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 43

⁴⁸ Za podmínku však nebylo považováno, zřídil-li zůstavitel v závěti věcné břemeno pro další osobu na nemovitosti, kterou dědila jiná osoba. – viz Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 118, též Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 49

⁴⁹ Kapitola svěrenského náhradnictví byla navždy uzavřena účinností OZ, kdy ustanovení § 859 odst. 2 OZ stanoví, že dnem 1.4.1964 zanikají všechna omezení vyplývající ze svěrenského náhradnictví. Tímto dnem se fiduciáři stali neomezenými vlastníky majetku, který byl dříve svěrenským náhradnictvím zatížen, a fideikomisaři svých práv k tomuto majetku pozbyli. Po tomto datu nelze ke svěrenskému náhradnictví přihlížet, a to ani tehdy,

způsobem, nebo aby něco vykonal (§ 550 SOZ). To vše však paradoxně posílilo postavení dědice ze závěti, který nabyt neomezenou vládu nad zděděným majetkem, oproštěnou od závazků, kromě odpovědnosti za závazky zůstavitele, které přecházejí na dědice. V důvodové zprávě zákonodárce deklaroval zájem na tom, aby dědic nebyl omezován ve volném nakládání se zděděným majetkem.⁵⁰ Takovými doložkami by mohlo být ztěžováno nebo mařeno účelné hospodářské využití zděděného majetku. Absolutní neplatností byla stížena i ta ustanovení závěti, která se přičila zákonu, obecnému zájmu, byla nesrozumitelná či odporující si. Byl-li někdo závětí povolán k dědění věci, jež v zanechaném majetku nebyla, bylo toto její ustanovení neplatné, s výjimkou peněžité částky (ustanovení § 549 odst. 2 SOZ k tomu mimo jiné uvádělo, že ke splnění takového ustanovení závěti musí přispět ostatní dědici).⁵¹

Oproti předchozí úpravě v OZO zákon podstatně okleštil a modifikoval i **odkazy**. Jak již bylo naznačeno, dřívější právní rozdíl mezi dědictvím a odkazem setřel, když v ustanovení § 511 připustil, aby dědictvím byla i jednotlivá věc nebo právo. Odkazovník měl zásadně podobné postavení jako dědic (§ 537 SOZ), odkázaná věc mu připadla do vlastnictví okamžikem smrti zůstavitele a své právo již neodvozoval od dědice, jak tomu bylo za účinnosti OZO.

Další změna oproti předchozí úpravě v OZO spočívala v tom, že předmětem odkazu mohla být jen peněžitá částka nebo jiná věc movitá, zákon nedovoľoval odkázat právo, pohledávku ani nemovitost. Platnosti závěti nebylo na překážku, jestliže bylo jako odkaz označeno i zůstavení věci nemovité nebo pohledávky nebo jiného práva, ale toto bylo posuzováno jako dědění jednotlivé věci nebo práva.

---

jde-li o dědictví po osobách zemřelých v době, kdy zákon svěřenské náhradnictví umožňoval, kde je jinak nutno postupovat podle předpisů platných v době úmrtí zůstavitele. Kategorické ustanovení § 859 odst. 2 ObčZ je nepochybně speciální ve vztahu § 859 odst. 1 OZ (srov. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.11.1994, č.j. 24 Co 139/94-156). V odborné literatuře se však lze setkat i s názorem, že za předpokladu, že se podle § 859 odst. 1 OZ použije OZO (tj. byla-li závěť zřízena v době jeho platnosti), ustanovený fideikomisař je dědicem i po 31.3.1964, rozdíl je však v tom, že přední dědic není omezen ustanovením § 613 OZO, může proto s nabytou pozůstalostí volně disponovat, a tím i fideikomisární substituci znemožnit. Náhradní dědic je i napříště dědicem zůstavitele, dědí ale jenom to, co po smrti předního dědice z pozůstalosti jím nabyté děděním po zůstaviteli zbylo, a jen tehdy, jestliže něco zbylo. - viz Knapp, V.: Poznámky o fideikomisární substituci, Ad Notam, 1995, č. 5, str. 113

⁵⁰ Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 105

⁵¹ Neplatná byla rovněž závěť, jež nerespektovala zákon č. 139/1947 Sb. o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a zamezení drobení zemědělské půdy. Tento zákon stanovil závazná pravidla, která bylo nutno dodržovat v případě dědění zemědělského podniku.

Odkazovník neparticipoval na zůstavitelových závazcích ani na úhradě nákladů pohřbu pouze za předpokladu, že byly splněny následující dvě podmínky: Cena odkazu byla nepatrná v poměru k ceně zanechaného majetku a souhrn odkazů nečinil více než čtvrtinu zanechaného majetku po odečtení dluhů a dále když zůstavitel v závěti uvedl, že se určitá věc odkazuje, nebo dal jinak najevo, že si nepřeje, aby odkazovník odpovídal za závazky. Nebyla-li jedna z podmínek splněna, nebyl odkaz neplatný, ale na odkazovníka se pohlíželo jako na dědice a pak byl povinen do výše ceny odkázaných věcí spolu s dědici přispět na úhradu zůstavitelových dluhů, poměrně podle ceny odkazem získaných věcí. Důvodem této koncepce byla jak ochrana odkazovníka před odpovědností za zůstavitelovy závazky, tak i zájmů věřitelů a neopominutelných dědiců pro případ, že by zůstavitel rozdělil celý svůj majetek nebo alespoň jeho značnou část mezi odkazovníky. Jak uváděl V. Knapp, nebylo spravedlivé, když odkazovník, ačkoli z dědictví mnohdy dostal vysoké hodnoty, nemusil ničím přispět k plnění závazků zůstavitelových a když tyto závazky musel plnit pouze dědic, eventuálně několik dědiců.⁵² Naopak umožnění, aby odkazovník za pasiva dědictví neodpovídal, bylo v důvodové zprávě k SOZ odůvodňováno tím, že je vhodné připustit, aby zůstavitel mohl jednotlivé věci menší hodnoty zanechat osobám, ke kterým měl zvláště dobrý vztah, nebo aby měly na něho památku nebo jako odměnu za péči ve stáří nebo chorobě, a proto není příhodné, právě s ohledem na nepatrnou hodnotu odkazu, je zatížit také poměrnou částí zůstavitelových závazků.

Oproti dřívější úpravě SOZ zúžil i okruh **neopominutelných dědiců** - řadil mezi ně zůstavitelovy potomky a dále rodiče a prarodiče, pokud byli v době zůstavitelovy smrti v nouzi a práce neschopní (§ 551). Podmínka nouze a neschopnosti práce byla kumulativní. Neopominutelným dědicem mohl být jen ten potomek, který by se v době zůstavitelovy smrti stal zákonným dědicem. Na rozdíl od OZO však SOZ rozlišoval mezi potomky zletilými a nezletilými. Nezletilému potomkovi se muselo dostat tolik, kolik činila cena celého jeho zákonného podílu. Zletilý potomek musel dostat alespoň tři čtvrtiny jeho zákonného podílu. Rodiče byli neopominutelnými dědici, pokud přicházeli v úvahu i jako dědici ze zákona, tzn. jestliže nedědil žádný potomek. Prarodiče měli postavení neopominutelných dědiců, pokud nedědil jejich právní předchůdce (tj. jeden ze zůstavitelových rodičů). Struktura dědění ze zákona ve druhé dědické skupině dovolovala, aby vedle jednoho z rodičů zůstavitele byl současně neopominutelným dědicem prarodič zůstavitele, neboť zákon rozlišoval rodiče

---

⁵² Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 13

v otcovské a mateřské linii, takže žijící rodič nevyřazoval z dědictví prarodiče z druhé linie. Jestliže rodič či prarodič splňoval podmínky pro postavení neopominutelného dědice, muselo se mu dostat tolik, kolik činila cena tří čtvrtin jeho zákonného dědického podílu.

Neopominutelný dědic měl na příslušný podíl nárok v případě, že nebyl nezpůsobilý dědit, zůstavitel ho platně nevydělil, či jestliže se dědictví nezřekl předem smlouvou se zůstavitelem. Ačkoli zákon používal termín „cena zákonného podílu“, neznamenal to, že pokud zůstavitel na neopominutelného dědice nepamatoval v příslušném rozsahu, že by měla být neopominutelnému dědici vyplacena peněžní částka odpovídající ceně jeho podílu, jak tomu bylo za účinnosti OZO. SOZ totiž koncepci neopominutelných dědiců změnil v tom smyslu, že závěť nerespektující práva neopominutelných dědiců byla relativně neplatná, takže záleželo na neopominutelném dědici, zda se jí dovolá či nikoli. Když tak učinil, měl nárok na podíl z dědictví in natura a vstupoval na místo dědiců ze závěti nebo vedle nich do všech práv a povinností tvořících předmět dědění v rozsahu odpovídajícím jeho podílu, v němž nemohl být zkrácen. Zákon tak dbal o to, aby zůstavitel nemohl zmařit základní zásady dědění ze zákona, podle nichž dědické právo ve své nové funkci slouží především k posílení rodinných vztahů.⁵³

Jednodušeji bylo v zákoně upraveno i **zrušení závěti**. První možností bylo zrušení závěti platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemohla obstát. V případě, že nemohla vedle sebe obstát jen některá ustanovení závěti starší, zrušovala se starší závěť jen v této části a zbylá ustanovení zůstávala v platnosti vedle závěti pozdější. Dřívější závěť se tak na rozdíl od předešlé úpravy nezrušovala zásadně jako celek. Dále bylo možné závěť odvolat. Toto odvolání vyžadovalo způsobilost a formu, jaké bylo třeba k platné závěti. Odvolání bylo možné učinit i v jiné formě než byla závěť pořízena, jen u nezletilců starších 15 let a osob se sníženou vnímavostí nebo sdělovací schopností ve smyslu ustanovení § 545 odst. 2 SOZ byla předepsána pouze forma notářského zápisu. Posledním způsobem zrušení závěti bylo její úmyslné zničení samotným zůstavitelem.

---

⁵³ Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955, str. 49

3.2 Zřeknutí se dědictví

SOZ umožňoval v ustanovení § 516 smluvní zřeknutí se dědictví.⁵⁴ K platnosti tohoto ujednání postačovala pouze písemná forma smlouvy mezi budoucím dědicem a budoucím zůstavitelem (dle důvodové zprávy z důvodu právní bezpečnosti), nevyžadovala se kvalita veřejné listiny. Měla-li být taková smlouva uzavřena i s účinkem pro potomky, muselo to v ní být výslovně uvedeno. Tím se tato úprava lišila od předchozí úpravy v OZO. Podle důvodové zprávy mělo smluvní zřeknutí se dědictví umožnit obvyklé a vžité majetkové vypořádání mezi rodiči a dětmi, zejména na venkově. Šlo o tzv. „vybytí“ nebo „vybavení“, jímž se měla vhodně upravit hospodářská základna pro společnou domácnost mladých manželů dříve, než by k tomu došlo později děděním.⁵⁵

Právní účinky zřeknutí se dědictví záležely v tom, že se na toho, kdo se dědictví předem zřekl (případně i na jeho potomky, zřekl-li se dědictví i za ně), hledělo tak, jako by se zůstavitelovy smrti nedožil. Na rozdíl od odmítnutí dědictví byly při smlouvě o zřeknutí se dědictví přípustné podmínky a výhrady až na to, že nebylo přípustné výslovné zřeknutí se dědictví ve prospěch určité osoby.⁵⁶

3.3 Listina o vydědění

Také SOZ připouštěl vydědění neopominutelných dědiců. Pro vydědění musely být splněny po formální stránce stejné náležitosti jako pro pořízení závěti, navíc musel být výslovně uveden důvod vydědění. Zůstavitel mohl neopominutelného dědice vydědit úplně nebo částečně, a to z následujících zákonem stanovených důvodů: Jestliže zůstavitele opustil v nouzi, nebo byl odsouzen pro úmyslný trestný čin,⁵⁷ anebo proto, že trvale odmítal pracovat. Vztáhnout důsledky vydědění na potomky vyděděného (byl-li vyděděným potomek) nebylo

---

⁵⁴ Jak uváděla důvodová zpráva k SOZ, zásadně se uznává smluvní volnost, pokud se nepřičí zákonu nebo obecnému zájmu – viz Holub, R. a kol.: Komentář k občanskému zákoníku, Právo dědické, Orbis, Praha, 1957, str. 62

⁵⁵ Pěcha, F.: K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv, Ad Notam, 2001, č. 1, str. 18

⁵⁶ Holub, R. a kol.: Komentář k občanskému zákoníku, Právo dědické, Orbis, Praha, 1957, str. 64

⁵⁷ Zde již nebylo vydědění pro úmyslný trestný čin podmíněno délkou trestu.

možné. Pro zrušení vydědění platila tatáž právní úprava jako pro zrušení závěti (§ 553 odst. 2 SOZ).

4 Listiny pořizované pro případ smrti podle občanského zákoníku z roku 1964

Již koncem padesátých let 20. století se začalo upozorňovat na to, že platný občanský zákoník „plně neodráží poměry a vztahy, které se v naší společnosti v dané etapě vývoje socialismu vytvořily“, a tak se začalo uvažovat v souvislosti s přípravou a přijetím ústavy v roce 1960 o vydání nového občanskoprávního komplexu.⁵⁸ Dne 26.2.1964 byl přijat zákon č. 40/1964 Sb., jenž nabyl účinností 1.4.1964. V jeho preambuli se uvádělo, že „Hlavním úkolem občanského zákoníku je zakotvit a vymezit práva a povinnosti občanů a organizací vznikající v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb, chránit tato práva, jsou-li vykonávána v souladu se zájmy společnosti, a přispět k důslednému dodržování socialistické zákonnosti v občanskoprávních vztazích. Ustanovení občanského zákoníku tak směřují k upevňování socialistických ekonomických i ostatních společenských vztahů a k překonávání přežitků ve vědomí lidí a pomáhají tak vytvářet předpoklady pro přeměnu vztahů socialistických ve vztahy komunistické.“

Nový občanský zákoník nepřinesl v dědickém právu tak zásadní změny jako tomu bylo v roce 1950, kdy SOZ nahradil OZO. Zásada, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, zůstala zachována. Zaměřím-li se na téma mé práce, původní podoba OZ umožnila pro případ smrti pořídit jen závěti, smluvní zřeknutí se dědictví a listina o vydědění byly zrušeny. OZ dával zprvu přednost dědění ze zákona s odůvodněním, že se ze širšího společenského pohledu jeví spravedlivějším a zároveň lépe odpovídajícím ideji posilování rodinných svazků jako základny rozvoje společnosti. Při dědění ze zákona je totiž pamatováno na nejbližší příbuzné anebo na osoby v obdobném poměru k zůstaviteli, které se v mnoha případech spolu se zůstavitelem přičinily o vytvoření hodnot tvořících předmět dědictví.⁵⁹ Přednost se dovozovala zejména ze systematického umístění ustanovení o tomto důvodu dědění před ustanoveními o dědění ze závěti, z ochrany neopomenutelných dědiců a vyloučení přírůstku (akrescence) při dědění ze závěti. Zákon ale za dobu své existence prošel vývojem, kdy došlo k obratu v nazírání na poměr mezi jednotlivými dědickými tituly, a díky jeho novelizacím

⁵⁸ Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E.: Vývoj českého soukromého práva, Praha, Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, str. 94

⁵⁹ Češka, Z., Kabát, J., Ondřej, J., Švestka, J. a kolektiv: Občanský zákoník, Komentář, Díl II. (§ 222 až 510), Panorama Praha, 1987, str. 647 - 648

byly i rozšířeny možnosti zůstavitelů pořídit o majetku mortis causa. Podrobněji se jednotlivým změnám budu věnovat v následujících kapitolách.

4.1 Listina o závěti

OZ pojem závěti nedefinuje, nicméně ji lze vymezit jako formální, jednostranný, neadresovaný, bezpodmínečný, kdykoli odvolatelný nebo změnitelný právní úkon fyzické osoby, jímž v předepsané formě disponuje se svým majetkem pro případ své smrti – komu má zanechaný majetek připadnout. Závěť je jedním ze dvou dědických titulů, které současná právní úprava připouští, přičemž dědění ze závěti má přednost před děděním ze zákona.

K sepsání závěti se pořizovatel rozhodne nejčastěji v těchto případech:

- jestliže nemá zákonné dědice a chce zabránit připadnutí jeho majetku státu jako odúmrt',
- když chce, aby jeho majetek připadl někomu ze vzdálenějšího příbuzenstva či osobě, vůči níž se cítí zavázán, či je mu z jakýchkoli důvodů blízká,
- pokud považuje za potřebné někoho z těch, kteří by i jinak přicházeli v úvahu jako dědici ze zákona, nějak zvýhodnit,
- za situace, kdy chce předejít případným neshodám mezi spoludědici o tom, co má každému z nich ze zanechaného majetku připadnout, a vyhnout se vzniku podílového spoluvlastnictví v případě neuzavření dědické dohody, takže se rozhodne určit, komu má jaká majetková hodnota připadnout,
- poskytl-li již za svého života někomu z okruhu zákonných dědiců určité hodnoty jako dar a chtěl by, aby k tomuto darování bylo v řízení o dědictví přihlédnuto, tj. aby obdarovanému bylo to, co od zůstavitele bezplatně obdržel, započteno na jeho dědický podíl.

Pořízením závěti lze všechny tyto záležitosti zůstavitele vyřešit, ale dědění ze závěti se uplatní v plné míře jen tehdy, pokud při něm nedochází ke střetu s právy na dědictví, ať již celé nebo jeho část, která přísluší potomkům jako neopomenutelným dědicům (viz dále v kapitole 4.1.6.). Předpokladům platnosti závěti se budu věnovat v následujících kapitolách.

4.1.1 Náležitosti závěti

K tomu, aby pořizovatelova vůle mohla vyvolat odchýlné uspořádání dědického nástupnictví, než by přicházelo v úvahu při dědění ze zákona, musí dojít k určitému právnímu úkonu odpovídajícímu požadavkům stanoveným pro tento úkon v OZ. Při pořízení závěti je nutno dodržet nejen všechny obecné náležitosti, které zákon vyžaduje pro platnost jakéhokoli právního úkonu (§ 34 a násl. OZ), ale i zvláštní formální a obsahové náležitosti (§ 476 až 480 OZ), jimiž jsou obecné předpoklady doplněny a částečně modifikovány. Zpřísněné požadavky jsou odůvodněny zvláštní povahou tohoto právního úkonu, jehož účinnost nastane až v době, kdy pořizovatel už nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím odstranit případné pochybnosti o tom, co projevem své vůle zamýšlel.

V případě nedostatku stanovených náležitostí je závěť neplatná. Právní teorie rozlišuje neplatnost absolutní a neplatnost relativní. Absolutní neplatnost závěti působí ex lege, a to ex tunc. Z absolutně neplatné závěti (negotium nullum) nemohou vznikat subjektivní práva a povinnosti, taková závěť nemůže působit právní následky. Soud k ní přihlíží i bez návrhu z úřední povinnosti a nelze ji ani zpětně zhojit dodatečným schválením (ratihabací) či odpadnutím důvodu neplatnosti (konvalidací). Absolutní neplatnost závěti může nastat z těchto příčin:

- právní úkon nebyl učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně (ustanovení § 37 odst. 1 OZ),
- zůstavitel neměl způsobilost k právnímu úkonu (ustanovení § 38 odst. 1 OZ),
- zůstavitel neměl způsobilost k tomuto právnímu úkonu z důvodu duševní poruchy (ustanovení § 38 odst. 2 OZ),
- právní úkon svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům (ustanovení § 39 OZ), nebo
- závěť nemá všechny zvláštní náležitosti vyžadované OZ v ustanovení § 476 a násl.⁶⁰

V této části práce chci v souvislosti s absolutní neplatností závěti čtenáře seznámit se zvláštním případem, s nímž jsem se během mé dosavadní praxe setkala a kterým se zabýval v první instanci Obvodní soud pro Prahu 4 pod sp. zn. 25 C 125/2007 a jako odvolací soud

---

⁶⁰ Blíže k tomu např. rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 12.2.2001, sp. zn. 12 Co 248/2000

Městský soud v Praze pod sp. zn. 20 Co 427/2008: Zůstavitelka uzavřela v roce 1992 s jednou z nejvýznamnějších bank působících na našem území smlouvu o úvěru, která ji opravňovala čerpat úvěr ve výši 2.500.000,- Kčs. Jednu z podmínek poskytnutí úvěru představovala povinnost zůstavitelky do dvou měsíců od podpisu smlouvy o úvěru předložit bance pod smluvní pokutou ve výši 50.000,- Kčs úvěrové životní pojištění, sjednané na celou dobu trvání úvěrového vztahu. To se však zůstavitelce vzhledem k jejímu věku nepodařilo sjednat (v době podpisu smlouvy o úvěru jí bylo 69 let), a proto banka z vlastní iniciativy navrhla uzavřít dodatek k úvěrové smlouvě, ve kterém by byl požadavek životního pojištění nahrazen závětí ve prospěch banky. Dodatek takového obsahu byl nakonec také uzavřen a zůstavitelka pořídila závěť, v níž dědicem části svého majetku (nemovitostí) učinila banku. Závěť tak měla suplovat úvěrové životní pojištění a plnit úlohu zajišťovacího prostředku úvěru.

Zde je třeba poukázat na to, že závěť fakticky zajišťovací funkci mít nemůže. Není způsobilá zajistit závazek především proto, že se jedná o jednostranný právní úkon, jehož účinky nastanou až v okamžiku smrti a s ohledem na ustanovení § 480 odst. 1) a 2) OZ ji lze kdykoli zrušit. Naopak zajištění závazku je dvoustranným právním úkonem vznikajícím na základě dohody věřitele a dlužníka, který působí v době existence závazku. Ačkoli tedy závěť zamýšlenou funkci mít ze své podstaty nemohla, obě strany ji za jistou formu zajištění úvěru považovaly. Zůstavitelka ji mohla kdykoli po sepsání zrušit, ale neučinila tak, ani poté, co všechny povinnosti z úvěrové smlouvy řádně splnila. Po jejím úmrtí tak banka přicházela jako dědic v závěti blíže specifikovaného nemovitého majetku a mezi účastníky řízení nastal spor o dědické právo – zda banka je či není závětním dědicem zůstavitelky. Protože měl spor skutkový základ, soud projednávající dědictví odkázal ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 OSŘ dědice, jehož dědické právo se jevílo jako méně pravděpodobné, aby uplatnil své dědické právo žalobou.

Soud prvního stupně rozhodl, že pokud byly obě strany v době uzavření dodatku ke smlouvě o úvěru srozuměny s tím, že závěť představuje jistou formu zajištění úvěru, přestože ji fakticky neměla, takový úkon neobchází ve smyslu ustanovení § 39 OZ zákon. Účelem i obsahem závěti je pouze odkázat dědictví zůstavitele. Žádné ustanovení nestanoví, jaké pohnutky mohou zůstavitele k takovému kroku vést, neboť nejsou zákonem nijak vymezeny ani omezeny. Pohnutky mohou být nejrůznější, ale žádná z nich nečiní závěť neplatnou. Proto ani v tomto případě pohnutka sepsání závěti s úmyslem jejího využití jako zajišťovacího prostředku nemohla být důvodem její neplatnosti. Soud dále uvedl, že ani fakt, že zůstavitelka byla povinna pod smluvní pokutou 50.000,- Kčs uzavřít životní pojištění, nelze sám o sobě hodnotit jako důkaz jejího nesvobodného rozhodnutí, neboť ta se ze své svobodné vůle

rozhodovala, zda má o úvěr tak velký zájem, že je ochotna použít k tomuto účelu závěť, o které si myslela, že má zajišťovací funkci. Soud se tedy nedomníval, že by sepsání závěti bylo učiněno pod nátlakem. Rovněž ze skutečnosti, že zůstavitelka závěť nezrušila ani když všechny své povinnosti z úvěrové smlouvy řádně splnila a půjčené finanční prostředky včetně úroku a poplatků bance vrátila, soud prvního stupně dovodil, že zůstavitelka se rozhodla svůj majetek bance odkázat, a proto žalobu na určení, že banka není dědicem ze závěti, zamítl.

K odvolání žalobkyně Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 4.12.2008, č.j. 20 Co 427/2008-93, rozsudek soudu prvního stupně změnil a určil, že banka dědičkou ze závěti není. V odůvodnění pak odvolací soud mimo jiné uvedl, že soud I. stupně správně došel k závěru, že v řízení nebylo zjištěno nic, co by svědčilo o nedostatku svobodné vůle zůstavitelky při pořízení závěti a že vůli nelze zaměňovat s pohnutkou k tomuto právnímu úkonu. Prvoinstanční soud též dle odvolacího soudu v zásadě správně dovodil, že závěť byla v daném případě pořízena jako zajišťovací prostředek úvěru, avšak z této skutečnosti nevyvodil správné právní závěry. Pro vymezení účelu, jemuž měla předmětná závěť sloužit, je lhůstojné, zda iniciativa k tomuto úkonu vzešla od banky, jisté však je, že jej jako způsob zajištění úvěru uzavřením dodatku k úvěrové smlouvě přijala. Za této situace se zcela zjevně jednalo o právní úkon obcházející zákon ve smyslu ustanovení § 39 OZ, neboť institut závěti, sloužící k pořízení o majetku pro případ smrti, byl zneužit pro zajištění dluhu. Takový právní úkon je pak neplatný bez ohledu na to, zda zůstavitelka svobodně a vážně projevila svou vůli. Podstatné je, že tento projev vůle směřoval k následku (zajištění dluhu), který je v rozporu s účelem závěti jako jednostranného právního úkonu, jehož účinky se mají projevit teprve po smrti zůstavitele, tedy k následku zákonem nepředvídanému a nežádoucímu.

Pokud jde o relativně neplatný právní úkon, ten působí právní následky jako by byl platný, pokud jich nebyl zbaven (§ 40a OZ), opět s účinky ex tunc. V případě závěti relativní neplatnost buď v jejím celku nebo v příslušné části nastává při nerespektování ustanovení § 479 OZ chránícího neopomenutelné dědice. OZ tak ponechává na úvaze těchto dědiců, zda se chtějí neplatnosti právního úkonu dovolat či nikoliv, soud nepřihlíží k relativní neplatnosti z úřední povinnosti, ale toliko na návrh dotčené osoby.

Pro posouzení otázky dodržení náležitostí závěti jako právního úkonu je rozhodná doba, kdy byla pořízena (§ 859 odst. 1 a § 873 OZ). Byl-li proto např. zůstavitel v době pořízení závěti zbaven způsobilosti k právním úkonům, ale později byl již plně způsobilý k právním úkonům, bude jeho závěť absolutně neplatná. Jestliže zůstavitel pořídí závěť ve formě, která není zákonem v době pořízení upravena, bude závěť neplatná i v případě, že uvedená forma závěti bude v době jeho smrti právním řádem připuštěna. Záleží vždy na okolnostech, které tu

jsou v době pořízení závěti, a není proto rozhodné, jestli se jedná o trvalý či přechodný stav. Pokud se však jedná o platnost závěti po obsahové stránce, ta se posuzuje k datu úmrtí zůstavitele.

4.1.2 Náležitosti osoby pořizovatele

V první řadě je třeba uvést, že pořízení závěti přichází v úvahu výlučně u fyzických osob. Jedná se o ryze osobní právní úkon, při němž nepřichází v úvahu zastoupení pořizovatele zástupcem ze zákona ani na základě plné moci.⁶¹ Ačkoli OZ žádné výslovné ustanovení v tomto smyslu neobsahuje, lze zákaz dovodit např. z formulace § 476 OZ, že zůstavitel může závět' napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě. Je tak vyloučeno, aby rodiče pořídili o majetku svého nezletilého dítěte pro případ jeho smrti, nebo aby opatrovník nahradil projev poslední vůle osoby nezpůsobilé k právním úkonům. Vyloučena je rovněž závislost právní účinnosti závěti na souhlasu, přivolení nebo povolení uděleného jinou osobou nebo orgánem.

Odpověď na otázku, kdo má **způsobilost pořídit závět'**, je třeba hledat v obecných ustanoveních OZ, protože v části o dědickém právu není tato problematika upravena. Oplývá jí především ten, kdo dosáhl věku 18 let a je plně způsobilým k právním úkonům. OZ připouští rovněž nabytí zletilosti uzavřením manželství, což může učinit podle § 13 ZOR se souhlasem soudu osoba starší 16 let. Výjimka z pravidla o zletilosti pořizovatele se týká osoby starší 15 let, která sice může závět' pořídit, ale pod sankcí její neplatnosti pouze formou notářského zápisu (§ 476d odst. 2 OZ).⁶² Požadavek notářského zápisu je v takovém případě podle mého názoru zcela na místě. Má tím být garantováno, že pořizovatelova vůle bude

---

⁶¹ K tomu např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.3.2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006

⁶² Tuto možnost právní úprava připouští od 1.1.1992 díky novelizaci OZ provedené zákonem č. 509/1991 Sb. Předtím bylo argumentováno, že nezletilý nemá dostatek životních zkušeností, jež by mu dovolily hodnotit vztahy k osobám povoláných zákonem k dědění, a tím, že obvykle nemá majetek, který by mohl odkázat. I když se jedná o velmi závažný právní úkon nezletilce, jímž je nakládáno s jeho majetkem, nepřichází zde v úvahu souhlas soudu (§ 28 OZ). V tomto případě se totiž neuplatňuje hledisko, zda úkon je pro nezletilce prospěšný či nikoli.

odpovídajícím způsobem vyjádřena, ale zároveň spolupůsobením notáře při tomto úkonu umožněno poučení pořizovatele o povaze uvažovaného úkonu i o jeho účinnosti.⁶³

Názory odborné veřejnosti se rozcházejí v otázce, zda může nezletilý, který dovršil patnáctý rok věku, pořizovat závětí o svém majetku v plném rozsahu, nebo jestli je v této dispozici nějak omezen vzhledem k tomu, že podle obecných pravidel OZ mají nezletilí způsobilost jen k právním úkonům svou povahou přiměřeným rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku (§ 9 OZ). Podle některých právníků může takový nezletilec pořídit závět' o jakémkoli majetku,⁶⁴ jiní se nad takto široce přiznanou způsobilostí pozastavují. Že by taková osoba mohla pořídit závět', aniž by se rozlišovaly např. věci movité a nemovité, zřízení nadace apod.? P. Bezouška zastává stanovisko, že ustanovení § 476d odst. 2 OZ by mělo být vykládáno v souladu s § 9 OZ. Navíc možnost nezletilé osoby testovat má být vykládána v souladu se zásadou ochrany nezletilých.⁶⁵ Domnívám se, že ustanovení § 476d odst. 2 OZ je speciálním ve vztahu k ustanovení § 9 OZ, z jeho dikce žádné omezení v tomto ohledu nevyplývá, a proto by nezletilci pořizujícímu závětí ve formě notářského zápisu mělo být umožněno pořídit o libovolném majetku. Pro omezení jeho pořizovací volnosti není v současné době opora v zákoně. Těžko si lze představit, že by notář vzhledem ke svým omezeným možnostem (ponechám-li stranou případy, kdy lze vyjít např. z rozhodnutí soudu o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům) objektivně mohl zkoumat, zda má nezletilec danou způsobilost či nikoli. V praxi jsem se s tím, že by nezletilý starší 15 let o sepsání notářského zápisu notáře požádal, nesetkala. Zřejmě proto, že obecně tyto osoby nemají potřebu v takovém věku řešit, jak bude s jejich případným majetkem po jejich smrti naloženo. Dalším argumentem může být, že tato možnost ani není ve vědomí laické veřejnosti příliš rozšířena.

I zletilá osoba nemůže závět' platně zřídit v případě, kdy byla soudem zbavena způsobilosti k právním úkonům (§ 10 odst. 1 OZ), či byla ve způsobilosti k právním úkonům rozhodnutím soudu omezena v rozsahu, který vylučuje pořízení závětí (§ 10 odst. 2 OZ). Osoby, jejichž způsobilost k právním úkonům je omezena, mohou vesměs činit úkony do určité finanční hranice, takže závět' takové osoby, jež by pojednávala např. jen o nepatrném osobním majetku, by mohla být považována za platnou. V naprosté většině případů lze ale předpokládat, že s ohledem na závažnost právního úkonu, jakým závět' je, osoba omezená

⁶³ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědictvé právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 56-57

⁶⁴ Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium, 1993, str. 55

⁶⁵ Bezouška, P.: Nezletilý a závět' notářským zápisem, Právní rádce, 2005, č. 4, str. 21

k právním úkonům nebude způsobilá závěť pořídit. Rozhodujícím dnem pro posouzení, zda závěť byla platně zřízena, je v tomto případě den nabytí právní moci rozhodnutí o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Dojde-li ke změně v duševním stavu osoby v tom smyslu, že se změní nebo odpadnou důvody, které k nim vedly, může soud zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům zrušit (§ 10 odst. 3 OZ). Ode dne nabytí právní moci tohoto rozhodnutí pak dotyčná osoba zase nabývá testamentární způsobilost. V neposlední řadě je třeba rovněž poukázat na to, že současná právní úprava nepamatuje u uvedených osob na platné pořízení závěti v tzv. světlém okamžiku (*lucidum intervallum*), kdy je duševně nemocný „údajně zdravý“. Takové úkony tak nemají právní relevanci.

OZ pamatuje i na případy, kdy zletilá, k právním úkonům plně způsobilá osoba, jedná v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou (§ 38 odst. 2 OZ). Jde o situace, kdy dotyčná osoba není schopna po přechodnou dobu pochopit smysl, význam a účel právního úkonu, jedná v duševní poruše nebo je pod vlivem alkoholu, drog, léků či jiných látek, v šoku či je v horečnatém stavu. Závěť sepsaná v takovém stavu omámení myslí je od počátku neplatná. V případě zpochybňování platnosti závěti z důvodu jednání v duševní poruše spočívá důkazní břemeno na tom, kdo případnou vadu pořizovatele projevu vůle tvrdí. Tělesná vada pořizovatele překážkou ve zřízení závěti není, podle její povahy – tělesné či smyslové – je však nutné volit formu závěti. Touto otázkou se podrobněji budu zabývat v kapitole 4.1.4.

4.1.3 Náležitosti vůle pořizovatele

Pro závěť platí ohledně náležitostí vůle totéž, co pro ostatní právní úkony: Vůle musí být svobodná, vážná, prosta omylu, určitá a srozumitelná. Kdyby tyto předpoklady nebyly splněny, nemohla by být závěť platným právním důvodem pro dědění zůstavitelova majetku. Vůle by nebyla **svobodná**, jestliže by na zůstavitele působily vnější rušivé vlivy, které by ho zbavovaly možnosti rozhodnout se, zda závěť učiní či neučiní, nebo jeho volnost nepřiměřeně omezily. Takové vlivy mohou mít podobu buď přímého fyzického donucení (*vis absoluta*), či bezprávné výhrůžky (*vis compulsiva*). Fyzickým donucením (neboli násilím) se rozumí takový nátlak na vůli jednajícího, který vylučuje, aby se jeho vůle jakkoli uplatnila, a jímž se místo jeho vůle prosazuje vůle donucujícího (např. kdy někdo násilím vedl ruku zůstavitele, aby napsal závěť s určitým obsahem). Mezi násilím a projevem musí být příčinná souvislost,

tj. učiněný projev musí být výsledkem násilí. Bezprávná výhrůžka představuje bezprávné působení na vůli jednatelce, které v něm vzbuzuje důvodný strach z újmy, kterou se hrozí, takže se jeho vůle vyjádřená v právním úkonu utváří pod vlivem tohoto strachu. Nezáleží však na tom, zda ten, kdo druhému bezprávnou výhrůžku činí, má nějaký prospěch z právního úkonu, který byl pod tímto působením proveden. I zde záleží na tom, je-li mezi hrozbou a učiněným projevem příčinná souvislost, tj. učiněný projev musí být výsledkem násilí. Z uvedeného pojetí rovněž vyplývá, že záleží také na důvodnosti strachu z hrozící újmy. Pro posuzování závažnosti výhrůžky nelze vycházet jen z objektivního hlediska.⁶⁶ Zhodnocení takové otázky vždy závisí na skutkových okolnostech případu, na situaci, v níž se zůstavitel v době pořízení závěti ocitl – např. když byl z důvodu své bezmocnosti odkázán na pomoc jiné osoby, jež pod pohrůžkou, že o něho přestane pečovat, jej přiměla ke zřízení závěti ve svůj prospěch či prospěch někoho jiného, nebo jestliže by někdo hrozil zůstaviteli či osobám jemu blízkým ublížením na zdraví.

K náležitostem právního úkonu patří dále **vážnost** vůle. Za vážný lze považovat jen takový právní úkon, směřuje-li vůle jednatelce skutečně k jeho uskutečnění, tedy pořizovatel musí mít úmysl povolat osobu či osoby uvedené v závěti za své dědice (animus testandi causa). Požadavek vážnosti by nebyl splněn, pokud by se např. jednalo o závěť sepsanou jako příklad při výuce, nebo jestliže by šlo pouze o úvahu, kdo by se měl stát zůstavitelovým dědicem, jestliže by závěť byla sepsána pouze v žertu, v sázce apod., kdy by podle konkrétních okolností bylo zřejmé, že zůstavitel nechtěl svým projevem vůle způsobit právní účinky s ním spojené.

Neplatnost závěti může zapříčinit též **omyl**, pokud by bez něj zůstavitel závěť vůbec nezřídil, nebo by závěť měla jiný obsah (např. v případě, kdy by zůstavitel v domněnku, že je jeho manželka mrtvá, sepsal závěť, v níž by uvedl, že s ohledem na to, že je jeho manželka mrtvá, dědicem veškerého majetku činí pana XY). Vzhledem k tomu, že omyl není po smrti pořizovatele snadné dokázat, bylo by možné na něj usuzovat zpravidla jen tehdy, pokud by byl omyl zřejmý již ze samotného obsahu závěti.⁶⁷ Od omylu je však třeba odlišovat zjevnou nesprávnost, jež nastane např. tehdy, když zůstavitel ustanoví jako svého dědice svého jediného vnuka, avšak neoznačí ho správným příjmením. V takové situaci mýlka není

⁶⁶ Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium, 1993, str. 57 - 8

⁶⁷ Z obecné úpravy § 49a OZ nelze vyjít, protože v případě závěti není naplněn základní předpoklad existence osoby, již je právní úkon určen.

omysem takového druhu, pro který by mohlo být ustanovení dědice neplatným. Díky uvedení příbuzenského vztahu je patrné, koho měl pořizovatel na mysli.

Zákon pro závětní projev nepředepisuje žádný určitý slovní obrat, a tak se pořizovatel může vyjádřit nejrůznějšími výrazy. Bezmezná volnost a představivost mu nicméně nemůže být ponechána, protože jeho projev vůle musí být **určitý** a **srozumitelný**, a to jak dědicům, tak i soudu (soudnímu komisaři). Pořizovatel nemusí mít vždy potřebné právní znalosti, proto hlavně v případech závětí stylizačně nepropracovaných pouhý gramatický výklad podle slovního znění textu závěti často nestačí. Vznikne-li pochybnost o tom, co zůstavitel takovým projevem zamýšlel (komu má připadnout jaký majetek či právo), je nutné brát zřetel i na okolnosti případu, za nichž byl projev učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.⁶⁸ Při výkladu vůle projevené zůstavitelem v závěti je totiž třeba upřednostnit teorii vůle před teorií ochrany veřejné víry. Podle teorie ochrany veřejné víry se projev vůle sice vykládá podle úmyslu jednající osoby, byl-li tento úmysl adresátu projevu znám nebo mu musel být znám, popřípadě podle významu, který by mu zpravidla přikládala osoba v postavení osoby, které byl projev určen. V daném směru musí docházet svého uplatnění teorie vůle, takže nejen z vlastního jazykového projevu, ale i z jiných okolností, např. ze systematického uspořádání obsahu pořízení, je třeba se dopátrat vůle toho, kdo tento právní úkon učinil.⁶⁹ Zákodárce stanoví výslovně v ustanovení § 35 odst. 2 OZ, že právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejen podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. Situace je v takových případech o to obtížnější, že výklad závěti se provádí až po smrti toho, kdo tento právní úkon učinil, a na jeho vůli lze usuzovat pouze zprostředkovaně. Je ale třeba mít vždy na mysli, že obsah závěti lze za použití zákonem stanovených interpretačních pravidel vykládat, nikoli však nahrazovat nebo doplňovat vůli, kterou zůstavitel při pořízení závěti neměl, nebo kterou sice měl, ale neprojevil ji.⁷⁰ Nelze-li nejasnost právního úkonu odstranit ani pomocí výkladu projevu vůle, je právní úkon neplatný (§ 37 odst. 1 OZ).⁷¹ Podle okolností případu by pak závěť byla neplatná buď v celém rozsahu (je-li

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.1986, sp. zn. 4 Cz 61/86

⁶⁹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 52

⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.11.2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001

⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 15.2.1985, sp. zn. 4 Cz 116/84

nesrozumitelná celá závěť, nebo nelze-li takové ustanovení závěti oddělit od ostatního obsahu), nebo jen v určité části.

Podle judikatury není důvodem neplatnosti závěti pro neurčitost skutečnost, že závětní dědici nejsou v závěti označeni obvyklými údaji totožnosti. Jak zdůraznil Nejvyšší soud, jestliže např. zůstavitelka v závěti nejen uvedla, že „odkazuje veškerý svůj majetek tomu, kdo se prokáže dokladem o zaplacení jejího pohřbu do hrobky k jejímu manželovi“, ale i že „to bude táž osoba, která se o ni až do její smrti starala“, takové označení osoby dědice nepochybně vytváří předpoklad pro zjištění, o jakou konkrétní osobu se v daném případě jedná, a není na místě bez dalšího uzavřít, že zjištění takové osoby je vyloučeno.⁷² Problematikou označení dědiců se zabýval také Krajský soud v Brně, který rozsudkem ze dne 14.2.1994, sp. zn. 18 Co 218/93, publikoval, že ustanovení závěti, jímž pořizovatel poroučí svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčitý: je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné. Obdobně toto judikoval i Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 28.2.1990, sp. zn. 4 Cz 8/90, že jestliže zůstavitel ustanoví ve své závěti dědici svého majetku synovce, neteře a sestry, pak je jednoznačně určitelné, kdo jimi byli v době smrti zůstavitele a že závětními dědici zůstavitele jsou všichni, tj. jeho sestry, synovci a neteře ve vlastním příbuzenském vztahu. Judikatura tak sehrává v těchto případech podle mého názoru velmi důležitou roli.

4.1.4 Náležitosti formální

S ohledem na zvláštní povahu závěti jsou na ni kladeny i nároky z hlediska její formy. Projev poslední vůle musí být učiněn výslovně, vyjádřen slovy, a to písemně. Není nutné, aby závěť byla sepsána pouze na papíře, k tomuto účelu lze využít i jiné vhodné podklady. V praxi se již vyskytly i případy, kdy závěť byla napsána na dveře, zeď, malířské plátno, rtěnkou na papírový ubrousek apod. Rovněž nezáleží na použitém psacím prostředku. Použití neobvyklého materiálu či psacího nástroje si někdy vyžádá zvláštní situace, v níž se pořizovatel ocitne, nicméně lze jen doporučit, aby byly vždy takové povahy, která zaručí trvanlivost projevu. Není také podmínkou, aby byl text označen jako závěť, neboť písemnost

---

⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25.4.2007, sp. zn. 21 Cdo 1859/2006

se vyhodnocuje podle jejího obsahu. Jestliže z ní vyplývá, že zůstavitel chce někoho učinit dědicem svého majetku či práv, je nutné ji za závěť považovat.

Platná právní úprava nezná společné projevy vůle více osob, které by se týkaly pořízení pro případ smrti, proto může závěť zřídit jen jediná osoba. Pokud by taková závěť byla sepsána, byla by dle ustanovení § 476 odst. 3 OZ neplatná. Tento zákaz bývá odůvodňován tím, že při společné závěti více osob by mohlo snadno dojít k ovlivnění vůle jednoho pořizovatele (nebo její modifikaci) vůlí druhé osoby. Souhlasím však s A. Havránkovou, že neplatná by nebyla závěť několika osob na jedné listině, pokud by projev vůle každé z nich bylo možné individualizovat po stránce obsahové i formální.⁷³

V každé závěti musí být pod sankcí neplatnosti uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána. Požadavek datování závěti se klade z důvodu právní jistoty pro případ, že zůstavitel sepsal více závětí. Konkuruje-li si totiž více závětí tak, že nemohou vedle sebe obstát, platí, že závěť pozdější zrušuje závěť předchozí. Datum závěti je také důležité z hlediska posouzení způsobilosti zůstavitele k pořízení závěti. Způsob, jakým budou tyto údaje v závěti uvedeny, není předepsán. Požadavku uvedení těchto údajů vyhovuje např. „23.ledna 1998“, „23.1.1998“, „23.01.1998“, „dvacátého třetího ledna roku tisícího devítistého devadesátého osmého“, ale i „23.1.98“. Je však nutno trvat na tom, aby šlo vždy o uvedení dne (v měsíci), měsíce a roku. Ustanovení § 476 odst. 2 OZ je nutno považovat za natolik rigorózní, že identifikace data závěti jiným údajem, z něhož by bylo možné zjistit den, měsíc a rok jejího sepsání („např. tuto závěť jsem sepsal v den svých šedesátých narozenin“, „na Štědrý den roku 1999“ apod.) je nedostačující a působila by neplatnost závěti.⁷⁴ Také obsahoval-li by text závěti údaj, který je v rozporu s datem, jež je v závěti uvedeno jako den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, nelze závěť podle rozhodnutí publikovaného v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu pod č. Sou R NS 24-C 1730 považovat za platnou, pokud není prokázáno, že uvedené datum je skutečně datem podpisu závěti.

Další požadavky na závěť OZ stanoví podle pořizovatelem zvolené formy závěti, jež upravuje ustanovení § 476 odst. 1 OZ. Základní rozlišení se týká způsobu, jak je závěť sepsána, přičemž v současné době zákon připouští sepsání závěti:

- vlastní rukou pořizovatele (holografní závěť),
- v jiné písemné formě za účasti svědků (allografní závěť) nebo
- ve formě notářského zápisu.

⁷³ Havránková, A: Závěť- jednostranný právní úkon, Právní rádce, 2002, č. 7, str. 14

⁷⁴ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1238

Mezi jednotlivými formami pak lze rozlišovat závěti soukromé (holografní a allografní) a závěti úřední (ve formě notářského zápisu). Pořizovateli je v zásadě ponecháno na vůli, pro kterou z forem závěti se rozhodne, každá z nich má své přednosti a nevýhody, nicméně určující pro zvolení konkrétní formy závěti může být, když je např. pořizovatel nezletilým starším 15 let, nemůže-li číst a psát, je-li nevidomým, nebo jestliže chce závětí zřídit nadaci. Blíže tuto problematiku rozvedu v následujících kapitolách této práce.

4.1.4.1 Holografní závěť

Za nejjednodušší typ závěti je považována holografní závěť, která musí být celá zůstavitelovou vlastní rukou napsána a samozřejmě také podepsána s vlastnoručně uvedeným datem podepsání.⁷⁵ Důvodem je kromě jiného zajištění její pravosti. Rukopis každého pisatele totiž vykazuje určité charakteristické znaky jeho písma, z nichž lze v případě pochybností zjistit, zda závěť skutečně psal pořizovatel, či zda při jejím sepisování nejednal v duševní poruše. Z požadavku, aby celá závěť byla napsána a datována vlastní rukou zůstavitele, nevyplývá, že musí být vyhotovena najednou, v jednom dni, je možné ji sestavovat s různými časovými odstupy. Základní podmínkou ale je, aby **datum**, které je v listině uvedeno, se shodovalo s datem, kdy byla listina podepsána. Problematikou uvedení data podpisu závěti se zabýval rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30.6.1997, sp. zn. 24 Co 181/1997, kdy zůstavitelka napsala celý text závěti vlastní rukou, podepsala se, ale vlastní rukou neuvedla datum podpisu závěti, které bylo uvedeno pouze v doložce o ověření podpisu listiny. Soud rozhodl, že forma vlastnoručně pořízené závěti je dodržena jen tehdy, bylo-li také datum závěti jako její nedílná obsahová část ve smyslu § 476 odst. 2 OZ připojeno vlastní rukou pořizovatele. Z ustanovení § 476a OZ nelze dovozovat, že k platnosti vlastnoručně psané závěti postačí, je-li vlastnoruční její text a podpis, zatímco datum může být uvedeno i jiným způsobem. Totéž shodně judikoval Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení ze dne 17.11.1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98.

OZ neobsahuje žádné ustanovení o tom, jakým způsobem a v jakém rozsahu musí zůstavitel připojit pod obsah závěti svůj vlastnoruční **podpis**, aby bylo možné považovat tento právní úkon za platný z hlediska ustanovení § 476 odst. 2 OZ. Odborná literatura uvádí, že

---

⁷⁵ Pouhé uvedení data v úředním ověření vlastnoručního podpisu nepostačuje. – viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.10.2005, sp. zn. 30 Cdo 1454/2005

podpisem se rozumí především takové vypsání jména, jakého zůstavitel obvykle používá, podmínkou není čitelnost podpisu, pokud je možno z písma seznat, že pochází od zůstavitele a označuje jeho jméno a příjmení. Užívá-li pořizovatel pseudonym, pod kterým je rovněž znám, považuje se za podpis také vypsání pseudonymu nebo též jména zčeštělého, i když se pořizovatel za svého života nepostaral o úřední změnu svého jména nebo jeho vypsání hláskami používanými v českém pravopisu.⁷⁶ Podepsal-li tedy zůstavitel závět' alespoň svým příjmením a o totožnosti podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti, je tím podle rozsudku Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.1.1983, sp. zn. 4 Cz 82/82, náležitost podpisu závěti splněna. Problematikou podpisu se zabýval také Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení ze dne 31.3.2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008, kdy judikoval, že za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a OZ nelze považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem ani příjmením. V posuzovaném případě zůstavitelka zanechala datovaný dopis své dceři, který obsahoval její poslední pořízení a byl podepsán slovy „Tvá matka“. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že ani v takovém případě nelze považovat uvedení textu „Tvá matka“ za podpis závěti, jak jej požaduje ustanovení § 476a OZ, a proto je závět' neplatná. Soud ve své argumentaci použil historický výklad s odkazem na úpravu dědického práva v OZO, kdy bylo vyžadováno, aby pořizovatel holografní závěti závět' „vlastní rukou podepsal svým jménem“, že „jméno musí zasluhovati názvu podpis“, že jako podpis „postačí i podpis křestním jménem (na posledním pořízení napsaném ve formě dopisu nejbližšímu příbuznému)“, že však jako podpis nestačí „pouhé označení, např. „Tvůj otec“, „Tvůj syn“, „Tvůj manžel“ apod.“⁷⁷ Rozhodnutí soudu je samozřejmě třeba respektovat, nicméně osobně si myslím, že pokud ani při označení „Tvá matka“ by nebyly pochybnosti o identitě pisatele a byly-li by splněny i další náležitosti požadované pro závět', neměla by mít tato odlišnost za následek neplatnost tohoto právního úkonu. V rodinných vztazích se jednotliví členové zpravidla oslovují příbuzenským vztahem, nikoli jménem a příjmením. Jinak se také člověk podepisuje na úřední dokument než dopis příbuznému. Nicméně s ohledem na výše uvedené lze pro zabránění případných budoucích sporů jen doporučit vždy závět' podepsat celým jménem a příjmením, tak, jak se pořizovatel běžně podepisuje, aby identifikace jeho podpisu v pozdějším dědickém řízení nečinila zejména pozůstalým žádné potíže.

⁷⁶ Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium, 1993, str. 64 - 65

⁷⁷ Srov. např. Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 113

Zákon nevyžaduje, aby pravost zůstavitelova podpisu byla na závěti úředně ověřena. Za určitých okolností by ale tato nadbytečná formalita mohla usnadnit důkazní situaci při případných sporech, zda se jedná o vlastnoruční podpis zůstavitele, nebo že datum podpisu na listině nesouhlasí se skutečným datem podpisu listiny. Může však naopak způsobit i její neplatnost – v případě, že se neshoduje datum podpisu s datem uvedeným v listině o ověření jako datem jejího podpisu. Tato listina o ověření (ověřovací doložka) je totiž veřejnou listinou, takže není-li prokázán opak, prokazuje datum podpisu závěti. Jak připomíná rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.4.2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004, závěť a listina o ověření pravosti podpisu zůstavitele na závěti jsou dvě rozdílné listiny. Údaj o datu podpisu závěti v listině o ověření pravosti podpisu tak nemůže nahradit chybějící datum v textu závěti nebo opravit datum v textu závěti, které není datem, kdy byla závěť skutečně podepsána, a to již proto, že se jedná o údaj obsažený v listině vždy odlišné od závěti.

OZ nevymezuje žádná pravidla pro umístění data a podpisu. Právní teorie i soudní praxe však dovozují, že podpis musí být umístěn na úplném konci závěti, protože se jím dovršuje její obsah. Jinak je tomu v případě data, jehož význam pro závěť je zcela odlišný. Uvedením data se nedovršují obsahové náležitosti závěti; datum připojené k závěti má pouze vypovídat o tom, kdy byla závěť zůstavitelem podepsána, tedy z hlediska vymezení svého obsahu dovršena, a umožnit tak rozlišení dřívější zůstavitelovy závěti od závěti pozdější, kterou by mohla být původní závěť zrušena.⁷⁸ Pokud by se za podpisem nacházel ještě nějaký další text, který by původní text doplňoval nebo měnil, nemůže být k němu jako k platnému obsahu závěti přihlíženo a byl by bez právních následků, ledaže by opět splňoval náležitosti holografní závěti, tedy byl by vlastnoručně napsán a podepsán s uvedením data podpisu. Pokud jsou změny či doplňky prováděny do souvislého textu původní závěti, způsobují obvykle neplatnost celé závěti jako právního úkonu, neboť ji činí neurčitou nebo nesrozumitelnou. Nejlepší řešením proto v situacích, kdy chce pořizovatel na znění závěti něco změnit či doplnit, je (dovolují-li to samozřejmě okolnosti) napsat závěť znovu a připojit k ní svůj podpis a datum podpisu.

Na rozdíl od podpisu musí být vlastní text závěti bezpodmínečně čitelný, protože by jinak nebylo možno zjistit, jaký je skutečný obsah zůstavitelovy poslední vůle a takový úkon by byl pro nesrozumitelnost částečně nebo zcela neplatný. Závěť ani nemusí být nutně sepsána v českém jazyce, pořizovatel může zvolit jakýkoli jazyk, který sám zná. Jestliže je

---

⁷⁸ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II, Komentář, C. H. Beck, Praha, 2008, str. 1288

závěť obsažena na více listech papíru, doporučuje se tyto listy pevně spojit, aby se vyloučila možnost dodatečně vyměnit vnitřní listy, a podpis umístit na poslední list. Za platnou závěť však lze považovat i závěť psanou na navzájem nespojených listech papíru, za předpokladu, že je patrná návaznost jednotlivých listů a že je poslední list zůstavitelem podepsán.

Za dodržení podmínky vlastnoručnosti je právníky považováno, je-li závěť zůstavitelem sepsána z důvodu jeho tělesného postižení jinou částí těla než rukou. M. Jindřich uvádí, že slova „vlastní rukou“ mají vyjádřit to, že ji musí pořídit pořizovatel bez cizí pomoci při jejím psaní. Lze se tedy domnívat, že lze závěť napsat např. pomocí protézy, případně nohou nebo ústy.⁷⁹ Jestliže zůstavitel takovým způsobem běžně píše, není problém v případném budoucím konfliktu porovnáním více dokumentů dokázat, že ji opravdu psal zůstavitel. I takovouto závěť, sepsanou nedominantní rukou zůstavitele, je třeba pokládat podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19.12.2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001, za vlastnoruční (splňuje-li všechny zákonem stanovené náležitosti). Složitější může nastat situace např. tehdy, pokud závěť sepíše zůstavitel, který obvykle píše pravou rukou, ale např. z důvodu její dočasné nehybnosti závěť sepíše rukou levou, nebo využije pomoci jiné osoby, která mu bude ruku podpírat (nikoli vést!).⁸⁰ V takových případech se samozřejmě nejedná o zůstavitelovo obvyklé písmo, a proto je třeba mít na zřeteli, že vznikne-li spor o dědické právo ohledně takovéto závěti, mohl by se závětní dědic ocitnout v důkazní nouzi, neboť soudní znalec z oboru písmoznalectví by pro neobvyklost písma a nesoulad se srovnávacím materiálem nemusel jednoznačně určit pravost písma. Právě problematika „podpírání ruky“ a „vedení ruky“ patří k nejobtížnějším problémům, se kterými se znalec může setkat.⁸¹ Pro vyloučení takových pochybností a sporů je proto vhodné v obdobných případech sepsat závěť v jiné zákonem umožněné formě.

V praxi se holografní závěť vyskytuje jako nejčastější forma závěti, neboť její výhodou je jednoduchost a pohotovost, nejsou s ní spojeny ani žádné výdaje a její pořízení nevyžaduje asistenci dalších osob. Pořizovatel tak nemusí mít obavu, že se o skutečnosti, že závěť pořídil, či o jejím obsahu, dozví jiné osoby, jak se může stát v případě svědků u allografní závěti či závěti ve formě notářského zápisu (blíže v dalších kapitolách). Nevýhodou této formy je, že

⁷⁹ Jindřich, M.: Závěť a další listiny pro případ smrti, Právní rádce 1996, č. 5, str. 14

⁸⁰ Pomoc poskytnutá zůstaviteli při psaní vlastnoruční závěti, jež jakkoliv ovlivnila charakteristické znaky jeho rukopisu, způsobuje neplatnost dané závěti. – viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.4.2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007

⁸¹ Valeška, J.: Problematika pomoci jiné osoby při psaní závěti, Bulletin advokacie, 1997, č. 4, str. 24

pořizovatel si často závěť ponechá u sebe, ve snaze utajit její obsah o její existenci nikoho neinformuje a po jeho smrti závěť nemusí být nalezena. Také hrozí nebezpečí ztráty či zničení listiny obsahující závěť. Tomuto riziku pak lze předejít uložením listiny do notářské úschovy (tuto problematiku podrobněji rozvedu v kapitole 4.1.9). Určitou nevýhodu vidím i v tom, že ne vždy je pořizovatel obeznámen s požadavky kladenými na sepsání platné závěti, nemá dostatečné právní povědomí o odborných právních termínech a jejich správném obsahu. Pokud se v takovém případě vzdá právního poradenství, může hrozit nebezpečí vzniku nejasností o obsahu poslední vůle. Pořizovatelé se často v závětích vyjadřují nepřesně a zmatečně, takže výklad takových závětí je mnohdy velmi obtížný. Pravost a platnost holografních závětí tak bývá velmi častým předmětem sporu mezi dědici. Nezbyvá než doporučit, aby se ten, kdo nemá potřebné právní znalosti, vyjadřoval jednoduše, bez používání odborné terminologie, anebo se před pořízením této formy závěti předem poradil s odborníkem. Tím se vyhne riziku, že jím sepsaná závěť nebude pro vady platným důvodem dědění.

4.1.4.2 Allografní závěť

Ačkoli formu allografní závěti v minulosti připouštěl OZO i SOZ, s účinností OZ od 1.4.1964 byla tato forma zrušena a do 31.12.1991 nebyla přípustná, protože vzhledem k tomu, že bylo zapotřebí součinnosti dalších osob, jež nebyly úředními osobami, nebyla považována za věrohodnou. Teprve novelizací OZ provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. byla tato forma opět do právního řádu zavedena. OZ rozeznává dvě formy allografní závěti, a to formu obecnou (§ 476b OZ) a formu zvláštní (§ 476c OZ), která je stanovena pro osoby, jež nemohou číst nebo psát; speciální úprava zvláštní formy allografní závěti je obsažena v ustanovení § 476d odst. 3, 4 a 5 OZ a týká se osob nevidomých a osob neslyšících a hluchoslepých, které nemohou číst nebo psát.

Obecnou allografní závěť pořizovatel může sepsat jinak než vlastní rukou. Lze tak učinit prostřednictvím mechanických pomůcek (na psacím stroji, počítači), a to jak pořizovatelem, tak i jinou osobou, nebo podle instrukcí pořizovatele sepsáním vlastní rukou osobou odlišnou od pořizovatele. Pořizovatel však musí závěť vlastnoručně podepsat. U obecné formy allografní závěti osoba, která vyhotovuje závěť, nemusí splňovat požadavky kladené na pisatele závěti v ustanovení § 476f OZ, takže není vyloučeno aby jí byl i závětí

povolaný nebo zákonný dědic a osoby jim blízké,⁸² vyhotovitelem může být také svědek závěti či osoba, která není způsobilá k právním úkonům, neslyšící, nemá atd., je-li schopna závěť sepsat, protože taková osoba nemá žádné zvláštní postavení, plní v tomto případě pouze úlohu mechanického vyhotovitele textu. Fakt, že tento text odpovídá vůli zůstavitele, je zajištěn jednak vlastnoručním podpisem zůstavitele na listině, a dále tím, že před dvěma současně přítomnými svědky zůstavitel výslovně projeví, že listina obsahuje jeho poslední vůli, a tito svědci (z podstaty věci plyne, že jimi mohou být pouze fyzické osoby) se na listinu podepíší. Výslovně je takový zůstavitelův projev vůle učiněn tehdy, jestliže pomocí jakýchkoli slovních výrazů, popřípadě i obvyklých znamení, před svědky projeví způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli.⁸³ Může se tak stát tedy jakýmkoli způsobem, jen ne konkludentně. Samotná závěť může být sepsána kdykoli dříve, svědci nemusí být přítomni při samotném sepsání, ze zákona ani jednoznačně nevyplývá, že by svědci museli být přítomni při zůstavitelově podpisu této závěti. Jejich přítomnost zákon vyžaduje pouze při výslovném projevu zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli. V bezprostřední návaznosti na tento projev vůle zůstavitele však musí svědci listinu podepsat. Podobně se vyjádřil k této záležitosti i Krajský soud v Brně, který ve svém usnesení ze dne 6.8.1999, sp. zn. 18 Co 397/98, judikoval, že výslovný projev zůstavitele, učiněný před dvěma svědky současně přítomnými, že listina obsahuje jeho poslední vůli, může být učiněn jak před podepsáním listiny zůstavitelem, tak i po jejím podepsání zůstavitelem, avšak v přímé souvislosti s podepsáním listiny jejími svědky a dříve, než tito svědci listinu podepíší. Zůstavitel může tento projev vůle učinit ústně, písemně, případně i jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nevzbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé jeho vědomí skutečnosti, že listina obsahuje jeho poslední vůli, a že s jejím obsahem souhlasí. Soudní praxe již také řešila otázku, zda je závěť platná, když neobsahuje prohlášení, že pořizovatel před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Městský soud v Praze ve svém usnesení ze dne 30.12.2002, č.j. Co 297/2002-127, publikoval, že neobsahuje-li text závěti pořizené podle § 476b OZ prohlášení, že pořizovatel před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli, není to důvodem její neplatnosti. Rozhodující je, zda pořizovatel takové prohlášení fakticky učinil, a nikoli, zda to bylo v závěti uvedeno.

---

⁸² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.5.1997, sp. zn. 2 Cdon 1883/96

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.5.2000, sp. zn. 21 Cdo 2985/99

V souladu s právní teorií i konstantní judikaturou mohu tedy konstatovat, že ze znění zákona nelze dovozovat, že by jím bylo závazným způsobem určeno pořadí, v jakém musí být všechny náležitosti stanovené pro tuto formu závěti splněny, podstatné však je, aby se tak stalo v bezprostřední časové souvislosti, takže se jednotlivé úkony jeví jako jednotný úkon. Důležité ale je, aby s ohledem na ustanovení § 476 odst. 2 OZ, že v každé závěti musí být uvedeno jediné konkrétní datum (den, měsíc a rok) jejího podpisu, zůstavitel i svědci závěť podepsali ve stejný den. Rovněž je podstatné, aby všechny náležitosti vyžadované zákonem byly z důvodu uplatnění delačního principu nabývání dědictví smrtí zůstavitele splněny v okamžiku jeho smrti. Je-li závěť v okamžiku smrti zůstavitele neplatná, nelze tuto neplatnost dodatečně po smrti zhojit.⁸⁴

U obecné formy allografní závěti, na rozdíl od její zvláštní formy, jak rozvedu dále, není zůstavitel povinen **svědky** s vlastním obsahem závěti seznámit, svědci svými podpisy „pouze“ stvrzují, že před nimi pořizovatel toto prohlášení učinil. Jejich význam vyvstává do popředí při případném budoucím sporu v dědickém řízení, zda jde skutečně o zůstavitelovu poslední vůli. Ačkoli to OZ výslovně neuvádí, lze doporučit, aby právě s ohledem na jejich úlohu byly u podpisů svědků, které jsou mnohdy nečitelné, uvedeny nejen jejich funkce (svědci), ale i osobní údaje (jméno, příjmení, datum narození, adresa).

Z okruhu možných svědků závěti OZ vylučuje osoby, které již při samotném úkonu nejsou schopny samy chápat význam tohoto právního úkonu, smysl a účel jejich účasti při takovém úkonu, nebo přímo vnímat či posoudit, co je předmětem tohoto právního úkonu. Jsou jimi osoby, jež nejsou plně způsobilé k právním úkonům, osoby nevidomé,⁸⁵ neslyšící, němé, ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí (§ 476e OZ). Zákon dále hovoří o závěti povolaném,⁸⁶ zákonném dědici⁸⁷ a osobách jim blízkých⁸⁸ (§ 476f OZ). Podle usnesení

⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.4.1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96

⁸⁵ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.11.2005, sp. zn. 30 Cdo 2567/2004, se osobou nevidomou ve smyslu ustanovení § 476e OZ rozumí fyzická osoba, již zrakové postižení (nekompenzované technickými či jinými pomůckami) zcela znemožňuje, popřípadě podstatně snižuje možnost v celém rozsahu vnímat okolnosti pořízení závěti, o nichž má svědčit.

⁸⁶ Nezáleží na tom, zda jde o dědice univerzálního či dědice jen určitého podílu nebo určité konkrétní věci či práva z dědictví, nebo dokonce jen o závětního dědice náhradního. Za dědice ze závěti je třeba považovat i dědice podle dřívější závěti, který může mít např. zájem na tom, aby pozdější závěť, která ruší a nahrazuje dosavadní závěť v jeho prospěch, byla neplatná. – Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1268

⁸⁷ Za dědice ze zákona ve smyslu § 476f OZ je třeba považovat všechny osoby, uvedené v ustanovení § 473 až § 475a OZ, bez ohledu na to, zda jejich dědické právo je či není podmíněno tím, že zde nebudou dědici

Krajského soudu v Brně ze dne 30.1.1998, sp. zn. 18 Co 266/97, posouzení, zda osoby, které vykonávaly funkce svědků při pořizování závěti, jsou osobami blízkými závětnímu dědici, je posouzením právním, nikoli skutkovým. Judikatura také rozptýlila pochybnosti o tom, zda je závěť neplatná jako celek či jen její příslušná část, stane-li se, že při pořizování závěti dle ustanovení § 476b OZ působila jako svědek osoba blízká jen některému ze závětních dědiců. Městský soud v Praze ve svém usnesení ze dne 30.11.1999, č.j. 24 Co 328/99-55, zaujal následující právní názor: Závěť dle § 476b OZ, při jejímž pořízení působila jako svědek osoba blízká jen některému z více závětních dědiců (§ 476f OZ), je neplatná jen v té části, kde bylo pořízeno ve prospěch tohoto závětního dědice (§ 41 OZ). Část závěti, která se týká pořízení ve prospěch jiných dědiců, je platná. Problematiky svědků se týká také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.4.1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96, které zdůrazňuje, že svědkem ve smyslu ustanovení § 476b OZ je jen taková osoba, která je touto funkcí předem pověřena a je s tímto pověřením srozuměna; není tedy tímto svědkem při pořizování závěti ten, kdo byl tomuto úkonu jen náhodně přítomen. Další soudní rozhodnutí, jež musím v této části práce zmínit, je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7.3.2002, sp. zn. 21 Cdo 530/2001, který se zabýval tím, kdo může být způsobilým svědkem, ustanoví-li zůstavitel v allografní závěti za svého dědice právnickou osobu. Jistě existují fyzické osoby, jež mají k tomuto dědici takový vztah, který je vylučuje z možnosti působit jako svědci závěti. Soud tu správně vyšel z analogie ustanovení § 853 OZ, neboť nezpůsobilost svědků závěti při dědění právnické osoby není v OZ výslovně upravena. Nejvyšší soud uvedl, že v tomto případě jsou nezpůsobilými svědky závěti fyzické osoby, které činí (mohou činit) za tuto právnickou osobu právní úkony, jakož i fyzické osoby, které jsou společníky, členy nebo zaměstnanci této právnické osoby nebo které k ní mají jiný obdobný vztah, jestliže by důvodně pociťovaly újmu, kterou by utrpěla právnická osoba povoláná za zůstavitelova dědice, jako újmu vlastní. Nezpůsobilým svědkem allografní závěti, podle níž má dědit církev nebo náboženská společnost, není bez dalšího

---

v předcházející dědické skupině dědiců ze zákona, a nikoli jen osoby, které by jako dědici ze zákona byly v době pořizování závěti skutečně na řadě. I dědic ze zákona ve čtvrté dědické skupině (jehož dědické právo je podmíněno tím, že nebudou dědit dědici první, druhé ani třetí dědické skupiny) může mít obecný zájem na neplatnosti závěti, neboť pak má větší naději, že nebudou-li dědit dědicové ze zákona v předcházejících dědických skupinách, dostane se na řadu i on. – Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1268

⁸⁸ Osobou blízkou je dle ustanovení § 116 OZ příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.

věřící, který vyznává náboženskou víru této církve nebo náboženské společnosti. Z hlediska způsobilosti být svědkem allografní závěti, podle které má dědit církev nebo náboženská společnost, může mít okolnost, že svědkem je věřící, vyznávající náboženskou víru této církve nebo náboženské společnosti, význam jen tehdy, jestliže věřící tuto církev nebo náboženskou společnost založil nebo do ní vstoupil a podílí se na jejím životě, a současně, jestliže by důvodně pociťoval újmu, kterou by utrpěla církev nebo náboženská společnost, jako újmu vlastní.

Také závěť v této formě může být sepsána v jakémkoli jazyce. Vzhledem k tomu, že však zákon u této formy závěti vyžaduje přítomnost dvou svědků, musí znát jazyk, v němž se závěť sepisuje, nejen pořizovatel, ale také oba svědci. Zůstává otázkou, zda je tento požadavek důvodný, když svědci nemusí znát obsah závěti. S ohledem na jejich funkci by zřejmě stačilo, znají-li jazyk, v němž před nimi zůstavitel prohlásil, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

Zpřísněné podmínky pro porízení allografní závěti OZ obsahuje pro případ, kdy zůstavitel nemůže číst nebo psát, a to z jakéhokoli důvodu, ať už pro nějaké zranění či operativní zákrok, nebo proto, že se číst nebo psát jednoduše nenaučil.⁸⁹ V období od 1.4.1964 do 31.12.1991, kdy zákon tuto formu závěti nepřipouštěl, bylo k písemným právním úkonům těch, kteří nemohli číst nebo psát, podle ustanovení § 40 odst. 2 OZ, v tehdejší znění, třeba úředního zápisu. Tímto úředním zápisem byl notářský zápis ve smyslu § 93 zákona č. 95/1963 Sb., zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád). Pro osoby, jež nemohly psát, to koneckonců plynulo i z ustanovení § 476 odst. 1 OZ, v tehdejší znění, neboť kromě vlastnoruční závěti, kterou tyto osoby napsat nemohly, byla jedinou další přípustnou formou závěti forma notářského zápisu.⁹⁰ Odborná literatura k tomu uváděla, že je tak náležitým administrativním postupem postaráno o to, aby přes zmíněný nedostatek došla v závěti výrazu pravá vůle zůstavitele naložit s majetkem pro případ smrti.⁹¹ Tato úprava mohla osobám, jež nemohly číst nebo psát, zkomplikovat a v krajních případech,

⁸⁹ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006, může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c OZ (§ 40 odst. 1 OZ) jen takový zůstavitel, kterému zdravotní nebo jiné postižení znemožňuje číst nebo psát. Závěť zůstavitele, který není objektivně handicapován (zpravidla zdravotně) tak, že by nemohl číst nebo psát, učiněná podle § 476c ObčZ, je neplatná.

⁹⁰ K notářskému zápisu s osobou, která nemohla číst nebo psát, bylo nutné přibrat dva svědky úkonu, kteří museli být přítomni při projevu účastníka o tom, co má být pojata do notářského zápisu a při předčítání zápisu i jeho schválení tím účastníkem, v jehož zájmu byli přibráni (§ 93 odst. 1 a 2 zákona č. 95/1963 Sb.). Notářský zápis podepisovali svědci úkonu a notář.

⁹¹ Češka, Z., Kabát, J., Ondřej, J., Švestka, J. a kolektiv: Občanský zákoník, Komentář, Díl II. (§ 222 až 510), Panorama Praha, 1987, str. 693

při mimořádných situacích, kdy se zdravotní stav osoby, která chtěla závěť pořídit, náhle zhoršil, i znemožnit pořízení závěti. Nyní zákon těmto osobám umožňuje, aby závěť pořídily i bez účasti notáře, v přítomnosti tří svědků, za účasti pisatele a předčitatele.

V listině musí být uvedeno určení osoby zůstavitele, údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát (eventuelně lze samozřejmě uvést i z jakého důvodu), celý obsah zůstavitelovy poslední vůle, a to v řeči, kterou svědci, pisatel i předčítatel znají, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Listinu musí všichni tři svědci podepsat. Pisatel a předčítatel listinu podepisovat nemusí, ledaže by byli zároveň svědky. Pořizovatel listinu nepodepisuje, protože kdyby nemohl psát, listinu podepsat ani nemůže, pokud by nemohl číst, podepisoval by listinu, jejíž obsah nemůže přímo posoudit. Zvláštní povaha úkonu závěti učiněné ve smyslu ustanovení § 476c OZ, vyplývající z oslabené pozice zůstavitele při pořizování takové závěti, vyžaduje, aby všichni tři svědkové úkonu, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků.⁹² Na rozdíl od obecné formy allografní závěti je u této zvláštní formy předpokladem, že **svědci** byli seznámeni s obsahem závěti a s tím, že právě tento text je výrazem poslední vůle pořizovatele. Z hlediska jejich způsobilosti plnit tuto funkci platí stejné požadavky jako u závěti pořízené dle ustanovení § 476b OZ: musí být plně způsobilí k právním úkonům, nesmí být osobami nevidomými, neslyšícími, němými, osobami, jež neznají jazyk, v němž se projev vůle činí, závětními ani zákonnými dědici či osobami jim blízkými. Svědci musí listinu vždy podepsat a uvést i den, měsíc a rok, kdy tak učinili. **Pisatelem** závěti je ten, kdo zachytil písemnou formou v listině pořizovatelův projev vůle. Není přitom rozhodné, zda tak učinil vlastní rukou nebo např. na stroji či počítači. Pisatel závěti podle ustanovení § 476c OZ má významnější a odpovědnější roli než pisatel závěti podle ustanovení § 476b OZ, protože za pořizovatele činí písemný projev, který pořizovatel nemůže učinit sám. S ohledem na to jsou na osobu pisatele závěti kladeny podobné předpoklady jako na svědka. Pisatelem závěti může být i některý ze svědků závěti, ale pozice pisatele a předčitatele závěti nemohou být kumulovány v jedné osobě, protože předčítatel čte v přítomnosti pořizovatele a tří svědků obsah listiny. Institut pisatele by tak zcela postrádal smysl. I **předčítatel** vzhledem k svému postavení musí splňovat stejné podmínky, jaké jsou zákonem kladeny na osobu svědka a pisatele. V případě,

⁹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4.5.2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004

že by svědek (pisatel, předčítatel) allografní závěti pořízené ve smyslu ustanovení § 476c OZ nesplňoval podmínky vymezené ustanoveními § 476e a § 476f OZ pouze ve vztahu k některému z více dědiců povolaných k dědění touto závětí, pak je závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice (§ 41 OZ).⁹³

Rovněž závěť učiněná v této formě může být pořízena v jakémkoli jazyce, za předpokladu, že tento jazyk zná nejen pořizovatel, ale také svědci, pisatel a předčítatel.

Zvláštní ustanovení má OZ o pořízení závěti před třemi svědky osobami nevidomými (§ 476d odst. 3 OZ) a osobami neslyšícími a hluchoslepými, které nemohou číst nebo psát (§ 476d odst. 4 a 5). **Osoby nevidomé** mohou projevit poslední vůli též před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena. V listině musí být uvedeno, že pořizovatel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo ji nahlas přečetl a jakým způsobem pořizovatel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli, svědci musí listinu podepsat. **Osoby neslyšící a hluchoslepy**, které nemohou číst nebo psát, mohou projevit poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky, ovládajícími touto osobou zvolený komunikační systém neslyšících a hluchoslepých osob, a to v listině, která musí být tlumočena do zvoleného komunikačního systému. V listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Obsah listiny musí být po jejím sepsání přetlumočen do zvoleného komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob a i toto musí být v listině uvedeno. Listinu musí svědci podepsat.

Jestliže srovnám formu allografní závěti s ostatními formami, pořízení allografní závěti je sice složitější než u holografní závěti, ale ani s ní nejsou spojeny žádné náklady. Lze ji, stejně jako holografní závěť, snadno zrušit. Nevýhodou této formy závěti je, že vzhledem k nutné přítomnosti svědků nemusí zůstat utajena skutečnost, že zůstavitel pořídil závěť, a v případě allografní závěti ve smyslu ustanovení § 476c OZ také jaký je její obsah.

4.1.4.3 Závěť ve formě notářského zápisu

Závěť ve formě notářského zápisu představuje alternativu k závěti holografní i allografní, obligatorní je ale v současné době pro nezletilce, který dovršil 15. rok věku (ustanovení § 476d odst. 2 OZ), má-li být závěť zřízena nadace nebo nadační fond (ustanovení § 3 odst. 1 NadZ) a dále pro osobu němou, která nemůže číst nebo psát (§ 67

⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1765/2004

NotŘ ve srovnání s § 476c a § 476d odst. 3 a 4 OZ). Pořízení závěti formou notářského zápisu je vedle § 476d OZ upraveno v § 62 a násl. NotŘ.

Notářské zápisy sepisují od 1.1.1993 notáři,⁹⁴ jimiž jsou fyzické osoby splňující předpoklady podle NotŘ, které stát pověřil notářským úřadem. V notářské činnosti, tedy i při sepisování notářských zápisů o závětech, je notář vázán zákony a obecně závaznými právními předpisy. Sepsání notářského zápisu o závěti notář odmítne, odporuje-li tento úkon zákonům nebo dalším obecně závazným předpisům, anebo jsou-li notář či osoba jemu blízká zúčastněni na věci. Notář může také odmítnout sepsání notářského zápisu, nesloží-li žadatel bez závažného důvodu přiměřenou zálohu na odměnu notáře.⁹⁵ Mimo tyto případy nesmí notář sepsání notářského zápisu odmítnout, pokud zákon nebo zvláštní právní předpis nestanoví jinak. Pouze v zákonem stanovených případech pak může notář odstoupit od smlouvy o sepsání notářského zápisu (§ 54 NotŘ).

Notářský zápis o závěti sepíše kterýkoli notář bez ohledu na místo trvalého bydliště pořizovatele, neplatí v tomto směru žádná omezení. Takový notářský zápis musí splňovat především obecné formální náležitosti každé notářské listiny, jež jsou vymezeny v ustanoveních § 58 a § 59 NotŘ.⁹⁶ Notářský zápis se vždy sepisuje v českém jazyku a musí podle ustanovení § 63 NotŘ také obsahovat tyto náležitosti:

- místo, den, měsíc a rok úkonu,
- jméno a příjmení notáře a jeho sídlo,
- jméno, příjmení, bydliště a rodné číslo (není-li, datum narození) pořizovatele závěti, případně svědků, důvěrníků a tlumočnicků (jsou-li při sepisování notářského zápisu přítomni),
- prohlášení pořizovatele závěti, že je způsobilý k právním úkonům,
- údaj, jak byla ověřena totožnost pořizovatele, případně svědků, důvěrníků a tlumočnicků (nezná-li notář tyto osoby osobně, musí mu být jejich totožnost prokázána platným

⁹⁴ Dříve sepisovala notářské zápisy státní notářství, která dnem 1.1.1993 byla zrušena.

⁹⁵ Výše odměny notáře je určena vyhláškou Ministerstva spravedlnosti České republiky o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví č. 196/2001 Sb., v platném znění (notářský tarif)

⁹⁶ Podle § 59 notářského řádu, který upravuje náležitosti notářských listin, nelze v notářském zápisu používat zkratky, které nejsou všeobecně používány. Datum sepsání notářského zápisu, výše peněžitého plnění a délka lhůt se vypisují též slovy. Spoluvlastnické podíly a číselné označení stran notářského zápisu se vypisuje jen slovy.

úředním průkazem nebo potvrzena dvěma svědky totožnosti⁹⁷; nezná-li notář tyto svědky osobně, musí mu být jejich totožnost prokázána platným úředním průkazem (§ 64 NotŘ),

- vlastní obsah závěti,
- údaj o tom, že byl zápis po přečtení pořizovatelem schválen,
- podpis pořizovatele, případně svědků, důvěrníků a tlumočnicků a
- otisk úředního razítka notáře a jeho podpis.

Kromě uvedených obecných náležitostí notářského zápisu musí být v případech, kdy jsou závěti sepisovány za účasti svědků, důvěrníka či tlumočníka, dodrženy i náležitosti zvláštní. Jestliže pořizovatel závěti nezná český jazyk, je nutno zajistit podle ustanovení § 69 NotŘ přítomnost tlumočníka, který byl ustanoven soudem podle zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění. Tlumočnickem nemůže být ten, kdo je na věci zúčastněn, ani osoba blízká pořizovateli. Od přítomnosti tlumočníka lze upustit tehdy, pokud notář nebo jeho pracovník zná jazyk, ve kterém pořizovatel (svědek) jedná. Znalost tohoto cizího jazyka však musí být na takové úrovni, aby notář či jeho pracovník mohl spolehlivě zjistit obsah všech projevů vůle o tom, co má být pojato do notářského zápisu, aby mohl pořizovatele náležitě poučit a celý notářský zápis doslovně přetlumočit. V závěru notářského zápisu pak musí být uvedena doložka o tom, že účastník byl obsah notářského zápisu přetlumočen a že s ním účastník projevil souhlas. Byl-li přítomen tlumočník, připojí na konci notářského zápisu kromě svého podpisu i otisk svého úředního razítka.

Pokud pořizovatel nemůže číst nebo psát, může notář sepsat notářský zápis pouze za účasti dvou svědků úkonu (§ 65 NotŘ). Tito svědci musí být přítomni při projevu pořizovatele o tom, co má být pojato do notářského zápisu, a při předčítání notářského zápisu a jeho schválení pořizovatelem, v jehož zájmu byli přítomni. Přítomnost svědků není potřeba tehdy, pokud sice pořizovatel nemůže číst nebo psát, ale má schopnost seznámit se s obsahem právního úkonu pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek (např. zvětšovacím sklem) a je schopen se vlastnoručně podepsat. Jako svědci úkonu jsou vyloučeny osoby, jež nejsou plně způsobilé k právním úkonům nebo osoby, které nemohou číst nebo psát, osoby blízké pořizovateli, osoby, jež jsou na věci zúčastněny (závětní dědic nebo osoba, která by přicházela v úvahu jako dědic ze zákona), a pracovníci notáře, jenž notářský zápis sepisuje.

---

⁹⁷ Svědky totožnosti nemohou být osoby, které nejsou plně způsobilé k právním úkonům nebo které nemohou číst nebo psát, osoby na věci zúčastněné a osoby blízké účastníkům, ani pracovníci notáře, který notářský zápis sepisuje.

Notář je povinen v úvodu notářského zápisu uvést důvod jejich přítomnosti a v závěru doložku obsahující prohlášení svědků, že byli přítomni po celou dobu projevu vůle účastníka (pořizovatele) o tom, co má být pojato do zápisu, při předčítání notářského zápisu a jeho schválení účastníkem (§ 68 NotŘ). Svědci úkonu pak připojí na závěr notářského zápisu své vlastnoruční podpisy. Jestliže se pořizovatel seznámil s obsahem právního úkonu pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek, je třeba tuto okolnost uvést v notářském zápisu (§ 68 odst. 3 NotŘ).

Jestliže je pořizovatel závěti hluchý nebo němý, rozlišuje notářský řád, zda současně může číst a psát nebo zda číst nebo psát nemůže. Když je pořizovatel hluchý nebo němý, avšak číst a psát může, musí si notářský zápis přečíst a v něm vlastní rukou připsat, že jej četl a že jej schvaluje (§ 67 odst. 1 NotŘ). Účast svědků úkonu není nutná. Naopak, je-li pořizovatel hluchý nebo němý a nemůže-li číst nebo psát, musí být kromě dvou svědků úkonu přibrán i jeho důvěrník, který se s ním umí dorozumět. Jeho prostřednictvím notář zjistí, zda pořizovatel notářský zápis schvaluje (§ 67 odst. 2 NotŘ). Přibrání svědků a důvěrníka není třeba, jestliže pořizovatel má schopnost seznámit se s obsahem právního úkonu pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek a je schopen se vlastnoručně podepsat (§ 67 odst. 3 NotŘ). Jako důvěrník je vyloučena osoba, která není plně způsobilá k právním úkonům nebo jež nemůže číst nebo psát, osoba, která je na věci zúčastněna, a pracovník notáře sepisujícího notářský zápis. Může jím však být, na rozdíl od svědků, i osoba blízká pořizovateli. V úvodu notářského zápisu je nutno v tomto případě uvést důvod přítomnosti svědků i důvěrníka. V závěru musí takový notářský zápis obsahovat kromě doložky s prohlášením svědků úkonu i prohlášení důvěrníka o tom, že sdělil němému nebo hluchému pořizovateli, který nemůže číst nebo psát, celý obsah notářského zápisu a že jej pořizovatel schválil (§ 68 odst. 2 NotŘ). Svědci úkonu i důvěrník připojí na závěr notářského zápisu své vlastnoruční podpisy. Jestliže se hluchý nebo němý pořizovatel, který nemůže číst nebo psát, seznámil s obsahem právního úkonu pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek, je třeba rovněž tuto okolnost v notářském zápisu uvést.

Po sepsání závěti je notář povinen zapsat údaje o ní a informace o jejím pořizovateli pomocí elektronického přenosu dat do CEZ vedené NK ČR (blíže k tomu kapitola 5). Závěť je poté uložena v kanceláři notáře pod uzávěrou do kovové skříně. Z takové závěti lze vydat pouze prostý opis⁹⁸ samotnému pořizovateli nebo jeho zmocněnci, který se vykáže plnou

⁹⁸ Z notářského zápisu o závěti nelze vydat stejnopis, ani ověřený opis, ani výpis, jen opis prostý, tj. neověřený (§ 90 NotŘ). S úpravou v NotŘ je v rozporu ustanovení § 3 odst. 1 a § 5 odst. 3 NadZ, které vychází z toho, že

mocí s úředně ověřeným podpisem. V praxi jsem se setkala i s několika případy, kdy pořizovatelé z obavy, že by opis mohl někdo z okruhu nejbližších osob najít a rozpoutat tak rodinné neshody, jej ani nechtěli. Notářský zápis o závěti, jestliže splňuje náležitosti stanovené pro něj NotŘ, je veřejnou listinou, takže při dokazování se vychází z toho, že potvrzuje pravdivost obsažených údajů (§ 134 OSŘ ve spojení s § 6 NotŘ), není-li dokázán opak. Tato okolnost může mít zásadní význam hlavně pro posouzení důkazního břemene a následků jeho neunesení ve sporech o platnost závěti. Naopak u soukromé listiny, například závěti holografní či allografní, stačí „formální“ popření její správnosti a důkazní břemeno nese ten, kdo tvrdil skutečnosti, jež měly být touto soukromou listinou prokázány. Osoba, která bude popírat platnost holografní či allografní závěti, bude proto z tohoto pohledu ve snazší situaci než kdyby popírala platnost závěti sepsané notářským zápisem. Je zapotřebí zdůraznit, že nemá-li však listina, notářem sepsaná a označená jako notářský zápis, některou z náležitostí notářského zápisu, nelze ji považovat za notářský zápis a není veřejnou listinou.⁹⁹ Vycházím-li ze svých praktických zkušeností, důsledkem absence některé z těchto náležitostí byla vždy neplatnost závěti, neboť v takovém případě nebyly splněny ani podmínky platnosti závěti holografní či allografní.

Výhodou pořízení závěti notářským zápisem dále je, že zůstává uložena v bezpečí u notáře. Pořizovatel má rovněž zajištěno utajení jejího obsahu ze strany notáře a jeho pracovníků. Pořizovatelé mají totiž někdy neopodstatněné starosti, aby se o pořízení závěti nedozvěděly třetí osoby, že o obsahu závěti budou zpraveni např. příbuzní, budou-li žádat v kanceláři notáře informace „proč pořizovatel v kanceláři byl a co tam činil“. Jejich obavy jsou naštěstí rozptýleny po poučení, že notář a jeho pracovníci jsou povinni zachovávat

---

k návrhu na zápis nadace do nadačního rejstříku se připojuje nadační listina (§ 5 odst. 3 NadZ), kterou má být v případě zřízení nadace závětí právě závěť pořízená notářským zápisem (§ 3 odst. 1 NadZ). Ta však nemůže být nikomu vydána a nelze z ní vydat stejnopis ani ověřený opis.

⁹⁹ R 61/1977; Mohou také nastat situace, kdy notářský zápis sice obsahuje všechny zákonem předepsané náležitosti, ale liší se např. slovní a číselné vyjádření data. Souhlasím s E. Cechlovou, že v takovém případě nelze bez dalšího konstatovat, že tento rozpor způsobuje neplatnost závěti. V první řadě je nutné zkoumat veškeré okolnosti provázející vyhotovení takového notářského zápisu, zejména poučení pořizovatele, vyúčtování nákladů notáře, datum zápisu závěti do seznamu závětí notáře a do jeho rejstříku N-NZ a hlavně nahlášení závěti do CEZ. Pokud všechny skutečnosti budou svědčit o tom, že dnem vyhotovení notářského zápisu je např. den uvedený slovy, bude údaj o dni, který je vyjádřen číselně, považován za zjevnou a smyslu notářského zápisu nijak neodporující chybu, jež pouze snižuje vyjadřovací kvalitu notářského zápisu. Neplatnost samotné závěti však taková chyba nezpůsobí. – viz Cechlová, E.: Stanovisko k rozporu slovního a číselného vyjádření data v notářském zápise o vydědění a závěti, Ad Notam, 2009, č. 6, str. 216 - 218

mlčenlivost o skutečnostech, které se mohou dotýkat oprávněných zájmů účastníků, tedy např. i pokud jde o obsah závěti sepsané notářským zápisem. Tato povinnost platí i poté, kdy notář přestal vykonávat tuto funkci, resp. kdy jeho pracovníci ukončili pracovní poměr u notáře. Povinnosti mlčenlivosti může notáře zprostit jen samotný pořizovatel. Díky této zákonem uložené povinnosti mlčenlivosti a specifickému charakteru notářského zápisu o závěti má za pořizovatelova života právo nahlížet do notářského zápisu pouze pořizovatel a rovněž nesmí být za života pořizovatele nikomu zapůjčen.¹⁰⁰ V souvislosti s touto problematikou je nutné také konstatovat, že povinnost mlčenlivosti se nevztahuje na svědky nebo důvěrníka, je-li nutné je přibrat, a proto nezbyvá než apelovat na takový výběr osob, jež požívají maximální pořizovatelovy důvěry.

Další přednost závěti ve formě notářského zápisu tkví v tom, že pořizovatel má možnost se před jejím sepsáním poradit o svém záměru s notářem a sdělit mu své představy, jež by chtěl do závěti vtělit. Notář pak pořizovateli poskytne právní konzultaci, poučí ho o významu závěti a jejím dopadu na následné dědické řízení, možnosti namítnutí relativní neplatnosti závěti ze strany neopomenutelných dědiců, smyslu CEZ a vysvětlí všechny další podstatné otázky a souvislosti, čímž pořizovateli vytvoří prostor pro patřičnou úvahu pro jeho rozhodnutí, koho v závěti učiní dědicem jeho majetku. Notářova kvalifikovanost je přitom umocněna jeho zkušenostmi z projednávaných dědických řízení, kterými je z pověření soudu ve smyslu ustanovení § 38 OSŘ pověřován jako soudní komisař, takže mnohdy dokáže odhadnout, jak se zamýšlené dělení majetku může podepsat na rodinných vztazích. Notář rovněž následně pomůže pořizovatelův úmysl převést do zákonných ustanovení a vůli pořizovatele zformulovat tak, aby se předešlo výkladovým potížím. Notářský zápis o závěti tedy jednoznačně zaručuje vyšší míru právní jistoty než u soukromých závětí. Poskytuje spolehlivý důkaz o osobě pořizovatele a o době jejího zřízení, notář nese odpovědnost za to, že závěť má všechny náležitosti,¹⁰¹ že se neztratí, ani ji nikdo nezničí, nebo že nebude do jejího textu nepřípustně zasahováno. Současně je zaručena i nezbytná publicita závěti po smrti pořizovatele.

Nevýhodou této formy závěti je zejména nutnost většího časového úseku pro její realizaci, kdy je třeba vyhledat notáře, požádat o provedení tohoto úkonu a přípravu. Tyto

¹⁰⁰ Po smrti pořizovatele pak mohou do notářského zápisu o závěti nahlížet právní nástupci pořizovatele.

¹⁰¹ Sepisování veřejných listin o právních úkonech, tedy i závětí ve formě zápisu, se považuje za výkon státní správy úřední osobou a stát odpovídá za škodu, kterou při této činnosti úřední osoba způsobila (§ 4 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů).

skutečnosti znamenají určité zdržení, díky němuž není někdy možné pro rychle se zhoršující zdravotní stav pořizovatele závět' notářem už sepsat. V neprospěch této formy hovoří i finanční stránka, oproti ostatním formám je sepsání ve formě notářského zápisu nejnákladnější.¹⁰² Negativně může být vnímána i její strohost, věcnost a styl postrádající osobitost zůstavitelova slovního projevu, neboť závět' má vyjma právních účinků často i nezanedbatelný morální vliv na nejbližší příbuzné zůstavitele.

4.1.5 Obsahové náležitosti závěti

Ze závěti musí být zřejmé, že pořizovatel projevuje svou vůli nakládat se svým majetkem pro případ smrti. Není přitom rozhodné, jak je závět' označena. Nejčastěji bývají použita označení „závět“, „poslední vůle“, „poslední pořízení“. Obsahovou stránkou závěti se jako jediné zabývá v OZ ustanovení § 477, podle něhož zůstavitel v závěti stanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, která jim mají připadnout. Nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, platí, že podíly jsou stejné. Zůstavitel může také závětí zřídit nadaci či nadační fond. Podrobněji tuto problematiku rozeberu v následující části této práce.

4.1.5.1 Stanovení dědice a určení dědických podílů

Stanovení dědice je podstatnou obsahovou náležitostí závěti. Je jen na pořizovateli, aby určil osobu svého dědice, OZ nepřipouští, aby tak učinil někdo jiný než on sám. Atributy jako

---

¹⁰² Podle Sazebníku odměny notáře za úkony notářské činnosti a za úkony některé jiné činnosti, obsaženém v Příloze k vyhlášce Ministerstva spravedlnosti o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, č. 196/2001 Sb., činí odměna notáře za sepsání notářského zápisu o závěti podle položky D1 částku 1.500,- Kč. K ní je třeba připočítat podle položky R tohoto sazebníku odměnu ve výši 100,- Kč za zápis závěti do CEZ, náhradu provozních nákladů NK ČR za zápis závěti do CEZ ve výši 200,- Kč a případné další notářovy hotové výdaje. Notář navíc může podle výše uvedené vyhlášky odměnu navýšit až o 100%, jedná-li se o věc složitou nebo obtížnou nebo časově náročnou anebo je-li k jejímu vyřízení nutné použít cizích práva nebo cizího jazyka, dále jedná-li se o úkon složený, jde-li o úkon, který notář provádí na žádost žadatele nebo z nezbytných důvodů v době od 18.00 hodin do 6.00 hodin nebo ve dnech pracovního klidu, či jde-li o úkon, který notář provádí na žádost žadatele nebo z nezbytných důvodů mimo svoji kancelář. Je-li notář plátcem daně z přidané hodnoty, je třeba rovněž počítat s navýšením sazbou 20%.

dědické podíly, věci či práva připadající na jednotlivé dědice nemusí být v závěti uvedeny, jejich absence nezakládá neplatnost závěti.

Závětním dědicem může být nejen fyzická osoba, ale i osoba právnická a stát.¹⁰³ Vzhledem k tomu, že závěť je právním úkonem, jehož důsledky mají nastat až v době smrti zůstavitele, naskýtá se otázka, zda závětní dědic musí být způsobilý k právům a povinnostem už v době pořízení závěti, nebo zda postačí, má-li tuto právní subjektivitu až v den smrti zůstavitele. Je nepochybné, že tato tzv. **objektivní stránka dědické způsobilosti (absolutní způsobilost)** musí být splněna v době, kdy mají účinky závěti nastat, tedy v den úmrtí zůstavitele. Bylo by v rozporu s vůlí zůstavitele a s nenahraditelností posledního pořízení, aby bylo upíráno dědické právo osobám, které zůstavitel povolal závětí za dědice a které v den úmrtí zůstavitele jsou způsobilé dědit, jen proto, že tuto způsobilost neměly v době pořízení závěti (v případě fyzické osoby může jít např. o děti potomků zůstavitele, které se ještě nenarodily a nebyly ani počaty, v případě právnické osoby o takovou právnickou osobu, která má teprve vzniknout).¹⁰⁴

U fyzické osoby vzniká právní subjektivita zásadně narozením, ale finguje se i u počatého, dosud nenarozeného dítěte, narodí-li se živé (§ 7 odst. 1 OZ). V případě tzv. nascitura je však nezbytné při projednávání dědictví vyčkat do jeho narození, neboť okruh zůstavitelových dědiců musí být pevně stanoven a teprve v tomto okamžiku je uvedený předpoklad vystřídán jistotou. Pokud jde o právnické osoby, jejich dědická způsobilost souvisí s okamžikem jejich vzniku.¹⁰⁵ Zvláštní případ pak představuje zřízení nadace závětí, která vznikne až po zůstavitelově smrti (§ 477 odst. 2 OZ, § 3 odst. 1 NadZ). Blíže o tom pojednávám v kapitole 4.1.5.2. Konečně závětním dědicem může být i stát, který má v takovém případě postavení dědice a svůj podíl dle závěti nabývá dědictvím, nikoli jako odúmrt' ve smyslu ustanovení § 462 OZ.

Subjektivní stránka dědické způsobilosti (relativní způsobilosti), resp. nezpůsobilosti, je upravena v ustanovení § 469 OZ a představuje v dědickém právu výrazný morální prvek, kdy se z dědění po zůstaviteli vyřazují osoby přicházející jako dědici, které nemají k zůstaviteli a jeho rodině náležitou úctu a patřičný citový vztah. Zákon právní úpravou o dědické nezpůsobilosti chce suplovat neprojevenou vůli zůstavitele, jakož

¹⁰³ Naproti tomu v právní úpravě intestátní dědické posloupnosti zákon pamatuje jen na osoby v příbuzenském či obdobném poměru k zůstaviteli, takže zákonným dědicem může být pouze fyzická osoba.

¹⁰⁴ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, Linde Praha, a.s., 2002, str. 665

¹⁰⁵ Podle ustanovení § 19 odst. 2 OZ právnické osoby vznikají dnem, ke kterému jsou zapsány do obchodního nebo do jiného zákonem určeného rejstříku, pokud nestanoví zvláštní zákon jejich vznik jinak.

i prosadit hledisko dobrých mravů, jestliže postihuje někoho, kdo se jednáním proti osobě nebo pověsti zůstavitele nebo proti projevu jeho poslední vůle, vyloučil z dědického nástupnictví.¹⁰⁶ Dědická nezpůsobilost nastává přímo ipso iure, na základě ustanovení § 469 OZ, nepředpokládá se tedy nějaký úkon ze strany zůstavitele, jako je tomu u vydědění. Může být uplatněna každým, kdo má právní zájem na vyloučení nezpůsobilého dědice z okruhu dědiců. Nezpůsobilým dědicem ve smyslu § 469 OZ může být výlučně fyzická osoba, a to jak dědic ze zákona, tak dědic ze závěti.

OZ rozlišuje dvě skutkové podstaty dědické nezpůsobilosti: Za prvé nedědí ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželce, dětem nebo rodičům, a tak porušil předpokládaný mravní poměr k zůstaviteli, přičemž nerozhoduje, jednalo-li se o újmu na jejich tělesné integritě (vraždu, ublížení na zdraví aj.) či na jejich majetku (např. krádež, zpronevěru, podvod). Dědickou nezpůsobilost pro úmyslné trestné činy vůči dalším osobám uvádí ustanovení § 469 OZ zřejmě především z toho důvodu, že takový skutek se dotýká samotného zůstavitele. Výčet těchto osob zákon uvádí sice taxativně, nicméně z povahy věci je třeba stejně jako děti a rodiče posuzovat osvojence a osvojitele (§ 63 a násl. ZOR). Domnívám se, že analogicky by se mělo postupovat i ve vztahu k registrovanému partnerovi, který má z hlediska dědění ze zákona stejné postavení jako manžel, ačkoli zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, který OZ novelizoval, tuto osobu do výčtu v ustanovení § 469 OZ nezařadil.

Na posouzení dědické nezpůsobilosti nemá vliv ani to, zda byl pachatel za svůj čin pravomocně odsouzen, nebo bylo-li proti němu alespoň zahájeno trestní stíhání.¹⁰⁷ Nezáleží ani na tom, že zanikla možnost trestního postihu v důsledku promlčení, amnestie, pachateli byla udělena milost, popřípadě že vzhledem k povaze případu nemohlo být trestní stíhání ani zahájeno, protože pachatel zemřel, např. po spáchání vraždy zůstavitele sám spáchal sebevraždu.¹⁰⁸ Jediným kritériem je skutečnost, že dotyčný se dopustil jednání naplňujícího znaky úmyslného trestného činu. K dědické nezpůsobilosti tak dochází i tehdy, pokud trestný čin nebyl dokonán, postačuje i pokus či příprava. Naopak nepůjde o dědickou nezpůsobilost, pokud dojde k takovému jednání v nutné obraně nebo krajní nouzi. Z povahy tohoto důvodu

¹⁰⁶ Holcová, I., Křesťanová, V., Kříž, J., Mikeš, J., Pítra, V., Radvanová, S., Zuklínová, M.: Občanské právo hmotné, svazek III, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 283

¹⁰⁷ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.1997, č.j. 24 Co 315/97-82

¹⁰⁸ Holcová, I., Křesťanová, V., Kříž, J., Mikeš, J., Pítra, V., Radvanová, S., Zuklínová, M.: Občanské právo hmotné, svazek III, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 284

dědické nezpůsobilosti také vyplývá, že se týká jen toho úmyslného trestného činu, který byl spáchán za zůstavitelova života.

Druhou skutkovou podstatu dědické nezpůsobilosti představuje zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. OZ pojem zavrženíhodného jednání ani poslední vůle blíže nespecifikuje. Za projev poslední vůle odborná literatura považuje takový projev vůle, se kterým platná právní úprava spojuje právní následky, tzn. závěť ve smyslu § 476 a násl. OZ, vydědění dle § 469a OZ, případně změnu či zrušení těchto projevů poslední vůle, tedy projevy dispozice zůstavitele s jeho majetkem pro případ smrti. Za projev poslední vůle je pro tento účel namístě považovat i ustavení správce dědictví a odvolání tohoto úkonu podle § 480d OZ.¹⁰⁹ Zavrženíhodným jednáním pak je každé jednání, kterým chce dědic zabránit tomu, aby se v dědictví uplatnila zůstavitelova poslední vůle nebo chce předstírat projev poslední vůle, který zůstavitel neučinil.¹¹⁰ Mezi nejčastější takové případy patří bránění nebo znemožnění učinit poslední vůli, zničení, zatajení, zfalšování nebo podvrhnutí listiny obsahující poslední vůli. Za zavrženíhodné jednání však právní teorie nepokládá uplatňování práv, která jsou dědici přiznána zákonem – typicky dovolání se relativní neplatnosti závěti podle ustanovení § 479 OZ, nebo popírá-li vyděděný potomek platnost vydědění a pravdivost zůstavitelem uváděných důvodů. Podle soudní praxe si nemůže dědic přivodit dědickou nezpůsobilost, jestliže v průběhu dědického řízení tvrdil, že předložená závěť zůstavitele je psána jeho vlastní rukou, ačkoli v navazujícím soudním řízení bylo pravomocně rozhodnuto, že zůstavitel tuto závěť vlastní rukou nenapsal.¹¹¹ Dědická nezpůsobilost by naopak ale nastala, kdyby dědic úmyslně předložil soudu jako vlastnoruční závěť zůstavitele takovou listinu, o níž by věděl, že nebyla zůstavitelem vlastnoručně sepsána. Z povahy tohoto důvodu dědické nezpůsobilosti lze dovodit, že zavrženíhodné jednání má za následek dědickou nezpůsobilost jak za života zůstavitele, tak i po jeho smrti.

Na nezpůsobilého dědice se hledí, jako by neexistoval¹¹² a soud k dědické nezpůsobilosti přihlíží z úřední povinnosti, i bez návrhu účastníků řízení, jak v řízení o dědictví, tak v případném sporu před soudem, jakmile vyjdou najevo skutečnosti zakládající dědickou nezpůsobilost. Je vyloučeno, aby se dědici mezi sebou „dohodli“, že dědická

¹⁰⁹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1175

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 12.12.1997, sp. zn. 18 Co 60/97

¹¹² Pokud by byla nezpůsobilou osoba povolána k dědění ze závěti, uvolnil by se její podíl pro náhradního dědice ze závěti (bylo-li na takovou situaci v závěti pamatováno) a nebylo-li by ho, pro dědice ze zákona. V případě nezpůsobilého dědice ze zákona by se dědilo podle zákonem stanovené dědické posloupnosti.

nezpůsobilost u některého z nich nenastala. Tuto praxi potvrzuje usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28.2.2001, č.j. 24 Co 35/2001-80, kdy byl-li dědic zůstavitele pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, je soud v dědickém řízení při posuzování tohoto důvodu dědické nezpůsobilosti vázán pravomocným rozsudkem. Dědické právo odsouzeného dědice je však v tomto případě závislé na tom, zda mu zůstavitel tento čin odpustil (§ 469 druhá věta OZ). Právě odpuštěním dotyčné osobě ze strany zůstavitele (ví-li o něm) je možné následky jednání zakládajícího dědickou nezpůsobilost odvrátit a umožnit jí dědit. Na rozdíl od vydědění se v tomto případě nevyžaduje aktivní jednání ze strany zůstavitele, prominutí nemusí být jen výslovné (např. povoláním dané osoby za dědice v následně zřízené závěti), může být učiněno i jiným způsobem, který je určitý a nevzbuzuje pochybnosti – např. konkludentně v případě, že zůstavitel, který se s dědicem přestal stýkat, protože se dědic dopustil vůči němu trestného činu, se začne k tomuto dědici chovat opět tak jako předtím, jako by se nic nestalo. Opomenutí jako účinný projev vůle odstraňující dědickou nezpůsobilost zde ale nepřichází v úvahu. Jednou projevené odpuštění je neodvolatelné a nelze za činy, které mu předcházely, opětovně vyvolat důsledky vyplývající z dědické nezpůsobilosti.¹¹³ Velmi často je podle mého názoru institut dědické nezpůsobilosti laickou veřejností směřován s institutem vydědění, ale je třeba zdůraznit, že mezi nimi jsou podstatné rozdíly, kterým se budu věnovat v kapitole 4.2.

Dále je třeba se zabývat problematikou označení osoby dědice v závěti. Ustálená praxe i současná judikatura, ve snaze vystihnout skutečnou vůli pořizovatele, se spokojují s pojmenováním, které nemusí splňovat stejně přísné předpoklady jako je tomu např. u dvoustranných právních úkonů. Jak shodně uvádí rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19.12.2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002, není nezbytné, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován, ze závěti však musí být vždy zcela nezvratně zjištělné, komu má zůstavený majetek připadnout. Nedostatečná identifikace závětního dědice může vést k neplatnosti závěti. Obecně lze doporučit, aby osoba dědice byla určena jejím jménem a příjmením, datem narození či rodným číslem, případně alespoň příbuzenským vztahem k zůstaviteli, a právnická osoba obchodní firmou, sídlem a identifikačním číslem.

Zůstavitelova vůle o určení osoby dědice ze závěti nemusí být naplněna, když tato osoba dědictví z jakéhokoli důvodu nenabude. Pro tento případ je možné ustanovit náhradního dědice (blíže o tom kapitola 4.1.7.3). Nedědí-li totiž některý ze závětních dědiců,

---

¹¹³ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, str. 678

nepřirůstá jeho dědický podíl ostatním dědicům ze závěti (ledaže by to bylo v závěti výslovně uvedeno), ale takto uvolněný podíl nabývají dědici ze zákona, a to všichni dědici příslušné skupiny dědiců ze zákona podle svých zákonných dědických podílů.¹¹⁴

Při výkladu závěti může někdy působit nesnáze také způsob vyjádření předmětu dědictví. Je bezpochyby žádoucí, aby popis a označení věcí či práv bylo co nejpresnější a nevytvářel se prostor k pochybnostem o nich. Výkladová pravidla k této otázce plynou z judikatury. Ustanovil-li např. zůstavitel závětí dědice veškerého svého majetku, „který je v jeho bytě“, lze tento projev vůle vyložit tak, že se vztahuje i na úspory na vkladních knížkách, jež měl v bytě uloženy v době pořizování závěti o svém majetku, pokud v době smrti zůstaviteli dosud náležely.¹¹⁵ Nebo slova „veškerý movitý i nemovitý majetek“, užitý v závěti, může znamenat všechnen majetek zůstavitele včetně obchodního podílu a takto formulovaná závěť může i v případě, že byla učiněna formou notářského zápisu, vyvolat zamýšlené právní následky.¹¹⁶

Pokud má pořizovatel v úmyslu, aby jeho veškerý majetek zdědil jeden dědic, je nejvhodnější, když zvolí obecnou formulaci typu „Dědicem veškerého mého majetku ustanovuji osobu XY“, než když se v závěti vyjmenovávají jednotlivé položky pořizovatelova majetku. Rozsah majetku se v průběhu času mění, některé věci vlastník spotřebuje, zcizí, naopak jiné nabude. Není vyloučeno, že o některých položkách spadajících do pořizovatelova majetku pořizovatel v době sepisování závěti ani nemusí vědět (např. o přeplatku nájemného či za odběr elektrické energie). Věci, jež by zůstaly mimo pozornost závěti, by pak nabyly dědic ze zákona, nebo by připadly státu jako odúmrť. Příkladný výčet toho, co pořizovatel vlastní v době sepisování závěti však má své opodstatnění v případech, kdy s pořizovatelem nikdo nesdílí společnou domácnost, ani není osob, které by byly zasvěceny do podrobností ohledně pořizovatelova majetku. V takovém případě může notář jako soudní komisař po seznámení se s obsahem závěti rovnou oslovit příslušné instituce, které evidují či spravují majetek náležející do dědictví, se žádostí o sdělení obvyklé ceny tohoto majetku ke dni zůstavitelova úmrtí, aniž by se nejprve zdlouhavě zjišťovalo, jaký majetek zůstavitel ke dni svého úmrtí vůbec vlastnil.

Samozřejmě není vyloučeno, aby zůstavitel v závěti určil více dědiců a vymezil jejich podíly (zlomkem nebo procentem), podle nichž se budou podílet na celém majetku (jak již

¹¹⁴ R 18/84

¹¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21.7.1977, sp. zn. 4 Cz 22/77

¹¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.4.2002, sp. zn. 30 Cdo 517/2002

bylo uvedeno výše, nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, uplatní se právní domněnka, že podíly jsou stejné), a tak založit mezi dědici spoluvlastnický vztah k určité věci nebo právu, i když v některých případech toto řešení nebývá nejšťastnější s ohledem na potencionální neshody mezi dědici např. ohledně užívání věci, podílení se na nákladech na údržbu apod. Zůstavitel se může také rozhodnout, že povolá vybrané osoby za dědice jednotlivých věcí nebo práv. Závěť může tyto způsoby i kombinovat (např. manželka dědí chatu, její zařízení a automobil, veškerý ostatní majetek dědí jednou čtvrtinou dcera a třemi čtvrtinami syn).

V případě, že zůstavitel v závěti určí, kdo má po jeho smrti dědit konkrétní věc nebo právo, je tu určité nebezpečí, že tato věc či právo nebude v den jeho smrti už v jeho vlastnictví. Pořizovatel totiž sepsáním závěti není nijak v dispozici se svým majetkem mezi živými omezen, může s ním libovolně nakládat. Pak by text týkající se této položky v závěti byl bez právních následků. Popsané problematiky se týká např. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19.11.1982, sp. zn. 4 Cz 64/82, v němž soud judikoval, že uvedla-li zůstavitelka v závěti výslovně jen konkrétní nemovitost, jež má připadnout závětní dědičce, ale později tuto nemovitost prodala, takže v době smrti již nebyla její vlastnící, nestává se takto určená osoba platně závětní dědičkou jiných věcí z tohoto dědictví. Nedostatek projevu vůle zůstavitelky o ustanovení téže osoby dědičkou ze závěti ohledně jiných věcí zůstavitelky nemůže být zhojen tím, že dědic ze zákona uznal vůli zůstavitelky v tom smyslu, že původně určené dědičce ze závěti připadne např. jiná nemovitost z dědictví.

Zůstavitel se také může rozhodnout, že povolá někoho za dědice peněžní částky. Jestliže tato částka není v zanechaném majetku, právní teorie dovozuje, že takové ustanovení závěti je přesto platné. Ostatní dědici, kterým připadly jiné hodnoty, pak mají za povinnost uvedenému dědici uhradit peněžní částku, kterou má podle závěti dostat.¹¹⁷ Podobně se nahlíží na situaci, kdy zůstavitel stanoví přímo povinnost dědici nebo dědicům, aby jinému dědici byla vyplacena určitá peněžní částka (viz kapitola 4.1.7.4).

Pořizovatel může v závěti také určit dědice jeho spoluvlastnického podílu na věci, která je v podílovém spoluvlastnictví s dalšími spoluvlastníky. V těchto případech je třeba upozornit, že ostatním spoluvlastníkům nevzniká předkupní právo ohledně spoluvlastnického podílu zůstavitele, taková změna v osobě spoluvlastníka se uskuteční nezávisle na vůli ostatních spoluvlastníků.

---

¹¹⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II, Komentář, C. H. Beck, Praha, 2008, str. 1301

Důležitou otázkou, na níž nemohu v této kapitole neodpovědět, je, zda pořizovatel může v závěti povolat někoho za dědice věci či práva, které patří do společného jmění manželů pořizovatele a jeho manžela. Současná soudní praxe nepovažuje takovou dispozici v závěti za neplatnou, poprvé byl tento názor publikován v usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2.1.1985, sp. zn. 11 Co 454/84.¹¹⁸ V jeho odůvodnění se uvádí, že není v souladu s povahou závěti jako jednostranného právního úkonu, aby si k ní musel pořizovatel vyžadovat souhlas svého manžela, kdyby chtěl v závěti disponovat s předměty v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví (nyní společném jmění manželů). Manželé také nesmějí pořizovat společnou závěť se zřetelem na ustanovení § 476 odst. 3 OZ. Pro úplnost je třeba uvést, že společné jmění manželů je majetkovým společenstvím, v němž se každý z manželů považuje za vlastníka celé věci, který je omezen stejně úplným, rovným právem druhého manžela. Avšak zda bude závěť naplněna, záleží v takovém případě na tom, jakým způsobem dojde v rámci dědického řízení k vypořádání společného jmění manželů. Případně-li uvedená věc nebo právo do majetkové podstaty dědictví, pak dědic nabude některou z těchto hodnot tak, jak to zůstavitel v závěti zamýšlel. Dědici namísto věci či práva, s kterými bylo na něho v závěti pamatováno, případně peněžní částka odpovídající hodnotě této věci či práva, případnou – li po vypořádání pozůstalému manželu.¹¹⁹

Dědické poměry lze v závěti uspořádat i tak, že pořizovatel závěti zřídí ve prospěch některého dědice věcné břemeno, jež vázne na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic. Podrobnosti k tomu obsahuje kapitola 4.1.7.2.

Pro dnešní platnou právní úpravu je typické, že oproti minulosti se za dědice považuje i ten, komu má z dědictví připadnout jen určitá věc či právo, takže má stejné postavení jako dědic, jemuž pořizovatel přiřknul konkrétní podíl na dědictví, a do výše ceny nabytého dědictví odpovídá za zůstavitelovy dluhy a přiměřené náklady jeho pohřbu. V neposlední řadě je třeba podotknout, že ačkoli má dědění ze závěti přednost před děděním ze zákona, zůstavitelova vůle vyjádřená v závěti není pro dědice závazná. Panuje-li mezi dědici shoda, mohou mezi sebou uzavřít při vypořádání dědictví dohodu o rozdělení dědictví obsahově i zcela odlišnou, takže zůstavitel nemá záruku, že jeho vůle bude po jeho smrti opravdu

---

¹¹⁸ Ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek uveřejněné pod č. R 43/1986. Dřívější názory se opíraly o stanovisko, že platně testovat lze jen ohledně samostatného majetku zůstavitele, který nepatří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

¹¹⁹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 69; s takovým vypořádáním musí samozřejmě souhlasit všichni dědicové, jinak by bylo společné jmění manželů vypořádáno striktně podle zásad uvedených v ustanovení § 149 OZ

respektována. Soudní judikatura ani praxe tomu nijak nebrání a i mé zkušenosti ukazují, že k tomu dochází poměrně často. Některým tato možnost odchýlit se od zůstavitelovy vůle může připadat neetická a považují ji za porušení testovací svobody zůstavitele, s odůvodněním, že vůle vyjádřená v závěti by se měla jednoznačně upřednostnit, když zůstavitel nakládá se svým majetkem, pořízením závěti zůstavitel vyjadřuje své přání, co je podle jeho úvahy pro jednotlivé dědice nejvhodnější. I přes tento argument se domnívám, že v takových případech k porušení zůstavitelovy testovací svobody nedochází. Proč dědice nutit, aby přijímali zůstavitelem určenou majetkovou hodnotu, když o ni nemají, na rozdíl od jiného dědice, zájem, a naopak upřednostňují jiný majetek z dědictví a dohodnou se tak mezi sebou? Ne vždy musejí být zůstavitelovy představy z pohledu dědiců nejideálnější. Jakou má zůstavitel záruku, že nabude-li dědic jím určený majetek či právo, že jej vzápětí po pravomocně skončeném dědickém řízení nepřevede na někoho jiného – ať již na osobu, která měla postavení dědice v daném dědickém řízení, či na třetí subjekt? Proč by měla být situace z tohoto pohledu dědicům komplikována? Vzhledem k tomu, že i závětní dědici odpovídají za zůstavitelovy dluhy a přiměřené náklady jeho pohřbu, mohou v dohodě o vypořádání dědictví přihlédnout k různým osobním a majetkovým poměrům či jiným skutečnostem tak, aby do budoucna byly právní vztahy upraveny podle jejich představ či potřeb. Pokud se všichni dědicové na odlišném vypořádání dědictví nedohodnou, bude jim dědictví potvrzeno podle dědických podílů, tj. podle zůstavitelových pokynů obsažených v závěti.¹²⁰ Dalším argumentem může být, že připouští-li zákon, že nelze nikoho nutit, aby se stal zůstavitelovým dědicem, i když byl v jeho závěti dědicem ustanoven, a může tedy dědictví odmítnout, nemůže být tento závětní dědic ani nucen k tomu, aby nabyl jen určité věci nebo práva, popřípadě konkrétní dědický podíl, k nimž byl závětí povolán. Z pohledu nutnosti respektovat zůstavitelovu vůli nenacházím rozdíl mezi odmítnutím dědictví a dědickou dohodou, podle níž dědic místo stanovené majetkové hodnoty nenabude buď nic, nebo získá jiný než v závěti uvedený majetek.¹²¹

---

¹²⁰ Pokud samozřejmě byly splněny všechny předpoklady platnosti závěti a byly respektovány též nároky neopomenutelných dědiců.

¹²¹ Jinak ale existuje mezi odmítnutím dědictví a dědickou dohodou zásadní rozdíl spočívající v tom, že při odmítnutí dědictví se dědic trvale zbaví svých dědických práv, kdežto uzavře-li dědickou dohodu, že z dědictví nenabývá ničeho, nepřestává být dědicem a objeví-li se v budoucnu nějaký další majetek, může jej dědit.

4.1.5.2 Zřízení nadace či nadačního fondu v závěti

Zůstavitel může v závěti kromě možnosti stanovit dědice k dědictví i nařídit jiný způsob naložení se zanechaným majetkem – zřídit nadaci či nadační fond.¹²² Nadace a nadační fondy jsou účelová sdružení majetku zřízená podle NadZ¹²³ pro dosahování obecně prospěšných cílů – rozvoje duchovních hodnot, ochrany lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrany přírodního prostředí, kulturních památek a tradic, rozvoje vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu. Rozdíl mezi těmito právními osobami spočívá především v tom, že na rozdíl od nadace je nadační fond spotřební povahy, neboť k naplňování svého majetkového účelu může použít veškerý svůj majetek, který může plně nebo částečně spotřebovat.¹²⁴ Nadace musí registrovat nadační jmění a k dosažení účelu, pro který byla zřízena, používat jen výnosy jmění. Z textu zákona lze také dovodit, že nadace slouží pravidelně trvalému účelu, u nadačních fondů to může být i účel dočasný.

Rozhodne-li se zůstavitel závětí zřídit nadaci či nadační fond, je závěť v tomto případě vlastně zřizovacím dokumentem a jako taková musí obsahovat nejen náležitosti kladené na závěť obecně, ale vedle toho i údaje zvláštní. Vzhledem k tomu, že OZ se omezuje v této souvislosti pouze na konstatování v ustanovení § 477 odst. 2 OZ, že zůstavitel může závětí zřídit nadaci nebo nadační fond, a dále předpoklady pro založení blíže nenormuje, je nutné použít NadZ jako lex specialis k OZ.

Zřizuje-li se nadace nebo nadační fond závětí, NadZ obligatorně vyžaduje formu notářského zápisu. Závěť v takovém případě musí obsahovat:¹²⁵

- určení názvu nadace nebo nadačního fondu, jehož součástí musí být označení „nadace“, resp. „nadační fond“,
- vymezení účelu, pro který se nadace nebo nadační fond zřizuje, přičemž konkrétní účel, pro který se nadace nebo nadační fond zřizuje, musí být ve shodě s obecně prospěšným cílem,

¹²² Možnost zřídit závětí nadaci byla do OZ zakotvena novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. Zákonem č. 554/2004 Sb. bylo ustanovení § 477 odst. 2 OZ výslovně doplněno o možnost zřídit závětí také nadační fond, aby byly odstraněny dosavadní možné výkladové pochybnosti (tato možnost však již dříve vyplývala z § 3 odst. 1 Nad).

¹²³ Před účinností tohoto zákona, tj. před 1.1. 1998, byla původní úprava nadací obsažena v ustanoveních § 20b až § 20e OZ.

¹²⁴ Hurdík, J., Telec, I.: Zákon o nadacích a nadačních fondech, Komentář, Praha: C. H. Beck, 1998, str. 36

¹²⁵ Ponecháme-li stranou náležitosti vyžadované notářským řádem – k tomu blíže kapitola 4.1.4.3.

- výši, popřípadě předmět a hodnotu majetkového vkladu, který zůstavitel pro nadaci vymezuje, s tím, že hodnota nadačního jmění nesmí být nižší než 500.000,- Kč a může být tvořena pouze majetkem, který splňuje předpoklad trvalého výnosu a neváznou na něm zástavní práva; jde-li o vklad nepeněžitý, musí být předmět vkladu oceněn znalcem; cenné papíry musí být buď oceněny znalcem nebo osobou spravující cenné papíry na základě smluv podle zákona ČNR č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů; v případě nadačního fondu, který nezná pojem nadačního jmění, může být výše vkladu i nepatrné hodnoty,
- stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace nebo nadačního fondu souvisejících s jejich správou podle § 22 NadZ¹²⁶ nebo určení, že pravidlo má být stanoveno statutem nadace nebo nadačního fondu;
- podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě okruh osob, kterým je lze poskytnout, nebo určení, že tyto náležitosti mají být stanoveny statutem nadace nebo nadačního fondu a
- určení „vykonavatele závěti“ – tj. osoby, která jmenuje první členy orgánů nadace nebo nadačního fondu, popřípadě revizora, nejsou-li jmenováni v závěti, a provede další úkony související se vznikem nadace nebo nadačního fondu

Pokud shora uvedené náležitosti závěť nesplňuje, je dle NadZ (§ 3 odst. 1 a 3 NadZ) v části obsahující zřízení nadace nebo nadačního fondu absolutně neplatná.

Vznik nadace na základě závěti zůstavitele vykazuje odlišnosti od jiného nabytí dědictví, a proto je třeba tuto právní úpravu považovat za speciální ve vztahu k ustanovení § 460 OZ. Nadace či nadační fond smrtí zůstavitele žádné dědictví nenabývají, ani smrtí zůstavitele nevznikají, nemají k tomuto dni právní subjektivitu. Závěť, kdy je v notářského zápisu inkorporována nadační listina, se jen vytvářejí předpoklady pro její vznik, k němuž dojde až dnem zápisu do nadačního rejstříku v důsledku úkonů vykonavatele závěti. Právě

¹²⁶ NadZ umožňuje zvolit jedno z těchto pravidel:

- a) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento ročních celkových výnosů nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu,
- b) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento hodnoty ročně poskytnutých nadačních příspěvků nebo
- c) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu podle jeho stavu k 31. prosinci téhož roku.

osoba vykonavatele závěti hraje v procesu směřujícím ke vzniku nadace či nadačního fondu klíčovou roli, neboť po právní moci usnesení o dědictví (NadZ hovoří o době „po skončení projednávání dědictví“) činí všechny potřebné úkony a spravuje majetkový vklad vymezený zůstavitelem v závěti. Závazky vzniklé v souvislosti se vznikem nadace, jakož i vlastnické právo k majetkovým vkladům přecházejí na nadaci dnem jejího vzniku a správce vkladů je povinen bez zbytečného odkladu po vzniku nadace tyto vklady nadaci předat. V případě, že by nadace či nadační fond nevznikly, je vykonavatel závěti povinen vydat majetkový vklad oprávněným dědicům.

4.1.6 Ochrana neopomenutelných dědiců

OZ sice pořizovateli přiznává možnost projevem vůle určit dědice, avšak zároveň se jeho volnost do určité míry omezuje z důvodu zvýšené ochrany zůstavitelových potomků, požívajících výsadního postavení mezi zákonnými dědici. Pro případ, kdy by je pořizovatel chtěl svévolně v závěti opomenout, OZ v ustanovení § 479 zakotvuje institut neopomenutelných dědiců. Důvody pro omezení testovací svobody ve prospěch neopomenutelných dědiců bývají uváděny etické i ekonomické – aby zůstaviteli potomci měli zaručena určitá práva, pokud se závadným chováním svých předků nebo vlastním chováním nezbavili nároku na ně – pro jednání zakládající dědickou nezpůsobilost nebo v důsledku platného vydědění. Ochranou neopomenutelných dědiců se tak nejvýrazněji prosazuje princip familiarizace v dědickém právu na úkor testovací volnosti odvozené z ústavou zaručeného práva vlastnit majetek (čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod).¹²⁷

Neopomenutelnými dědici jsou výlučně potomci zůstavitele, a to nejen v prvním stupni, tedy jeho děti, ale i potomci druhého nebo vzdálenějšího stupně. Určit, kdo je potomek, se zdá být snadné, ovšem OZ tuto otázku nikde neupravuje. Odpověď poskytuje ZOR.¹²⁸

---

¹²⁷ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 82

¹²⁸ Dítětem zůstavitelky je dle ustanovení § 50a ZOR dítě, které zůstavitelka porodila, dítětem zůstavitele je dítě, ke kterému bylo určeno otcovství zůstavitele některým ze způsobů uvedených v § 51 až 54 ZOR. Určit otcovství by bylo možné i na návrh podaný po úmrtí zůstavitele podle § 56 ZOR. Stejně dědické právo má i dítě osvojené podle ustanovení § 63 a násl. ZOR, neboť mezi osvojencem a osvojitelem vzniká stejný poměr jako mezi rodiči

Předpokladem ochrany potomků zákonem však je, aby byli k dědění povoláni. Jestliže totiž dědí předeek potomka, pak již tento potomek není chráněn jako neopomenutelný dědic.

OZ při ochraně práv neopomenutelných dědiců rozlišuje zletilé a nezletilé potomky, přičemž pro určení výše povinného podílu je relevantní stav v okamžiku zůstavitelovy smrti, nikoli v době sepsání závěti. Velikost podílu závisí na počtu dědiců, kterým by jako dědicům ze zákona v první dědické skupině dědictví připadlo, kdyby zůstavitel platně o svém majetku závětí nepořídil. Nezletilým potomkům musí připadnout celý podíl, jaký by jim patřil při dědění ze zákona, zletilí potomci se mohou domáhat práva do výše poloviny svého zákonného podílu.¹²⁹ Jestliže se ochrana neopomenutelných dědiců vztahuje na vzdálenější potomky – vnuky či pravnuky atd. – je otázkou, jaký je jejich neopomenutelný podíl. Podle právní teorie jim přísluší z dědictví jen taková část, jež jako neopomenutelnému dědici měla připadnout tomu, od něhož odvozují svůj příbuzenský vztah k zůstaviteli. Pokud tedy místo zletilých potomků, kteří dědictví odmítli, nebo byli vyděděni, nastupují jejich nezletilé děti, mohou se dožadovat jen poloviny zákonného podílu svých předchůdců, přestože se jedná o nezletilé osoby. V takovém případě není rozhodující, zda je vzdálenější potomek zletilý či nezletilý. Jinak je však nutno posuzovat případ, kdy bližšímu potomkovi dědictví vůbec nenapadá, protože se nedožil smrti zůstavitele, nebo je nezpůsobilý dědit. Za takové situace o něm nelze vůbec uvažovat jako o dědici a ani práva jeho potomků není možné odvozovat od podílu, který by nikdy nemohl nabýt. Dědictví tak napadá přímo jeho potomkům a velikost jejich podílu závisí na tom, zda tito další potomci jsou zletilí či nezletilí.¹³⁰

Neopomenutelný dědic tak má nárok domáhat se i přes závěť svého zákonného dědického podílu nebo jeho části (nebyl-li zůstavitelem platně vyděděn¹³¹), pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná. Nutno dodat, že závěť je v těchto případech neplatná relativně (§ 40a OZ), a to buď v celém či částečném rozsahu, takže záleží na tom, zda se

---

a dětmi. Po zůstaviteli však nedědí děti (ať již pokrevní či osvojené), které byly za života zůstavitele osvojeny někým jiným, neboť tím přestaly být dětmi zůstavitele, kdy jejich vztah k původní rodině ve smyslu ustanovení § 72 odst. 1 ZOR zanikl. Nedědí ani zůstavitelovi osvojenci, jejichž osvojení bylo před úmrtím zůstavitele dle ustanovení § 73 odst. 1 ZOR zrušeno. Zrušením osvojení vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou znovu vznikají, takže by pak osvojenec dědil po svých původních rodičích.

¹²⁹ V období od 1.4.1964 do 31.12.1991 měli zletilí potomci nárok na tři čtvrtiny svého zákonného dědického podílu a nezletilí potomci na celý svůj zákonný dědický podíl. Po novele provedené zákonem č. 509/1991 Sb. může zůstavitel své zletilé potomky zkrátit závětí ve větším rozsahu než před 1.1.1992, což je změna jistě pozitivní vzhledem k rozšíření prostoru zůstavitele svobodně pořídít o svém majetku mortis causa.

¹³⁰ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1289

¹³¹ A priori nemá na tento podíl nárok ani když je nezpůsobilý dědit.

neopomenutelný dědic v rámci řízení o dědictví této neplatnosti dovolá.¹³² Na rozdíl od absolutní neplatnosti závěti se totiž, jak už jsem uvedla v jiné části této práce, k relativní neplatnosti závěti nepřihlíží z úřední povinnosti. OZ podíl neopomenutelným potomkům nevnučuje, ale dává jim možnost rozhodnout se, zda této ochrany využijí či nikoli. Podle usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28.6.1996, č. j. 24 Co 160/96-47, uznání závěti za pravou a platnou není neodvolatelným právním úkonem. Dokud nebylo pravomocně rozhodnuto o osobě dědice (ať již mezitimním samostatným rozhodnutím nebo v usnesení o dědictví), může ten, kdo by při neplatnosti závěti přicházel v úvahu jako dědic, změnit své původní stanovisko (uznání závěti) a pravost a platnost závěti zpochybnit. Jestliže to učiní před právní mocí rozhodnutí o osobě dědice, je nutno s ním od tohoto okamžiku znovu jednat jako s účastníkem dědického řízení. Dalším soudním rozhodnutím souvisejícím s touto problematikou je usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28.5.1997, sp. zn. 18 Co 14/97, v němž soud judikoval, že jestliže se potomci zůstavitele nedovolají neplatnosti závěti, kterou bylo pořízeno o veškerém majetku a kterou byli jako dědici opomenuti, je jediným dědicem dědic ze závěti: nemůže dojít k vypořádání dědictví dohodou mezi závětním dědicem a potomky zůstavitele. Rovněž mohou připomenout usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17.10.1997, sp. zn. 18 Co 171/97, podle něhož se dovolání neplatnosti závěti vztahuje vždy ke konkrétní závěti zůstavitele, takže jestliže zůstavitel zanechal více závětí, je možno, aby se neopomenutelný dědic dovolal neplatnosti všech závětí, nebo jen některé z nich. Pokud jde však o nezletilého potomka, podléhá prohlášení o neuplatnění relativní neplatnosti závěti pro rozpor s ustanovením § 479 OZ učiněné zákonným zástupcem schválení soudem.¹³³

V případě, kdy zůstavitel nepořídil závětí o celém svém majetku a kdy tedy část dědictví mají nabýt dědici ze zákona, kteří jsou neopomenutelnými dědici, je nutné vždy mít na zřeteli, že podíl, jenž se jim musí dostat, nelze ztotožňovat s jejich podílem na majetku, o němž zůstavitel pořídil závětí. Podle ustálené soudní judikatury je třeba dědický podíl ze zákona ve smyslu ustanovení § 479 vypočíst z celého dědictví a nikoli jen z té části dědictví, která se v konkrétním případě dědí ze závěti, tedy z té části dědictví, o které zůstavitel pořídil

¹³² Relativní neplatnost závěti může mít za následek i úplnou neplatnost závěti, a to v případě, zanechal-li zůstavitel jen nezletilé potomky a závěť pořídil ve prospěch jiné osoby. V takovém případě se závěť vůbec neuplatní a budou dědit jen nezletilí potomci. Zanechal-li však zůstavitel také manželku nebo zletilého potomka, bude neplatnost jen částečná. Při výpočtu dědických podílů ze zákona je v takovém případě nutné zohlednit také podíly zletilých potomků (které lze zkrátit až o polovinu) a podíl manželky.

¹³³ R 31/90

závěti.¹³⁴ Nárok neopomenutelného dědice dle § 479 OZ musí být uspokojen především z majetku, o němž závěti zůstavitele nebylo pořízeno. Teprve v případě, že by cena majetku, ohledně něhož závěti zůstavitele nebylo pořízeno, případně majetku, který neopomenutelný dědic nabývá ze závěti, nedosáhla výše jeho podílu, na který má nárok dle § 479 OZ, došlo by ke krácení podílu dalšího dědice (případně dědiců), které by mu měly připadnout dle závěti zůstavitele.¹³⁵

V této souvislosti je třeba poukázat na skutečnost, že nárok neopomenutelného dědice není nárokem na výplatu dědického podílu v penězích ze strany závětního dědice, ale nárokem na poměrnou část majetku z dědictví in natura. Pokud se dědicové v rámci vypořádání dědictví v dědické dohodě nedohodnou na tom, že nárok neopomenutelného dědice bude uspokojen, případně doplněn, výplatou v penězích, podílejí se tito dědici namísto dědiců ze závěti, nebo vedle nich, v rozsahu svých podílů, v nichž nemohou být zkráceni, na všech položkách zanechaného majetku, takže vstupují do spoluvlastnických vztahů se závětními dědici nebo se stávají s nimi spoluoprávněnými z jiných zůstavitelem zanechaných majetkových práv. Je zřejmé, že vznik takového spoluvlastnictví nemůže vyhovovat ani neopomenutelnému ani závětnímu dědici, jimž pak nezbývá nic jiného než řešit zrušení a vypořádání spoluvlastnictví zdlouhavou a nákladnou soudní cestou.

Jestliže pořizovatel v závěti uvede, že má neopomenutelnému dědici připadnout konkrétní věc nebo právo, v mezidobí od sepisu závěti do dne smrti zůstavitele zpravidla dojde ke změně rozsahu zůstavitelova majetku či jeho ceny, takže se může lehce přihodit, že neopomenutelnému dědici se dostane díky tomu buď vyššího podílu, než pořizovatel zamýšlel, nebo naopak méně, než by mělo, a v případě namítnutí relativní neplatnosti závěti a neuzavření dědické dohody by dědici vzniku spoluvlastnictví k části majetku náležejícímu do dědictví nepředěšili. Souhlasím s tím, že závěť, jíž zůstavitel určí neopomenutelným dědicům jejich podíly k celému dědictví, které jim mají připadnout, je vystavena menšímu riziku neplatnosti než závěť, v níž zůstavitel určí dědicům věci nebo práva, kterých se jim má z dědictví dostat,¹³⁶ nicméně chce-li pořizovatel zabránit vzniku spoluvlastnictví, případně omezit neopomenutelného dědice opravdu jen na minimální podíl, který mu zákon přiznává, domnívám se, že je nejvhodnější, když je neopomenutelný dědic povolán k dědění peněžité částky, která bude v době smrti odpovídat jeho podílu ve smyslu ustanovení § 479 OZ (např.

---

¹³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 6. 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88

¹³⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 17.10.1997, sp. zn. 18 Co 171/97

¹³⁶ Fleischer, J.: Platnost závěti podle § 479 ObčZ, Socialistická zákonnost, 1989, č. 6, str. 325

formulací „Pokud by se můj syn XY domáhal svého dědického podílu ve smyslu ustanovení § 479 OZ, ať je mu vyplacen v penězích.“).

Podle povahy konkrétního případu může pořizovatel čelit ochraně neopomenutelného dědice vedle vydědění také tím, že dá v závěti příkaz, aby na jeho dědický podíl bylo započteno to, co za života zůstavitele od něho bezplatně obdržel, pokud nešlo o obvyklá darování. Touto problematikou se budu blíže zabývat v kapitole 4.1.7.1.

Zastávám názor, že současná právní úprava týkající se ochrany neopomenutelných dědiců je neadekvátní, rodinné vazby prosazuje příliš silně. Má se za to, že potomci se o nashromáždění a správu majetku zůstavitele vždy zasloužili a že majetek v případě úmrtí někoho z rodiny byl měl být této rodině zachován. Bylo by vhodnější omezit právo na povinný podíl pouze na nezletilé potomky, jejichž ochrana je zcela namístě, zatímco povinný podíl zletilých dětí by měl být jen minimální či žádný. Zletilé děti se jistě budou chovat k zůstaviteli slušněji s vědomím toho, že v případě pořízení závěti nemusí dědit. Každý vlastník má právo se rozhodnout, jak se svým majetkem naloží, a to i tím, že závěť nepořídí, a tak se uplatní dědění ze zákona. Jsou-li rodinné vztahy tzv. ukázkové, je v praxi velmi málo pravděpodobné, že by zůstavitel chtěl své děti opomenout.

Také se domnívám, že by bylo praktičtější a pořizovací volnosti by to přitom nebylo na újmu, kdyby ochrana neopomenutelných dědiců záležela v jejich obligačněprávním nároku na výplatu povinného podílu v penězích od závětního dědice či dědiců. Je evidentní, že pokud by se závětní dědic a neopomenutelný dědic domáhající se svého dědického podílu mezi sebou v rámci řízení o dědictví nedohodli na takovém vypořádání dědictví, které založení spoluvlastnických vztahů vyloučí, soud by potvrdil nabytí dědictví podle příslušných podílů, což se sice jeví z hlediska uspořádání vztahů mezi jednotlivými dědici jako nejspravedlivější, ale v praxi může znamenat řadu problémů. Vznikem takového spoluvlastnictví k předmětným věcem či právům se formuje předpoklad pro budoucí konflikty mezi dědici.

4.1.7 Podmínka a příkaz

Právní teorie definuje podmínku jako vedlejší ustanovení v právním úkonu, kterým se účinnost (právní následky) právního úkonu, tj. vznik, změna či zánik právního vztahu, k němuž právní úkon směřuje, činí závislou na nejisté skutečnosti, o níž v době, kdy právní úkon byl učiněn, nebylo účastníků známo, zda v budoucnu nastane, resp. kdy nastane,

eventuelně zda v minulosti již nastala.¹³⁷ V případě závěti však OZ stanoví výjimku, preferuje vznik dědictvého práva nezávisle na podmínkách, a proto zůstaviteli v tomto smyslu neponechává prostor k tomu, aby nabytí dědictví učinil závislým na splnění nějakého předpokladu, či aby bylo časově omezeno. Ustanovení § 478 OZ zcela jasně stanoví, že jakékoli podmínky připojené k závěti nemají právní následky, s výjimkou ustanovení § 484 odst. 1 věty druhé OZ, týkajícího se započtení. Tento odmítavý přístup byl v právní úpravě vyjádřen již od účinnosti SOZ a bývá zdůvodňován tendencí neomezovat dědice omezeními, příkazy nebo zákazy učiněnými zůstavitelem, které by dědici bránily ve volném nakládání s dědictvím a v jeho účelném využívání, aby po zůstavitelově smrti byly vztahy ke zděděnému majetku ihned jasné a přehledné. Není tedy přípustné např. uložit dědici povinnost přispívat na charitativní či náboženské účely, pečovat o ostatní pozůstalé, o dům, nebo vázat nabytí dědictví až po určité události (po uzavření manželství nebo naopak rozvodu, vystudování apod.). Uvede-li zůstavitel do závěti podmínky či různá přání, s nimiž se obrací na příbuzné či přátele, nespojuje s tím zákon neplatnost závěti či neplatnost na podmínku vázaného ustanovení závěti, ale k těmto částem textu závěti se jednoduše nepřihlíží. Ačkoli nejsou právně závazná a jejich splnění není vynutitelné, nelze popřít jejich morální význam pro ty, jimž jsou určeny.

OZ výslovně nepovažuje za podmínku nemající právní následky pouze započtení, ale nelze za ni pokládat ani takové ustanovení závěti, které by sice při rigorózním výkladu mohlo být za podmínku považováno, nicméně se jedná o opatření, které je v souladu s právní úpravou dědění a které je pokládáno i za naplnění obsahu závěti dle ustanovení § 477 OZ. Ustálená soudní praxe bere v tomto smyslu ohled i na tyto části závěti: zatížení nemovitosti náležející do dědictví věcným břemenem, určení náhradního dědice v závěti nebo povinnost jednoho závětního dědice, který nabývá z dědictví konkrétní věc, právo či jinou majetkovou hodnotu, aby vyplatil určitou částku jinému dědici v penězích. Detailněji se jim budu zabývat v následujících kapitolách.

4.1.7.1 Započtení

Požadavek zápočtu (kolace) darování má sloužit spravedlivému rozvržení majetkového přínosu pocházejícího od zůstavitele do majetku dědice, kdy cílem je odstranit, resp. snížit

---

¹³⁷ Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek 1, nakladatelství CODEX, Praha, 1997, str. 107

majetkové disproporce mezi dědici, pokud mají svůj původ v majetkových zdrojích plynoucích od zůstavitele.¹³⁸ Při dědění ze závěti je třeba započtení provést jen ve dvou případech: dal-li k němu zůstavitel v závěti příkaz, přičemž rozsah zápočtu se bude řídit tímto příkazem, anebo jestliže by obdarovaný dědic byl proti neopomenutelnému dědici neodůvodněně zvýhodněn.¹³⁹

Záleží jen na vůli zůstavitele, zda do závěti příkaz uvede, a pokud ano, jaký bude jeho obsah. S ohledem na jeho pořizovací volnost může přikázat započtení určitého daru některému dědici, byť je tento dar třeba méně drahý než dar jinému dědici, kterému započtení v závěti nepřikáže. Je však třeba doplnit, že sám o sobě takový příkaz nestačí, k darování, které má být na příkaz zůstavitele započteno, také musí skutečně dojít. Smyšlené tvrzení zůstavitele, že některý dědic obdržel dar, který mu má být započten, není důvodem k započtení.

I bez zřetele na vůli zůstavitele se při dědění ze závěti provede započtení, jestliže by jinak byl obdarovaný dědic neodůvodněně zvýhodněn proti neopomenutelnému dědici. Tuto neodůvodněnost lze vykládat jednak kvalitativně (důvody zvýhodnění) a jednak kvantitativně (rozsah zvýhodnění). Z kvalitativního hlediska nepůjde o neodůvodněné zvýhodnění, jestliže např. obdarovaný dědic pečoval soustavně o zůstavitele, vykonával pro něj různé práce apod.; takové zvýhodnění lze pokládat za odůvodněné a zápočet by nebyl namístě. Z kvantitativního pohledu však půjde o neodůvodněné zvýhodnění i v předcházejícím případě, jestliže by se v důsledku tohoto zvýhodnění mělo neopomenutelnému dědici dostat méně než by činil jeho neopomenutelný podíl z kolační podstaty.¹⁴⁰ Tento důvod přitom nelze posuzovat rozdílně ve vztahu k jednotlivým dědicům uvedeným v ustanovení § 479 OZ. Jak zdůraznil Městský soud v Praze ve svém rozsudku ze dne 26.11.1986, sp. zn. 11 Co 448/86, byl-li obdarovaný dědic nedůvodně zvýhodněn, je třeba započtení provést ve vztahu ke všem dědicům uvedeným v ustanovení § 479 OZ. Je vyloučeno provést takové započtení jen ve vztahu k některým z nich.

Předmětem započtení na dědický podíl je to, co dědic obdržel bezúplatně od zůstavitele za jeho života bez ekvivalentního protiplnění ze strany pozdějšího dědice. Pro započtení je důležité splnit i podmínku, že darování svou povahou a výší překračuje obvyklá darování odpovídající výdělkovým a majetkovým poměrům dárce, mimo rámec příležitostných darů

---

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.7.2003, sp. zn. 30 Cdo 889/2002

¹³⁹ Naopak při dědění ze zákona je započtení obligatorní.

¹⁴⁰ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2003, str. 734

jako jsou dary k narozeninám, jmeninám, Vánocům, rodinným výročím, ukončení studia, svatbě, narození dítěte apod. Problém posouzení, zda je dar obvyklý či neobvyklý, vychází nejen z obecné zkušenosti (např. při darování nemovitostí), ale záleží i na konkrétních majetkových poměrech zůstavitele a na zvyklostech v jeho rodině. Např. darování peněžních prostředků je nutné vždy posuzovat individuálně. Jinak bude tento dar hodnocen v případě, kdy je obdarovanému dárce darována částka představující dárcevy několikaleté úspory, než když stejná částka bude představovat např. dárceův měsíční příjem a poskytování takových darů i ostatním členům rodiny je naprosto běžné.

Na započtení nemá žádný vliv okolnost, že obdarovaný ještě za života zůstavitele darovaný majetek zcizil, nebo jej spotřeboval. Jestliže by ale nastala situace, že obdarovaný dědic ještě za života zůstavitele převedl dar (bez ohledu na důvody vrácení daru) zpět na zůstavitele, nejsou podmínky pro započtení dány, neboť z toho nelze dovodit, že by tím byl obdarovaný dědic oproti ostatním dědicům nějak majetkově zvýhodněn.¹⁴¹ Z možnosti započtení jsou vyloučena také plnění, k nimž byl zůstavitel ze zákona povinen (např. přispívat na výživu dědice, na úhradu jeho osobních potřeb nebo přípravu na budoucí povolání).¹⁴²

Novela OZ, provedená zákonem č. 131/1982 Sb., účinná od 1.4.1983, rozšířila možnost zápočtu na dědický podíl i o dary, které od zůstavitele bezplatně obdržel dědicův předek, jedná-li se o dědice uvedeného v ustanovení § 473 odst. 2 OZ. Důvodová zpráva k tomu uvedla, že smyslem této změny je odstranit dosavadní neopodstatněné zvýhodnění některých dědiců, kterým nebylo možno započíst to, co obdrželi jejich rodiče, popř. prarodiče. Tato změna učinila konec předchozí praxi, kdy bezprostřední zůstavitelův potomek, jemuž mělo být započteno na jeho podíl to, co mu zůstavitel za svého života daroval, dědictví odmítl, takže znemožnil započtení na svůj dědický podíl, a ten připadl jeho potomkům v plné výši, protože u vzdálenějšího zůstavitelova potomka započtení v úvahu nepřicházelo.¹⁴³ Je nutné zdůraznit, že zásada, že na dědický podíl vzdálenějšího potomka se započte i to, co od zůstavitele bezplatně obdržel dědicův předek, neplatí obráceně - na dědický podíl bližšího potomka nelze započítat to, co od zůstavitele obdržel vzdálenější potomek. Tím je zůstaviteli do určité míry umožněno zamezit započtení např. obdarováním vzdálenějšího potomka (např. vnuka), takže na dědický podíl bezprostředního potomka započtení možné nebude.

¹⁴¹ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22.5.1995, sp. zn. 18 Co 411/94

¹⁴² K tomu např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.7.2003, sp. zn. 30 Cdo 889/2002

¹⁴³ Jak např. uvádělo rozhodnutí R 5/70, při započítání na dědický podíl ve smyslu ust. § 484 odst. 1 OZ je možno přihlídnout jen k těm hodnotám, které byly poskytnuty přímo dědici, ne však k těm hodnotám, které byly poskytnuty jeho rodinným příslušníkům.

Darování, které je předmětem započtení na dědický podíl, může zahrnovat i smlouvy označené jinak než darovací, jež ale ve své podstatě darování obsahují (o takový případ by se jednalo, pokud by např. zůstavitel uzavřel s dědicem smlouvu označenou jako kupní, ale bylo by prokazatelné, že ve skutečnosti zůstavitel od nabyvatele žádné plnění nepožadoval, takže šlo vlastně o skrytou darovací smlouvu, nebo mu zaplacení kupní ceny prominul).¹⁴⁴ Domnívám se, že započtení by bylo možné učinit i v případě, kdy by byla uzavřena kupní smlouva, na základě níž by nabyvatel zaplatil převodci podstatně nižší kupní cenu než by představovala obvyklá kupní cena – pak by se započítával rozdíl mezi zaplacenou cenou a cenou obvyklou. Předmětem zápočtu mohou být i dary, které před darováním byly předmětem společného jmění manželů zůstavitele a jeho manžela, ale v takovém případě – s ohledem na to, že jde o dar od dvou dárců, je možné započítat jen tu část daru, která by připadala na zůstavitele.¹⁴⁵

Názory právníků se rozcházejí v otázce, zda podobným způsobem jako dary lze posuzovat i dohody ve smyslu ustanovení § 143a OZ o zúžení či rozšíření společného jmění manželů, jestliže na jejich základě došlo k majetkovému zvýhodnění pozůstalého manžela. Většina, ke které se řadím i já, tuto možnost odmítá s odůvodněním, že nejde o klasické darování.¹⁴⁶ Setkala jsem se ale i s případem, kdy byla uzavřena smlouva o zúžení společného jmění manželů (až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti) ve prospěch manželky, protože manžel byl podruhé ženatý, zanechal potomky z předchozího manželství a nechtěl, aby tito potomci měli nárok na část majetku nabytého za trvání manželství s druhou manželkou, když u nich nebyly dány důvody k platnému vydědění. Je evidentní, že pokud by taková smlouva nebyla uzavřena, byl by rozsah majetku v dědictví po manželovi jiný, resp. širší. Mohli by pak mít potomci, za splnění podmínek § 484 OZ, možnost namítnout započtení? Asi ano. Na druhou stranu by bylo nutné dokázat, že účelem modifikace společného jmění manželů bylo pouze připravit budoucí dědice o majetek, nikoli např. podnikatelské důvody, kvůli nimž se tak nejčastěji v současné době děje.

V souvislosti se zkoumanou problematikou časté spory vyvolává otázka okamžiku, k němuž má být cena daru posuzována. Změna hodnoty daru bývá nejpatrnější v případě darování nemovitostí. Názory odborné veřejnosti na tuto věc nejsou jednotné, avšak judikatura dovodila, že se započítává dar v té ceně, kterou měl v době darování a nikoli v té

¹⁴⁴ Blíže k tomu např. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.1997, sp. zn. 24 Co 315/97

¹⁴⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1363

¹⁴⁶ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1362

ceně, kterou by měl či mohl mít v době úmrtí zůstavitele. Pro výsledek budoucího dědického řízení nemůže být rozhodující, zda si obdarovaný věc ponechá či okamžitě zcizí, míra jeho péče, pohyb cen, charakteru věci co do dlouhodobosti užití atd.¹⁴⁷ Pro účely započtení daru na dědický podíl je rovněž nutné vycházet z ceny daru určené ve výši, za niž by bylo možné dar v době darování v daném místě prodat.¹⁴⁸ S touto praxí však spousta neobdarovaných dědiců není spokojena, neboť hodnota darovaných věcí, zejména právě zmiňovaných nemovitostí, postupem času může velmi rychle stoupat, a tak ke dni nápadu dědictví má darovaná nemovitost cenu, kterou pak obdarovaný dědic může využít zejména při jejím případném prodeji. Avšak je třeba brát také zřetel na to, že obdarovaný nemovitost zhodnocuje ze svých prostředků a na druhou stranu hodnota daru může také klesat.

Někteří autoři¹⁴⁹ připouštějí, že za určité situace je třeba přihlížet ke změnám hodnoty daru v období mezi bezúplatným nabytím a úmrtím zůstavitele. Jak uvádí rozhodnutí publikované pod R 5/70, zásada, že se započítává dar v ceně ke dni darování, platí pro poměry, ve kterých jsou hodnoty a ceny ustálené; mimořádné případy je nutné posuzovat podle konkrétních okolností, protože by nebylo spravedlivé, aby byly dědici započteny dary, které mu žádný prospěch nepřinesly. Změna hodnoty daru, na niž by se mohl za určitých okolností brát zřetel, by mohla spočívat ve změně jeho obvyklé ceny v důsledku změny cenových předpisů nebo situace na trhu. Při zápočtu daru by se pak vycházelo ze stavu daru, který zde byl v době darování, ale započítával by se v ceně, jež byla obvyklou cenou darované věci v době úmrtí zůstavitele. V žádném případě by ale nebylo možné přihlížet k takovým změnám, k nimž došlo zásluhou obdarovaného (např. zvýšení ceny darované nemovitosti v důsledku oprav a investic provedených obdarovaným v období mezi nabytím daru a úmrtím zůstavitele) nebo nabytím dalšího majetku obdarovaným na základě vlastnictví darované věci (např. příjem z pronájmu věcí v období mezi jejím nabytím a úmrtím zůstavitele nebo nabytí úroků za toto období z darovaného vkladu).¹⁵⁰ Rozhodnutí R 5/1970 je však v rozporu s novější judikaturou Nejvyššího soudu a je již překonané.

Výpočet dědických podílů se při započtení provádí tak, že se hodnota daru, který má být započten, přičte k čisté hodnotě dědictví (tj. k hodnotě dědictví po odpočtu dluhů dědictví tížících od obvyklé ceny majetku). Tento součet pak představuje tzv. kolační podstatu, ze

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.10.1991, sp. zn. 4 Cz 55/91

¹⁴⁸ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 5.5.2002, č.j. 17 Co 57/2002

¹⁴⁹ Češka, Z., Kabát, J., Ondřej, J., Švestka, J. a kolektiv: Občanský zákoník, Komentář, Díl II. (§ 222 až 510), Panorama Praha, 1987, str. 719

¹⁵⁰ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1363

kteřé se vypočtou podíly jednotlivých dědiců. Od takto vypočtených podílů se odečte obdarovanému dědici cena toho, co od zůstavitele dostal darem. Tím se zjistí cena jeho dědického podílu. Pokud je hodnota daru nižší než velikost podílu, má takový dědic právo na doplnění svého podílu. Je-li hodnota daru vyšší než velikost podílu, nemůže již být obdarovaný dědic povolán k dědění dalšího majetku, protože byl vyčerpán darem, ale není povinen do dědictví ani nic vracet či doplňovat. Může se také stát, že kolační podstatu budou tvořit především dary a v dědictví nebude dostatek majetku, z něhož by bylo možné nárok neobdarovaného dědice v plné výši uspokojit. Pak neobdarovanému dědici nezbyvá než se spokojit pouze s tím, co je předmětem dědictví, nemůže požadovat žádné dorovnání na svůj podíl od obdarovaného dědice. Nutno ještě poznamenat, že započtení je namístě jen tehdy, nedošlo-li k dohodě dědiců o vypořádání dědictví a soud jim potvrzuje nabytí dědictví podle dědických podílů. Dědicům samozřejmě nic nebrání v tom, aby i v dohodě o vypořádání dědictví zohlednili, že některý z dědiců byl již za života zůstavitele oproti ostatním nějak zvýhodněn. Nepůjde však o započtení na dědický podíl ve výše popsáném smyslu. Dále chci podotknout, že příkaz k započtení daru má své uplatnění pouze tehdy, když jsou k dědění povolány aspoň dvě osoby. V praxi jsem se setkala s poněkud zvláštním případem, kdy v holografní závěti zůstavitel povolal k dědění jeho veškerého majetku svého jediného potomka a zároveň dával příkaz k započtení darů, které tento potomek od něj za života obdržel. Lze jen spekulovat, co touto formulací zůstavitel zamýšlel, každopádně velikost podílu obdarovaného dědice se dá ovlivnit jen v případě více dědiců.

Domnívám se, že v některých případech by k započtení nemuselo dojít, kdyby zákon připouštěl, aby budoucí dědic, který od zůstavitele za jeho života dostal nějaký dar větší hodnoty, mohl v této souvislosti ještě za zůstavitelova života uzavřít dohodu o zřeknutí se dědického práva, čímž by bylo zabezpečeno, že další zůstavitelův majetek bude po zůstavitelově smrti rozdělen mezi ostatní zůstavitelovy dědice. V současnosti by sice takové zřeknutí kolidovalo se zásadou, že se nikdo nemůže svých práv vzdát předem, ale vyřešilo by problémy v souvislosti se započtením. Za stávající právní úpravy se dědic může vzdát svého dědického nároku jen po zůstavitelově smrti, formou odmítnutí dědictví v rámci řízení o dědictví. Pokud obdarovaný dědic dědictví neodmítne, mohou se ostatní dědicové sice domáhat započtení na jeho dědický podíl, ale takové východisko není ideální. Tímto postupem totiž nelze vyloučit, aby si obdarovaný dědic nenárokoval nějakou další část dědictví, protože započtení nereflektuje změny hodnoty daru v době mezi darováním a smrtí zůstavitele. Představme si situaci, kdy zůstavitel vlastní dvě, hodnotově stejné, nemovitosti. První z nich daruje ještě za svého života jednomu z neopomenutelných dědiců a sepíše závěť,

v níž dědicem druhé nemovitosti učiní druhého neopomenutelného dědice a zároveň přikáže započíst prvnímu neopomenutelnému dědici zmíněný dar na jeho dědický podíl. Uběhne-li mezi darováním a zůstavitelovou smrtí mnoho let, může být poměr hodnot předmětných nemovitostí sice stejný, avšak rozdíl v ceně v době darování a smrti zůstavitele tak velký, že dar započtený na podíl prvního neopomenutelného dědice nebude dostačovat k tomu, aby první neopomenutelný dědic nemohl namítnout relativní neplatnost závěti. Přitom právě první neopomenutelný dědic byl ještě za zůstavitelova života zvýhodněn a mohl s nemovitostí libovolně nakládat. Jestliže se zůstavitel nechce již za svého života vzdát vlastnického práva k druhé nemovitosti a přitom chce mít jistotu, že druhý dědic nebude zkrácen, nemá v podstatě možnost tuto situaci právně ošetřit. Skutečnost, že obdarovaný dědic může mít nárok na další část dědictví, zvyšuje po úmrtí zůstavitele mezi dědici napětí a nepřispívá k rychlému, pokud možno bezproblémovému řízení o dědictví. Zavedení institutu zřeknutí se dědictví by proto určitě uvedeným problémům předešlo. Někdo může namítat, že z pohledu presumptivního dědice může být dohoda o zřeknutí se dědictví riskantní, protože by se dědic takovým úkonem zbavil možnosti získat dědictvím nějaký další zůstavitelův majetek, jestliže by zůstavitel po uvedeném darování svůj majetek významně rozšířil, takže by došlo ke zvýšení hodnoty potencionálních dědických podílů. Domnívám se, že tento argument není relevantní, protože je na uvážení každého potencionálního dědice, zda má o zamýšlený dar takový zájem, že je ochoten tato rizika podstoupit či nikoli.

4.1.7.2 Věcné břemeno

Povahu příkazu či podmínky, které by byly bez právních následků, nemá ani ustanovení závěti odpovídající § 151o odst. 1 OZ, podle něhož může věcné břemeno vzniknout na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví. Nemovitost nabyvaná jedním z dědiců může být z vůle zůstavitele zatížena věcným břemenem ve prospěch jiného dědice. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.8.1991, sp. zn. 4 Cz 56/91, jde o ustanovení dědice k výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni, jež má váznout na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic. Pokud by došlo ke střetu takto založeného dědického podílu s dědickým nárokem neopomenutelných dědiců, jež jsou chráněni ustanovením § 479 OZ, musel by se upravit rozsah věcného břemene rozhodnutím podle ustanovení § 484 OZ tak, aby jeho kapitalizovaná hodnota nezkracovala povinné díly neopomenutelných dědiců, nebo ponechat

věcné břemeno v plném rozsahu, jak je obsaženo v závěti, a uložit dědici tohoto břemena, aby doplnil povinné díly neopomenutelných dědiců peněžitě.¹⁵¹

Možnost uspořádat dědické poměry na základě závěti zřízením věcného břemene pro jednoho dědice, které musí trpět ten, kdo se stane dědicem zatížené věci, právní úprava umožňuje od 1.4.1983.¹⁵² Je nutné ale zdůraznit, že ke vzniku uvedeného oprávnění nedojde účinností závěti, nýbrž až ve spojení s výsledky řízení o dědictví, tj. musí se stát předmětem dohody o vypořádání dědictví, kterou soud schválí. Osoba, jež má být z věcného břemene oprávněna, má postavení závětního dědice, takže nedošlo-li by k dohodě dědiců, představovalo by zřízení věcného břemene ve prospěch určitého dědice jeho dědický podíl, podle kterého by mu muselo být nabytí dědictví potvrzeno.

Závětí lze zřídit věcné břemeno, v němž oprávnění působí *in rem* i *in personam*, v praxi převažují věcná břemena *in personam* – typicky doživotní bezplatné právo užívání pro jednoho z dědiců v nemovitosti, kterou má nabýt jiný dědic. To je praktické např. v situaci, kdy o nemovitost náležející do dědictví má zájem zůstavitelův potomek, zatímco zůstavitelova manželka se spokojí s možností v určitém rozsahu nemovitost doživotně užívat, resp. spoluužívat. Předmětem věcného břemene mohou ale být i jiná oprávnění, např. právo cesty, právo chůze či jízdy přes zatížený pozemek, právo čerpání vody ze studně z tohoto pozemku.

Jestliže by zůstavitel jako spoluvlastník nemovitosti zřizoval závětí věcné břemeno ke spoluvlastnickému podílu na této nemovitosti, bylo by takové ustanovení závěti neplatné. V takovém případě by totiž byla popřena zásada, že nikdo nemůže převést na jiného (resp. zřídit jinému) více práv, než sám má. Tento závěr podporuje i usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31.5.2002, č.j. 24 Co 98/2002-94, které uvádí, že věcné břemeno doživotního užívání části nemovitosti, bytu, jiné místnosti či prostoru v nemovitosti, která je v podílovém spoluvlastnictví, nemůže být platně zřízeno jen některým z podílových spoluvlastníků, a to ani v tom případě, že v době, kdy takové věcné břemeno zřizoval, byl podle dohody spoluvlastníků nebo podle rozhodnutí soudu oprávněn sám tuto část nemovitosti (byt, jinou místnost či prostor) užívat. Není rozhodující, jak velký je jeho spoluvlastnický podíl na nemovitosti. Závěť, kterou takto zřídil věcné břemeno jeden ze spoluvlastníků, je v této části neplatná.

¹⁵¹ Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, Praha: ASPI, 2006, str. 394

¹⁵² Stalo se tak účinností zákona č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy.

Velikost dědického podílu osoby oprávněné z věcného břemene se určí podle ocenění provedeného podle ust. § 18 zák. č. 151/97 Sb. o oceňování majetku, v platném znění. Představuje-li cena oprávnění odpovídajícího věcnému břemenu výši dědického podílu takto obmyšleného dědice, pak o tuto částku musí být snížen podíl nabyvatele nemovitosti. Od obvyklé ceny nemovitosti se cena uvedeného oprávnění odečte a cenovému rozdílu odpovídá pak výše dědického podílu takového dědice.¹⁵³

4.1.7.3 Obecné náhradnictví

Obecné náhradnictví neboli vulgární substitute je institutem představujícím ustanovení náhradního dědice (substituta) pro případ, že by přednostně povolaný závětní dědic z jakéhokoli důvodu dědictví nenabyl (ať již z důvodu, že v době smrti zůstavitele již nežije, nebo protože dědictví odmítl, případně protože se stal nezpůsobilým dědicem, či ho zůstavitel následným projevem vůle vydědil).

Na rozdíl od minulých právních úprav v současnosti platný OZ o obecném náhradnictví mlčí, a proto dříve vznikaly diskuze o tom, zda se jedná o podmínku, k níž se ve smyslu ustanovení § 478 OZ nepřihlíží či nikoli. Nakonec byly spory vyřešeny v souladu s převládající praxí tak, že „takovéto ustanovení náhradního dědice není podmínkou ve smyslu § 478, neboť není omezením, příkazem či zákazem, který by podle vůle zůstavitele omezoval dědice ve volné dispozici jeho majetkem“. Tento závěr byl pak publikován v „Rozboru a zhodnocení notářské praxe vydaném Nejvyšším soudem v r. 1967 – Pls 1/67“ (str. 92).¹⁵⁴

Smyslem tohoto institutu tedy je zabezpečit dědické nástupnictví ze závěti i pro případ, který v době zřízení závěti nebylo možné předvídat, přičemž není vyloučeno ani ustanovení náhradního dědice náhradnímu dědici. Možnost určení náhradního dědice v závěti považuji za velmi prospěšné, protože platná právní úprava vylučuje akrescenci - přirůstání uvolněných dědických podílů závětním dědicům (ledaže by to v závěti bylo výslovně uvedeno), takže při absenci této možnosti by v případě, že by některý ze závětních dědiců nedědil, dědictví (nebo jeho část) připadající na tohoto odpadnuvšího dědice, bylo předmětem dědění ze zákona v

---

¹⁵³ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 68

¹⁵⁴ Cepl, V.: Transmise dědictví, Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1978, č. 2, str. 156

souladu s ustanovením § 461 odst. 2 OZ, případně by připadlo dle ustanovení § 462 OZ státu jako odúmrt'.

4.1.7.4 Výplata dědického podílu v penězích

Zůstavitel může uspořádat dědické poměry mezi dědici i tak, že stanoví povinnost jednoho závětního dědice, který nabývá z dědictví konkrétní věc, právo či jinou majetkovou hodnotu, aby vyplatil určitou částku jinému dědici v penězích. Také na takové ustanovení není nazíráno jako na nepřipustnou podmínku či příkaz ve smyslu ustanovení § 478 OZ, protože tím zůstavitel pouze vyjadřuje svoji konkrétní představu o vypořádání dědictví. Tento argument podporuje mimo jiné usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28.2.2001, sp. zn. 24 Co 51/2001. Toho, komu má být podle závěti zůstavitele vyplacena peněžitá částka, lze důvodně považovat za dědice, a tedy za účastníka dědického řízení, jehož dědické právo se omezuje na peněžitou výplatu dědického podílu a je odvozeno od majetku, který nabývá vyplácející dědic (případně majetku, který může být v závěti přímo určen). Přesahuje-li však výše výplaty obvyklou cenu majetku nabývaného vyplácejícím dědicem, má dědic výplaty nárok jen na poměrně redukovanou částku. Není-li předmětem dědictví majetek, z něhož je výplata odvozena, nelze toho, kdo měl výplatu obdržet, považovat za dědice. Částka, která má být vyplacena, může být v závěti uvedena buď v konkrétní výši (např. „Veškerý můj majetek dědí syn Pavel, který je povinen dceři Aleně vyplatit částku 500.000,- Kč“), nebo může zůstavitel stanovit pravidla pro její určení (např. „Chatu nabývá syn Petr, který je povinen vyplatit dceři Jitce částku odpovídající jedné polovině z ceny této chaty.“).

4.1.8 Zrušení závěti

Jak už jsem uvedla v jiné části této práce, závěť je právní úkon směřující do budoucnosti, jehož účinky nastávají až smrtí pořizovatele, do té doby nevznikají nikomu ze závěti žádná práva ani povinnosti. Skutečnost, že osoba závěť napsala, neznamená, že ji tento úkon zavazuje a že v závěti uvedení dědici budou skutečně povoláni dědit. Zůstavitel může kdykoli za svého života disponovat se svým osobním právem nejen závěť pořídit, ale také ji

z jakýchkoli důvodů změnit či zrušit. Úkon, jímž by se pořizovatel zavazoval, že o svém majetku nepořídí pro případ smrti, či že dosavadní závěť nezmění či nezruší, by byl od počátku nicotný. Zrušení závěti je právním úkonem zůstavitele, který směřuje k tomu, aby předchozí závěť zbavil právních účinků v den jeho smrti. O. Choděra uvádí, že závěť zůstává platnou i v případě jejího odvolání nebo zrušení ve smyslu ust. § 480 OZ, neboť její platnost je třeba posuzovat podle okolností existujících v době, kdy byl tento úkon učiněn, nikoli později. Protože odvolání závěti, zničení listiny, na které je napsána, nebo zrušení závěti napsáním platné závěti pozdější nelze zařadit pod některý v zákoně uvedený důvod neplatnosti, nelze zrušenou závěť považovat za neplatnou, ale pouze za právně neúčinnou. Její účinnost byla derogována dalším právním úkonem. Odvolaná nebo zrušená závěť přestává být podkladem pro nabytí dědictví, neboť její obsah se přestal shodovat s úmyslem zůstavitele naložit určitým způsobem se svým majetkem.¹⁵⁵

O zrušení závěti platí, pokud jde o dodržení předepsaných náležitostí, obdobně totéž co o pořízení závěti. Nehraje přitom vůbec roli, zda původní závěť byla holografní, allografní nebo ve formě notářského zápisu, zrušení lze provést i jinou platnou formou. Bez významu je rovněž skutečnost, že dřívější závěť zůstává např. v úschově notáře, zatímco pozdější závěť si pořizovatel ponechá u sebe. Současná právní úprava týkající se zrušení závěti obsahuje pouze jediný paragraf, a to § 480 OZ. Řadu sporných otázek, které v této souvislosti vyvstávají, řeší judikatura, jež tak dotváří literu zákona. Uvedené ustanovení zákona zná tři způsoby, jak je možné závěť zrušit: platnou závěť pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát, odvoláním závěti a zničením listiny, na níž byla závěť napsána. Ve všech těchto případech nastávají právní účinky zrušení již tímto krokem, splňuje-li veškeré náležitosti, tzn. okamžikem zřízení platné pozdější závěti, vedle níž nemůže dřívější závěť obstát, momentem odvolání závěti či zničením listiny (nikoli až v době smrti zůstavitele).

Pořídí-li zůstavitel **novou závěť**, zrušuje se dřívější závěť jako celek, **pokud vedle ní nemůže vůbec obstát**. Jde většinou o případy, kdy oběma závěťmi zůstavitel pořizuje o svém veškerém majetku. Dřívější závěť může být zrušena i jen zčásti, jestliže např. zůstavitel v původní závěti ustanoví dědicem veškerého svého majetku svého bratra a v pozdější závěti určí, že dědicem jeho nemovitostí má být jeho sestra. Důležité je, v jakém rozsahu novější závěť odporuje svým obsahem té dřívější. Může tedy nastat i případ, kdy obě závěti zůstanou platné, týkají-li se pouze části zůstavitelova majetku a po obsahové stránce není mezi nimi žádná kolize. V takovém případě dojde k dědění podle obou závětí. V této souvislosti je třeba

¹⁵⁵ Choděra, O.: Závěť jako projev vůle zůstavitele, Právník, 1984, č. 5, str. 439

poukázat také na to, že stejné účinky jako pozdější závěť může mít i pozdější listina o vydědění. Závěť nebo její příslušné ustanovení se proto zrušuje také platnou listinou o vydědění, pokud nemůže vedle této listiny obstát.

Zajímavá otázka vyvstává tehdy, když zůstavitel dřívější závěť zruší pozdější závěť, která vedle původní závěti nebude moci obstát, a pak výslovně odvolá i tuto novější závěť, aniž by ji však nahradil nějakou novou závětí. „Obživne“ dřívější závěť či nikoli? Podle usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.5.1980, sp. zn. 11 Co 127/80, se tak nestane: Byla-li závěť zrušena závětí pozdější (§ 480 odst. 1 OZ), neobnoví se její účinnost tím, že pozdější závěť byla pak odvolána (§ 480 odst. 1 OZ), anebo že byla zničena listina, na níž byla závěť napsána (§ 480 odst. 2 OZ). Tento názor podpořilo i usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26.7.1999, sp. zn. 18 Co 385/98, v němž se uvádí, že platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena. Na skutečnost, že závěť předcházející byla zrušena závětí pozdější, nemá žádný vliv, zda pozdější závěť existovala ještě v okamžiku smrti zůstavitele, nebo zda ji zůstavitel ještě za svého života odvolal, zrušil další závěť nebo zničil listinu, na níž byla závěť sepsána. Odvoláním, zrušením, či zničením pozdější závěti nedojde k obnovení závěti předcházející. Pokud by tedy zůstavitel chtěl, aby dědili dědici z dřívější závěti, musel by pořídit závěť novou, o témže obsahu.

Odvolání závěti je možno z hlediska jednoty projevu vůle a jeho formy chápat jako samostatný druh pořízení na případ smrti, kterým zůstavitel v písemné formě (tj. listině o odvolání závěti) projevuje svou vůli zrušit svoji dřívější závěť (případně všechny závěti).¹⁵⁶ Odvolání závěti tedy může být pořízeno jako samostatný právní úkon, ale může být pojato i do nové závěti či listiny o vydědění jako jejich součástí. Zůstavitel může odvolat jak celou závěť (může se tak stát přímo citací data, popřípadě i obsahu této listiny, anebo ustanovením, že se zrušují všechny předchozí zůstavitelovy závěti) nebo jen její část. Odvolat tak lze i listinu uloženou v notářské úschově, či sepsanou ve formě notářského zápisu. Jestliže by odvolání závěti mělo formu notářského zápisu, vyznačí se tato skutečnost v CEZ.

---

¹⁵⁶ V ustanovení OZ se o listině o odvolání závěti jako o samostatném druhu pořízení na případ smrti nikde nehovoří. Naproti tomu občanský soudní řád jakož i notářský řád rozlišují mezi závětí, listinou o vydědění a listinou o odvolání těchto úkonů, přičemž zavádí pro všechna tato pořízení legislativní zkratku „závěť“ (srov. § 175c OSŘ, § 35a odst. 1 NotŘ). – viz Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, a.s., Brno, 2007, str. 100

Zůstavitel může projevít svou vůli zrušit závěť i tím, že listinu, na které byla závěť napsána, **zničí** nebo její obsah jinak znehodnotí. Závěť lze roztrhat, spálit nebo jinak zlikvidovat, přeškrtnout její text, odstranit písemný projev např. chemickou cestou, vymazat apod. Pokud je přeškrtnuta celá listina nebo jen podpis či datum, má to za následek zrušení celé závěti. Jestliže je přeškrtnuta jen část textu (ne podpis a datum), ruší se jen postižená část textu, další část zůstává v platnosti, může-li obstát sama o sobě. Bude-li závěť ve zbývajících částech textu neurčitá či nesrozumitelná, bude závěť neplatná jako celek.

Tento způsob zrušení závěti je možný pouze u soukromých závětí, má-li pořizovatel závěť ve své moci, takže nepřichází v úvahu u závěti pořízené notářským zápisem. Taková závěť je uložena u notáře, který ji sepsal a nemůže být nikomu vydána, proto ji lze zrušit pouze zbývajících dvěma zákonem dovolenými způsoby. Jestliže je soukromá závěť uložena do notářské úschovy či u třetí osoby, musí si ji pořizovatel nejprve vyžádat zpět.

Zde je třeba si také uvědomit, že ke zrušení závěti zničením listiny, na níž je napsána, dojde pouze v případě, že závěť zruší sám zůstavitel. Zničí-li takto listinu jiná osoba, závěť se tím neruší a jestliže by bylo zjištěno, že listinu zničil dědic, jednalo by se o zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele, které by mělo za následek dědickou nezpůsobilost tohoto dědice ve smyslu ustanovení § 469 OZ. Zničení závěti zůstavitelem musí být úmyslné, o platný právní úkon tedy nepůjde, dojde-li ke zničení listiny nedopatřením, nešťastnou náhodou, neopatrností, omylem. V takovém případě nebylo zničení závěti projevem vůle zřizovatele, a proto by závěť byla nadále platná. Je třeba však konstatovat, že velmi obtížně by se její existence a zejména obsah, odpovídající zůstavitelově vůli, v řízení o dědictví prokazovaly.

Ve spojitosti se zničením listiny, na které je závěť napsána, se nabízí otázka, jak posuzovat případy, kdy zůstavitel napíše několik závětí téhož obsahu s tímž datem a poté zničí jen jedno vyhotovení takové závěti. Většina odborné veřejnosti se domnívá, že byla-li závěť vyhotovena ve více stejnopisech, lze dosáhnout jejího zrušení jen zničením všech stejnopisů. V literatuře se však lze setkat i s názorem opačným – O. Choděra vychází z rozdílu mezi právním úkonem jakožto projevem vůle a jeho písemným vyjádřením, takže se zničením jednoho vyhotovení závěti spojuje i zánik účinnosti ostatních stejnopisů závěti, aniž by došlo k jejich faktickému znehodnocení. Projev vůle nemusí být nutně vyjádřen pouze na jedné listině, tentýž projev vůle může být zachycen na několika obsahově totožných listinách. Je-li proto více listin, na nichž je závěť napsána, stejného obsahu a data podpisu, nový projev vůle ruší projev původní a závěť na nich napsaná pozbude svoji účinnost, i když zůstavitel

zničil pouze jednu z listin.¹⁵⁷ Jak by se ovšem tento názor vzhledem k obtížnému dokazování po zůstavitelově smrti uplatňoval v praxi, si lze jen těžko představit, proto se přikláním ke shora uvedenému většinovému názoru.

Zbývá dodat, že zůstavitel může vyloučit účinky závěti nebo jejích jednotlivých ustanovení kromě shora uvedených způsobů i tím, že s věcmi či právy, které mají být předmětem dědění ze závěti, naloží již během svého života tak, že ke dni úmrtí nebudou předmětem dědictví (převéde je na někoho jiného, zničí je nebo spotřebuje).

4.1.9 Úschova závěti

Požizovatel může s holografní či allografní závětí¹⁵⁸ po jejím sepsání naložit, jak uzná za vhodné – nechat si ji u sebe, uložit ji do zásuvky, skříně či bezpečnostní schránky v bance, nebo ji svěřit důvěryhodné osobě či přímo dědici. Podotýkám, že v takových případech ale hrozí nebezpečí, že se může ztratit, po požizovatelově smrti se nenajde, že se dostane do nepovolaných rukou, bude zatajena či dokonce zničena apod. Chce-li požizovatel všem těmto rizikům předejít a mít co nejvyšší možnou jistotu, že po jeho smrti bude závěť v dědickém řízení k dispozici, lze takovou soukromou závěť uložit do notářské úschovy.

Požizovatel se může se žádostí o úschovu závěti obrátit na kteréhokoli notáře v České republice. Úschova závěti, upravená v ustanoveních § 81 a násl. NotŘ, je dlouhodobým úkonem, který má 3 fáze: přijetí závěti, samotnou úschovu a vydání závěti z úschovy, resp. její publikaci po úmrtí pořizovatele.

O úschovu nejčastěji žádá pořizovatel osobně, ale NotŘ připouští i to, aby závěť do úschovy notáře odevzdal pořizovatelův zmocněnec, který se prokáže plnou mocí vydanou pořizovatelem, a pamatuje dokonce i na případ, kdy notáři dojde závěť s žádostí o její přijetí do úschovy poštou. Notář přijetí závěti do úschovy nemůže odepřít, je-li listina obsahující závěť předložena otevřená, tedy nikoli v zalepené obálce, a text je sepsán v takovém jazyce, aby notář mohl posoudit její obsah. Pokud by textu notář nerozuměl, musel by být k listině připojen překlad úředním tlumočnickem.

O převzetí závěti notář sepíše protokol, v němž musí žadatele o úschovu poučit o obsahových náležitostech závěti, o jejích formách a závěť z tohoto pohledu přezkoumat.

¹⁵⁷ Choděra, O. - Závěť jako projev zůstavitele, Právník, 1984, č. 5, str. 440 - 441

¹⁵⁸ Týká se to samozřejmě i listiny o vydědění či listiny o odvolání těchto úkonů

Pakliže předložená listina vykazuje nějaké nedostatky, je notář povinen na ně žadatele o úschovu upozornit. V případě, že žadatel na úschově této listiny i přes toto notářovo poučení trvá, pak je v notářově vlastním zájmu, aby v protokolu své výhrady k nedostatkům listiny zachytil a uvedl i skutečnost, že žadatel byl na tyto vady a následky, které mohou být s těmito vadami v následném dědickém řízení spojeny, výslovně upozorněn. Tím se notář ohrazuje proti případným nárokům z odpovědnosti za škodu, která v důsledku neplatnosti listiny může vzniknout. Notář totiž není oprávněn v takovém případě úschovu závěti odmítnout. Odmítnutím úkonu u závěti trpící uvedenými vadami by notář předešel jejímu posouzení soudem v daném dědickém řízení. V daném okamžiku však tuto pravomoc nemá.¹⁵⁹ Je však spíše pravděpodobné, že pořizovatel za takových okolností nebude na přijetí listiny do úschovy trvat a pořídí novou listinu, která vytýkané nedostatky nebude obsahovat. Jedno vyhotovení protokolu notář předá pořizovateli, odevzdal-li do úschovy závěť pořizovatelův zmocněnec, vydá notář jedno vyhotovení této osobě a další vyhotovení zašle na adresu pořizovatele. Účelem tohoto postupu je zabránit tomu, aby k uložení závěti do úschovy nedošlo bez pořizovatelova vědomí, aby nepovažoval např. závěť za ztracenou či zničenou, ale také aby byl informován o tom, že se závětí bylo skutečně zmocněncem naloženo v intencích jeho zmocnění a o výsledku jednání o jeho žádosti věděl. Jestliže závěť spolu s žádostí o její přijetí do notářské úschovy dojde notáři poštou, pak je notář povinen o jejím přijetí do úschovy sepsat protokol, pokud žádost a samotná závěť obsahují všechny potřebné údaje. Stejnopis tohoto protokolu pak zašle notář žadateli. Když žádost nebo závěť všechny potřebné údaje pro seps protokolu neobsahuje, vyzve notář žadatele, aby tyto údaje doplnil ve stanovené lhůtě s upozorněním, že pokud tak neučiní, bude mu listina vrácena.

Po přijetí závěti do notářské úschovy je notář povinen zaevidovat údaje o ní a o jejím pořizovateli v CEZ (podrobněji se tím zabývám v kapitole 5). Samotná závěť se pak ukládá do bezpečnostní schránky notáře v bance, nebo do trezoru či do kovové skříně umístěných v kanceláři notáře.

Závěti přijaté do notářské úschovy bývají zpravidla uloženy v úschově do zůstavitelovy smrti, ale není ani vyloučeno, že pořizovatel požádá o vrácení závěti z úschovy ještě za svého života. V takovém případě se závěť vydá z úschovy buď samotnému pořizovateli či jeho zmocněnci, který se prokáže zvláštní plnou mocí opravňující ho k tomu úkonu, opatřené úředně ověřeným podpisem zmocnitele. O vydání závěti z úschovy notář opět sepíše protokol

---

¹⁵⁹ Bílek, P., Drápal L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3.vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, str. 265

a jedno jeho vyhotovení vydá příjemci. Jestliže se závěť vydává zmocněnci, tvoří přílohu protokolu o vydání závěti i plná moc udělená pořizovatelem s tím, že jedno vyhotovení protokolu obdrží zmocněnec a další vyhotovení protokolu notář zašle pořizovateli závěti. Po vydání závěti z úschovy provede notář výmaz všech dat ohledně takové závěti z CEZ.¹⁶⁰

Podle Sazebníku odměny notáře za úkony notářské činnosti a za úkony některé jiné činnosti, obsaženém v Příloze k vyhlášce Ministerstva spravedlnosti o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, č. 196/2001 Sb., je notář povinen účtovat za přijetí závěti či jiné listiny pro případ smrti podle položky I částku 800,- Kč. K ní je třeba připočítat podle položky R tohoto sazebníku odměnu ve výši 100,- Kč za zápis závěti do CEZ, náhradu provozních nákladů Notářské komory České republiky za zápis závěti do CEZ ve výši 200,- Kč a případné další notářovy hotové výdaje. Notář také může, jak již bylo uvedeno v kapitole 4.1.4.3, podle výše uvedené vyhlášky odměnu navýšit za určitých okolností až o 100%. Je-li notář plátcem daně z přidané hodnoty, násobí se celková částka navíc sazbou 20%.

Mezi klady notářské úschovy lze zařadit poučení pořizovatele o obsahových a formálních náležitostech závěti ze strany notáře před jejím samotným přijetím do úschovy, zajištění existence závěti po dobu zůstavitelova života, resp. po dobu trvání úschovy, a především její evidence v CEZ. Určitou nevýhodou může být, že pokud chce pořizovatel závěť zrušit jejím zničením, není mu ihned k dispozici, nejprve musí požádat o její vydání z notářské úschovy.

4.2 Listina o vydědění

Pojem vydědění je pojímán ve dvojím smyslu – jednak jako jednostranný právní úkon zůstavitele (kdykoli změnitelný či odvolatelný), jímž ze zákonem stanovených důvodů odnímá svému potomkovi dědické právo, jež by mu jinak ze zákona náleželo podle ustanovení § 479 OZ, případně mu jeho dědický podíl zmenšuje, a dále jako právní následek tohoto úkonu (tj. zbavení neopomenutelného dědice jeho práva podle § 479 OZ). Podmínkou pro to, aby tento právní následek ale nastal, je existence takového negativního

---

¹⁶⁰ V této souvislosti si je třeba uvědomit, že samotným vyzvednutím závěti z úschovy nedojde k jejímu zrušení, jak se někdy mylně pořizovatelé domnívají. Tyto následky by nastaly odvoláním závěti, zničením listiny, na které byla napsána či pořizením nové závěti, která by vedle této dřívější závěti nemohla obstát.

chování vydědovaného potomka, které podle zákona zakládá důvod vydědění, a zároveň i projev vůle zůstavitele, jímž ho pro toto jeho chování vyděduje.

Vydědění lze chápat jako určitý protipól k právní ochraně neopomenutelných dědiců. Považuji za správné, aby v případě, kdy je pořizovatel zákonem omezován v pořizovací volnosti ve prospěch neopomenutelných dědiců, bylo toto zvýhodnění paralyzováno možností potomky vydědit v případech, kdy se potomci chovají tak, že připadnutí jim dědictví by bylo v rozporu s dobrými mravy. Zákonodárce tyto případy vtělil do ustanovení § 469a OZ. Nabývání majetku po předcích by určitě nemělo být ze strany potomků chápáno jako samozřejmost a vydědění je sankcí, jak negativní chování potomků postihnout. U jiných osob než potomků nepřichází vydědění v úvahu, vyloučení jiného zákonného dědice z dědění lze dosáhnout jednoduše tím, že zůstavitel pořídí závěť ve prospěch jiných osob.

Institut vydědění OZ v období od 1.4.1964 do 31.3.1983 vůbec neupravoval. Zákonodárce měl totiž představu, že jde o buržoazní přežitek, a tím o institut zbytečný. Domníval se, že v socialistické společnosti nemohou nastat situace, které by dávaly důvod k vydědění potomka, protože socialismus zvítězil a vykořisťování člověka člověkem bylo navždy odstraněno. Tato skutečnost nebyla veřejností rozhodně vnímána pozitivně, zůstavitelova pozice ve vztahu k zákonem zakotvené ochraně neopomenutelných dědiců byla nevyvážená: I těm potomkům, kteří se k zůstaviteli nechovali náležitým způsobem, zákon přiznával právo na dědictví a zůstavitel je přitom nemohl z dědění vyloučit. Protože se představa zákonodárce ukázala mylnou, možnost vydědění se do občanského práva vrátila díky zákonu č. 131/1982 Sb., kterým byl OZ s účinností od 1.4.1983 novelizován. Tato zákonná norma vložila do OZ pouze jediný důvod vydědění, a to v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytnutí potřebné pomoci v nemoci, ve stáří nebo jiných závažných případech. Důvodová zpráva k tomu uváděla, že „Vydědění (§ 469a) umožní zůstaviteli, aby svým právním úkonem zabránil dědění ze zákona tomu z neopomenutelných dědiců, který kvalifikovaným způsobem projevil zjevný nezájem o zůstavitele v situaci, kdy tento potřeboval jeho pomoc... Aby pokud možno nedocházelo ke sporům s potřebou rozsáhlého a nákladného dokazování, vyžaduje nová úprava, aby důvod vydědění byl vždy v listině o vydědění uveden.“

Zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, účinným od 1.1.1992, došlo s ohledem na získání dalších poznatků a zkušeností z praxe k rozšíření důvodů vydědění o další tři a k úpravě stávajícího důvodu vydědění v tom smyslu, že místo pravidel socialistického soužití je chování potomka poměřováno dobrými mravy, jak se ve společnosti utvořily.

V zákoně tak jsou zakotveny tyto důvody vydědění:

- potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech,
- potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl,
- potomek byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku a
- potomek trvale vede nezřízený život.

Tato úprava platí dodnes, jakýkoli jiný důvod není schopen právní následky vydědění vyvolat. Z porovnání uvedených důvodů vydědění je lze rozvrhnout do dvou skupin: Zatímco u důvodů uváděných v ustanovení § 469a odst. 1 písm. a) a b) OZ (potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech a potomek o zůstavitele trvale neprojevuje zájem, který by jako potomek projevovat měl) jde o jakousi netečnost ze strany potomka vůči svému předkovi, u důvodů zakotvených v ustanovení § 469a odst. 1 písm. c) a d) OZ (potomek byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku a že potomek vede nezřízený život) jde o dopady do vážnosti rodiny v daném společenském prostředí.¹⁶¹

I přes uvedené rozšíření důvodů vydědění, které může zůstavitel k vydědění využít, lze konstatovat, že nejsou početné. OZ je ani blíže nerozvádí a při posouzení, zda existuje pro vydědění některý ze zákonem taxativně jmenovaných důvodů, se jedná o otázku skutkovou, kdy je potřeba vždy vycházet z okolností konkrétního případu.¹⁶² Důvodnost vydědění je přitom zkoumána z hlediska objektivního, a proto je poměřována měřítkem dobrých mravů. Dobré mravy představují pravidla, která nejsou jako taková vyjádřena v žádné konkrétní právní normě, ale jsou obsažena v morálních principech společnosti. Jde o určitou formu konkretizace morálky. V teorii je pojem dobrých mravů definován různě. Lze je považovat za odraz moderních zásad demokratické společnosti a právního státu, které vytvářejí soubor společensky obecně uznávaných pravidel určujících chování lidí v souladu se základními morálními principy ovládajícími demokratickou společnost. V důsledku nepřetržitého

---

¹⁶¹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 89

¹⁶² R 45/86

společenského pohybu se ve vzájemném občanském soužití neustále vyvíjejí i mění, a to zejména ve smyslu časovém, ale i ve smyslu prostorovém. Je to ve společnosti ustálený a obecně přijímaný názor na to, co je spravedlivé, správné, slušné, odpovědné. Jde o etickou normu, která je pocíťována většinou jedinců v určitém místě a době v podstatě shodně. Jejím překročení vede k opovržení a k izolaci jedince od společnosti.¹⁶³

V odborné literatuře se lze setkat i s názorem, který tvrdí, že potomek může být vyděděn podmíněčně, s odůvodněním, že zákon platnost podmíněčného vydědění výslovně nevylučuje a že ani z něj přímo nevyplývá, že by musel být dán už v době vydědění.¹⁶⁴ S tímto soudem nesouhlasím, protože z toho, jak je ustanovení § 469a ObčZ stylizováno, plyne, že důvod vydědění může představovat jen jednání, které se už uskutečnilo, popřípadě stále přetrvává. Kromě toho v listině o vydědění musí být uveden konkrétní důvod vydědění, a to by u podmíněného vydědění nebylo možné. Vydědění potomka v očekávání, že důvod bude existovat v budoucnu, by tedy bylo pro rozpor se zákonem neplatným právním úkonem.

Soudní praxe připouští vydědění i nezletilého potomka, ale při posouzení důvodnosti jeho vydědění je třeba v konkrétním případě zkoumat nejen to, zda je u něj naplněn některý z důvodů vydědění uvedených v § 469a odst. 1 písm. a) až d) OZ, ale také je třeba zvážit, zda s ohledem na věk vyděděného, jeho rozumové schopnosti a volní vlastnosti od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat.¹⁶⁵

Je možné potomka vydědit i částečně? Text zákona tuto otázku výslovně neřeší, ale podle názorů právní teorie i judikatury tak učinit lze.¹⁶⁶ Nelze v tomto směru testovací volnost zůstavitele omezovat a znemožňovat mu částečné zkrácení povinného dílu potomka, ať už jsou jeho důvody jakékoli, jestliže jsou podmínky pro vydědění dány. Zůstavitel tak může svého potomka vyloučit jen z dědění určitého majetku (např. nemovitostí), nebo jen v rozsahu jeho dědického podílu (např. zkrácením jeho podílu na čtvrtinu toho, co by náleželo ze zákona).¹⁶⁷

¹⁶³ Šubrtová, J.: Důvody vydědění, Ad Notam, 1999, č. 5, str. 96

¹⁶⁴ Knapp, V.: O vydědění a o tzv. negativní závěti, Socialistická zákonnost, 1983, č. 6, str. 329

¹⁶⁵ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13.11.1998, sp. zn. 18 Co 310/98

¹⁶⁶ Např. Holub, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2003, str. 618; rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.5.1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96

¹⁶⁷ R 67/97 (SJ 1997, č. 67) - Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, Praha: ASPI, 2006, str. 361

Na platně vyděděného potomka se hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil. Na místo něho nastupují jeho potomci, tj. další potomci zůstavitele podle zásady dědění *in stirpes*,¹⁶⁸ ledaže by bylo v listině o vydědění výslovně stanoveno, že se důsledky vydědění vztahují i na potomky vyděděného. Tito descendenté ovšem již podmínky stanovené v zákoně pro vydědění splňovat nemusí a i když sami žádnou příčinu pro vydědění zůstaviteli nezavdali, zůstavitel může vyděděním vyloučit z nabytí dědictví celou přímou linii potomků vyděděného. Teoreticky by zůstaviteli nic nebránilo ani v tom, kdyby vydědil potomka a samostatně též jeho potomky (uvedené v ustanovení § 473 odst. 2 OZ), ale u každé takto vyděděné osoby by byl povinen uvést některý z důvodů vydědění podle § 469a odst. 1 OZ. Tento způsob je beze sporu složitější než prvně zmiňovaný, kdy by se v případě sporu posuzovalo chování každého vyděděného individuálně. Jistě je praktičtější k dosažení takového zamýšleného následku vztáhnout důsledky vydědění rovnou i na potomky vyděděného. Právě tuto možnost přinesl zákon č. 509/1991 Sb., čímž byl význam institutu vydědění výrazně posílen. Pokud byl totiž před účinností této novely OZ potomek platně vyděděn, dědily jeho děti dle ustanovení § 473 odst. 2 OZ (nebyly-li rovněž platně vyděděny). Tito další potomci byli zpravidla nezletilí a vyděděný potomek jim jako jejich zákonný zástupce ve smyslu ustanovení § 26 OZ zděděný majetek spravoval. Vyskytly se samozřejmě i případy, kdy se vyděděný potomek ani nenamáhal prokazovat, že důvod vydědění není dán, s vyděděním souhlasil a majetek přešel rovnou na jeho děti. Za těchto předpokladů k vydědění skoro nedocházelo. Současnou úpravu proto v tomto směru hodnotím jedině kladně. Nastal-li by spor, zda zůstavitel v konkrétním případě vydědil svého potomka i potomky vyděděného každého samostatně, anebo vydědil svého nejbližšího potomka a vyjádřil vůli, aby důsledky vydědění byly vztaheny i na jeho potomky, představovalo by toto skutkové, nikoliv právní, posouzení věci.¹⁶⁹

V kapitole 4.1.5.1 jsem se zmínila o dědické nezpůsobilosti a vydědění. Ačkoli jsou tyto instituty zákonem systematicky zařazeny za sebou a jejich dopad je obdobný (na určitého dědice se hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil), jsou mezi nimi podstatné rozdíly:

- Zatímco k vydědění dochází na základě projevu vůle zůstavitele, který musí mít v zákoně stanovený obsah i formu, dědická nezpůsobilost nastává, jsou-li splněny zákonné podmínky, bez závislosti na zůstavitelově vůli, přímo ze zákona.

¹⁶⁸ V případě, že vyděděný potomek sám potomky nemá, jeho podíl jednoduše přirůstá dědicům k dědění povoláním.

¹⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.1.2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002

- Vydědit lze pouze potomky, kdežto dědická nezpůsobilost se může týkat jakékoli osoby.
- Dědická nezpůsobilost se omezuje jen na toho, kdo se daného úmyslného trestného činu nebo zavrženíhodného jednání dopustil a nemá následky pro jeho potomky (nedopustili-li se také takového jednání). U vydědění naopak platí, že existuje-li důvod pro vydědění potomka, lze z dědění vyloučit i jeho potomky, u nichž důvody vydědění nemusí být dány (uvede-li tento úmysl zůstavitel výslovně v listině o vydědění).
- Vyděděním nemusí být nutně potomkovi odňat celý jeho zákonný dědický podíl, může být ve svém podílu pouze zkrácen, kdežto u dědické nezpůsobilosti rozsah jejích účinků omezit nelze.
- Soud k dědické nezpůsobilosti musí vždy přihlížet. Jestliže ale zůstavitel vydědil potomka např. z důvodu, že o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, může i tento potomek dědit, a to i bez sporu s ostatními dědici, když on i ostatní spoludědici budou shodně tvrdit, že důvod vydědění nebyl dán, protože zůstavitel měl, co se týká zájmu o svoji osobu, nepřiměřené požadavky. Dědici pak mohou uzavřít dědickou dohodu, jež ani nemusí respektovat zůstavitelovu vůli projevenou v závěti či v listině o vydědění. Dědicky nezpůsobilá osoba, pokud jí zůstavitel čin neodpustil, nikdy dědickou dohodu uzavřít nemůže.
- Dopad dědicky nezpůsobilého dědice lze vyloučit jen odpuštěním ze strany zůstavitele. Toto odpuštění nemusí mít zvláštní formu, nemusí se tak stát ani výslovně, postačí, aby toto zůstavitel projevilo způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom. Změnu postoje k vyděděnému však musí zůstavitel uskutečnit projevem vůle obsahově i formálně bezvadným, podobně jako u závěti.

A nyní se již budu věnovat náležitostem listiny o vydědění jako právního úkonu dle platného práva.

4.2.1 Náležitosti listiny o vydědění

Vydědění může být pojato samostatně do jedné listiny, nebo může být, jak připomíná usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 30.7.1986, sp. zn. 18 Co 135/86, v jedné listině obsažen právní úkon obsahující závěť i vydědění. Není rozhodující, zda a jak je tato listina nazvána. Z hlediska formálních náležitostí OZ k platnosti listiny o vydědění vyžaduje, aby

byly splněny stejné předpoklady, jaké jsou požadovány pro pořízení platné závěti (viz ustanovení § 469a odst. 3 OZ). V této souvislosti si dovoluji odkázat na podrobnosti v kapitolách 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3, 4.1.4 této práce. Z tohoto úkonu musí být také patrné, že zůstavitel chce zbavit nebo omezit potomka v jeho dědickém nároku, nemusí nutně užít termín „vyděduji“ (např. „Svému synovi XY nic nezanechávám, protože mi neposkytuje potřebnou pomoc v mé nemoci“).¹⁷⁰ V listině o vydědění musí být označen potomek, který má být vyděděn, a dále alespoň jeden ze zákonem připuštěných důvodů vydědění (ustanovení § 469a odst. 1, § 469a odst. 3 OZ). Bez splnění všech těchto požadavků by byl tento projev vůle absolutně neplatný. Rozhodne-li se zůstavitel důsledky vydědění vztáhnout i na osoby uvedené v ustanovení § 473 odst. 2 OZ, musí v listině o vydědění i tuto vůli výslovně projevit.

V souvislosti s důvody vydědění vyvstává otázka, zda zůstavitel musí v listině o vydědění vylíčit důvod vydědění konkrétně, nebo jestli stačí jen obecně citovat zákon. Uvedení zákonné formulace sice postačuje, nicméně zkušenosti právní praxe ukazují, že lze jen doporučit, aby zůstavitel v listině s ohledem na nutnost prokázat existenci důvodu vydědění v případném budoucím sporu mezi dědici jej dopodrobna rozvedl. Jsou-li totiž rozpory ohledně okolností vydědění a jeho platnosti skutkového charakteru, soud odkáže podle ustanovení § 175k odst. 2 OSŘ po marném pokusu o smír toho dědice, jehož dědické právo se jeví méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou ve lhůtě soudem stanovené.¹⁷¹ V případě, že listina o vydědění obsahuje pouze obecnou zákonnou formulaci důvodu pro vydědění, bez podrobnějšího vymezení, bude k podání žaloby aktivně legitimován ten, kdo by dědil, bylo-li by vydědění platné. Tato osoba (případně osoby) musí unést důkazní břemeno a prokázat, že vyděděný potomek se jednání, které naplňuje důvod vydědění uvedený zůstavitelem, dopustil. Jestliže však bude v listině o vydědění důvod vydědění upřesněn konkrétními skutkovými okolnostmi, s uvedením případných svědků či jiných důkazních prostředků, měl by žalobu podat vyděděný potomek, aby vyvrátil pravdivost zůstavitelových tvrzení. Zároveň je však třeba na tomto místě poukázat na to, že skutkový spor nepřichází v úvahu, je-li potomek vyděděn z důvodu, že byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, neboť v tomto případě se vychází z pravomocného rozhodnutí soudu, jímž byl potomkovi tento trest uložen.

¹⁷⁰ Jak uvádí V. Knapp, zůstavitel nemusí použít přímo slov zákona, ale musí být jasno, že jde o zákonný důvod vydědění, a jeho vyjádření musí být takové, aby byl v eventuálním sporu o platnost přezkoumatelný – viz Knapp, V.: O vydědění a o tzv. negativní závěti, *Socialistická zákonnost*, 1983, č. 6, str. 328

¹⁷¹ Nebude-li žaloba ve lhůtě podána, pokračuje soud v řízení bez zřetele na tohoto dědice.

Pod písmenem a) ustanovení § 469a odst. 1 OZ je zakotvena možnost vydědit potomka z důvodu, že **potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech**. Jak již jsem uvedla v úvodu kapitoly 4.2, jde o jediný důvod vydědění, který byl přípustný v období od 1.4.1983 do 31.12.1991. OZ jmenovitě uvádí pouze dva případy neposkytnutí pomoci – v nemoci a ve stáří. Problematické se proto může jevit vymezení „jiných závažných případů“. Gramatickým výkladem lze dojít k závěru, že se tím myslí pouze jiné případy, než kdy zůstaviteli nebyla ze strany potomka poskytnuta pomoc v nemoci či ve stáří, které vyvolávají srovnatelné následky na životní situaci zůstavitele jako stáří či nemoc. Mohou jimi být živelní pohromy - povodeň, požár, zemětřesení, větrná smršť či mráz, dále vážný úraz, ohrožení života, zdraví nebo majetku zůstavitele, psychický stav zůstavitele po úmrtí manžela, i případy potřeby finanční pomoci v materiální nouzi, kdy zůstavitel potřebuje pomoc pro neschopnost si sám zajistit své základní životní potřeby. Právě ze strany jeho potomků jako nejbližších osob se totiž podle obecné morálky očekává v takových případech aktivita k odvrácení hrozících následků nebo k jejich maximálnímu zmírnění. Současně však také musí jít o takovou situaci, kdy potomek o stavu zůstavitele věděl nebo mohl vědět a měl reálnou možnost zůstaviteli potřebnou pomoc poskytnout. Důvod k vydědění nebude dán v případě, kdy potomek nebude objektivně schopen se o rodiče starat např. z důvodu, že je sám nemocný, zdravotně postižený, má nezletilé či zdravotně postižené dítě, nebo bydlí ve značné vzdálenosti od bydliště zůstavitele, takže pomoc nemůže poskytnout buď vůbec či jen v omezeném rozsahu. Vždy záleží na konkrétní situaci. Potřebnost pomoci potomka závisí i na tom, zda neexistuje jiná osoba, typicky manžel, druh nebo spolužijící potomek, od níž lze poskytnutí takové pomoci očekávat nebo která tuto pomoc již fakticky poskytuje, protože disponuje lepšími podmínkami než potomek, jehož by se vydědění mělo týkat. Potomek rovněž nemusí pomoc poskytnout přímo osobně, může ji zajistit např. prostřednictvím někoho ze své domácnosti, pečovatelské služby, domova důchodců či umístěním ve zdravotnickém zařízení. Neposkytnutí pomoci musí mít zpravidla trvalejší ráz, ale nelze ani vyloučit případy, kdy by i její jednorázové neposkytnutí bylo s ohledem na závažnost věci v rozporu s dobrými mravy, a tak dostačujícím důvodem k vydědění.

Neméně důležitým aspektem pro posouzení důvodnosti vydědění rovněž je, zda nebyla potomkova nabídka pomoci zůstavitelem odmítnuta. Asi těžko se bude potomek snažit poskytovat pomoc svému rodiči, který mu dá opakovaně výslovně najevo, že si nepřeje, aby ho potomek navštěvoval či mu jakkoli pomáhal.

Při případném sporu se přihlíží ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu. Problematické může být i posouzení rozsahu poskytnuté pomoci, jestli postačí vždy jen uspokojení základních životních potřeb, nebo zda lze vyžadovat i další pomoc s ohledem na osobní a majetkové poměry potomka. V některých případech by rovněž mohlo být při hodnocení uvedeného důvodu vydědění pochybné, nakolik je starý, nemocný, třeba i na cizí pomoc odkázaný zůstavitel schopen racionálně posoudit závažnost svého stavu a přiměřenost chování potomka v dané situaci. Zůstavitel by tedy měl co nejpodrobněji uvést všechny skutečnosti, jež by důvodnost vydědění prokázaly.

Pokud jde o posouzení tohoto vyděd'ovacího důvodu, domnívám se, že s ohledem na jeho obecnost a nejednoznačnost použitých pojmů je jeho hodnocení velmi obtížné, poskytuje jak široký prostor pro libovůli zůstavitele, tak i volnost posuzování ze strany rozhodujícího soudce. Neobsahuje právní jistotu a předvídatelnost, v případě sporu bude vždy otázkou posouzení konkrétního případu, zda důvod s ohledem na dobré mravy skutečně naplněn byl či nikoli.

Předpokladem platného vydědění potomka podle ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) OZ je, že **potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl**, přičemž se tak může platně stát jen listinou, která byla sepsána počínaje dnem 1.1.1992. Důvod k tomuto vydědění ale může spočívat také v chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo v době před 1.1.1992, trvalo-li i po tomto datu.¹⁷² Tato příčina vydědění je založena na faktu, že podle tradičních norem morálky je obvyklé, aby potomci, byť třeba žijí v jiné domácnosti, měli o své předky zájem, vzájemně se navštěvovali nebo udržovali jinou komunikaci (např. písemnou, telefonickou), společně slavili svátky, narozeniny apod.

Má-li být takové chování důvodem k vydědění, musí jít o stav trvalý, takže nestačí pouhá dočasnost, po kterou potomek nemohl z nějakého důvodu svůj zájem ve vztahu k zůstaviteli projevoval (např. nahodile vynechal návštěvu či oslavu narozenin zůstavitele). Podstatné interpretační úskalí v tomto směru představuje určení délky doby, od níž se už bude jednat o trvalý nezájem. Objektivně ji lze obtížně určit, vždy záleží na konkrétních okolnostech, které jsou v každém vztahu rodič – potomek jiné. Podle ustálené judikatury soudů je třeba otázku, zda potomek o zůstavitele trvale neprojevoval opravdový zájem, který

---

¹⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.7.2001, sp. zn. 21 Cdo 3028/2000

by jako potomek projevovat měl, posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a ve spektru dobrých mravů, které se ve společnosti ustálily.¹⁷³

Také při posouzení tohoto důvodu vydědění je důraz kladen na to, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy.¹⁷⁴ Zůstavitel by měl využít všechny své možnosti, jak s potomkem rodinné vztahy udržovat a nedávat mu příčiny k tomu, aby o něho ztratil zájem nebo se k němu začal chovat jinak než se podle etických hledisek sluší. Bylo by proti smyslu zákona požadovat po potomkovi, aby projevoval svůj zájem o zůstavitele proti jeho vůli, když o to zůstavitel nestojí, s potomkem se stýkat nechce, a sám tak přispěl k citovému odcizení svého potomka. Bez dalšího objasňování konkrétních okolností jejich poměru by nebylo možné dospět k závěru, že neprojevování takového zájmu ze strany potomka by bylo důvodem k vydědění. Vydědění podle § 469a odst. 1 písm. b) OZ přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o blízký příbuzenský vztah s potomkem stojí, kde se ho nezájem potomka osobně citově dotýká a kde mu tento stav vadí.¹⁷⁵

Skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči, tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.¹⁷⁶ Posouzení opravdovosti zájmu je tak dalším kamenem úrazu. Pod pojmem „opravdový zájem“ si člověk může vybavit cokoli a odůvodňovat účelově, jak právě potřebuje. Jak lze posoudit, že zájem potomka o rodiče není opravdový, když je možné vycházet jen z potomkova chování navenek? Existují případy, kdy se potomek o rodiče zajímá jen z důvodu určité morální povinnosti, že chce v očích ostatních blízkých či známých působit jako „hodný“ potomek, nebo nechce dát zůstaviteli důvod ke svému vydědění. Navenek lze těžko rozpoznat, zda chování potomka ve vztahu k zůstaviteli bylo pouze účelové a fingované. Komplikace s dokazováním pouze formálního zájmu jsou tak nasnadě.

S ohledem na výše uvedené je rovněž posouzení důvodnosti tohoto vydědění velmi náročné. Formulace tohoto ustanovení v zákoně je značně abstraktní, což v žádném případě

¹⁷³ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.1.2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002

¹⁷⁴ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9.8.1996, sp. zn. 6 Co 10/96

¹⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.1.2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002

¹⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.5.2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006

nepřispívá k právní jistotě a mohlo by vést i ke zneužívání tohoto důvodu. Vágní pojmy vyvolávají značné výkladové problémy a poskytují také širokou možnost pro libovůli jak pro zůstavitele, tak pro soud v eventuálním sporu. Otázky vztahů mezi zůstavitelem a potomkem jsou velmi citlivé a jsou vnímány velmi subjektivně. Tím, že OZ nestanoví pravidla ani mantinely pro posuzování, může soudce situaci posoudit jakkoli. V praxi tak bude velmi záležet na konkrétních skutečnostech, jež zůstavitel v listině o vydědění uvede a jaké důkazy budou v řízení k této otázce předloženy. Příslušný soud by měl ve svém posouzení brát zřetel na celkové rodinné poměry a zvyky, sociální postavení, způsob výchovy a chování rodičů k potomkům, případné náboženské založení apod. Může se také stát, že soudce dospěje k závěru, že zůstavitelova představa o odůvodněnosti vydědění byla mylná, způsobená např. jeho nemocí, stářím, momentální neshodou s potomkem apod., takže zůstavitelův úmysl vyjádřený v listině o vydědění je pak zmařen.

V praxi je zřejmé, že zejména zůstavitelé, kteří mají potomky z předchozího manželství, mají snahu tento důvod vydědění zneužívat, ačkoli se sami třeba o dítě řádně nestarali a patřičný zájem neprojevovali. Je to totiž zpravidla nezáměr rodiče o dítě, který je příčinou nezáměru dítěte o rodiče. Je reálné, aby malé dítě projevilo o zůstavitele opravdový zájem, když nežije se zůstavitelem ve společné domácnosti? Ze své zkušenosti mohu uvést, že si tací rodiče často myslí, že zákonodárce zavedením tohoto důvodu chtěl umožnit rodičům, kteří vůči svým dětem plní nebo plnili jen závazky, jež jsou ze zákona vymahatelné (např. placení výživného), vyloučit je z dědění. Často jsou zůstavitelé k takovým krokům také donuceni svými novými životními partnery, kteří, vedeni mnohdy zcela zištnými důvody, tak chtějí chránit svoje nároky, případně nároky dětí ze stávajícího manželství. Nejsou výjimečné ani situace, kdy potomek svého rodiče ani nezná, takže nelze bez dalšího od potomka očekávat, že bude pátrat po jeho totožnosti. Potomek se tak může o tom, že je zůstavitelovým příbuzným v řadě přímé, dozvědět až po zůstavitelově smrti.

Dalším důvodem, pro který zůstavitel může potomka vydědit, je jeho **odsouzení pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku** (ustanovení § 469a odst. 1 písm. c) OZ). Zákon tak umožňuje, aby zůstavitel projevem své vůle vyloučil potomka z dědění, třebaže je potomkův vztah k rodiči bezvadný. Vychází se z toho, že odsouzení za úmyslné trestné činy v minimální délce jednoho roku odnětí svobody, ačkoli nemusejí být namířeny jen přímo proti zůstaviteli a nejbližším osobám (jako je tomu u dědické nezpůsobilosti), může zůstavitel vnímat v takové intenzitě, že ho považuje za narušení jeho vztahu k potomkovi, a proto si nepřeje, aby tento potomek z jeho majetku cokoli získal.

Rozhodujícím předpokladem pro uplatnění tohoto důvodu vydědění tedy je, že výrokem o vině byl potomek odsouzen za úmyslný trestný čin a výrokem o trestu mu byl uložen trest odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku. Není důležité, jak dlouhou dobu potomek ve výkonu trestu odnětí svobody skutečně strávil, zda byl odsouzen k podmíněnému či nepodmíněnému trestu, či jak dlouhá doba uplynula v období od odsouzení do pořízení listiny o vydědění. Stejně jako odsouzení pro trestný čin se posuzuje i odsouzení pro přípravu k trestnému činu nebo pro pokus o trestný čin (ustanovení § 20 a 21 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon).

Tento vydědovací důvod je v zákoně formulován výrazy, které lze právně vyložit a bez obtíží aplikovat, takže důvodnost vydědění lze kdykoli bezpečně prokázat pravomocným rozsudkem o vině a trestu vyděděného potomka. Vzhledem k tomu, že důvod vydědění musí být naplněn již v době, kdy zůstavitel pořizuje listinu o vydědění, musí k tomuto dni pravomocný odsuzující trestní rozsudek existovat. V listině o vydědění pak stačí citovat rozsudek, příp. spisovou značku předmětného řízení.

Posledním důvodem pro vydědění, uvedeným v ustanovení § 469a odst. 1 písm. d) OZ, je skutečnost, že **potomek trvale vede nezřízený život**. Hodnocení otázky nezřízeného života je v praxi poněkud obtížnější, protože se naše společnost rozpadá na skupiny s rozdílnými životními zvyky, názory a stanovisky na věci kolem sebe, avšak při posuzování chování jedince je třeba postupovat podle objektivních zásad společnosti a soudit ho vždy stejně. Pro posouzení chování potomka je tak nutno stanovit s ohledem na morálku a dobré mravy určité meze chování, jejichž překročení znamená označení jednání za sociálně patologické, kterým potomek ohrožuje sám sebe nebo svoji rodinu. Obecně lze pod tento důvod podřadit alkoholismus, toxikománii, gamblerství či jiné hazardní hry, s nimiž je často spojené zadlužování se a neplacení dluhů, opakované páchání drobné trestné činnosti, za kterou nebyl dosud odsouzen k trestu odnětí svobody nejméně jednoho roku, potulování se, trvalé vyhýbání se práci či promrhávání rodinného majetku, nestarání se o rodinu. Tento důvod vydědění lze tedy uplatnit v těch případech, kdy zůstavitelův potomek žije takovým způsobem, že pokud by mu měl majetek zůstavitele připadnout, lze předpokládat, že ho potomek prohýří, a bude tak porušen princip zachování hodnot jakožto jedna z hlavních zásad dědického práva. Zákonodárce navíc vyžaduje, aby tento stav byl trvalý, proto jednotlivá pochybení či okamžité selhání z jinak spořádaného života potomka tento důvod vydědění nezaloží.

Také formulace tohoto vydědovacího důvodu je obecná a vágní, dává téměř bezbřehý prostor pro soudní uvážení, protože si pod ní každý může představit něco jiného, a proto není

využití tohoto důvodu vydědění příliš praktické. Pokud ho chce zůstavitel využít, měl by v listině o vydědění opět uvést co nejvíce podrobností, jež by jeho úmysl potomka z tohoto důvodu vydědit podepřely.

Vezmu-li v úvahu současnou soudní judikaturu, dospěji k tomu, že sepsání listiny o vydědění je velmi nejistým úkonem. Při případném sporu, zda vyděděný potomek skutkově naplnil podmínky pro vydědění, představuje největší úskalí dokazování těchto skutečností, protože možnost dědiců prokázat fakt, k němuž došlo mezi zůstavitelem a vyděděným potomkem, je velmi nízká. V takových osobních vztazích si zpravidla nikdo nevede záznamy a zůstavitel, který by nejspíše mohl tvrdit rozhodující skutečnosti i navrhnout k jejich prokázání důkazy, již není naživu, takže vyděděný potomek má vždy oproti zemřelému poslední slovo. Soudní řízení tak je zpravidla velmi zdlouhavé a nákladné. Jako jediný nezvratný důkaz pro vydědění je možno označit jen rozsudek příslušného soudu, jímž byl vyděděný potomek odsouzen pro úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně jednoho roku. Všechny ostatní důvody pro vydědění jsou z tohoto pohledu obecné a neurčité. Požadavek právní jistoty takového kroku, který je zde pro pořizovatele prvořadý, nemůže být v těchto ostatních případech vůbec garantován.¹⁷⁷

Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že práva neopomenutelných dědiců jsou zákonodárcem chráněna silně, i přestože jsou tyto vztahy velmi špatné či už vůbec neexistují, takže se potomkům zpravidla daří důvodnost vydědění úspěšně vyvracet. Aby zůstavitel kýženého výsledku dosáhl, vede ho tato okolnost velmi často k obcházení vydědění předčasnými převody majetku ještě za jeho života, aby se ani část jeho majetku nedostala do dispozice potomka, který se k zůstaviteli chová způsobem naplňujícím některý z exheredačních důvodů. Zůstavitelé se v takových případech snaží převést majetek na jiné osoby, v případě zcizování domů, kde bydlí, si současně nechávají ve svůj prospěch zřizovat věčná břemena doživotního užívání, majetek ve společném jmění manželů, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení domácnosti, zužují ve prospěch druhého manžela apod., aby v den své smrti nic nevlastnili, případně vlastnili jen nezbytné minimum věcí a dědické řízení po jejich osobě bylo zastaveno, ať už z důvodu, že zůstavitel nezanechal žádný majetek, či že zanechal jen majetek nepatrné hodnoty, který se vydá vypraviteli pohřbu, jímž je zpravidla přeživší manžel (§ 175h odst. 1 a 2 OSŘ). Tento postup nemá ale jen výhody - ještě před úmrtím zůstavitele může u nabyvatele dojít k takovému zhoršení chování vůči zůstaviteli, pro které může zůstavitel svého jednání litovat. V případě, že zůstavitel majetek daroval, má

---

¹⁷⁷ Kawulok, J.: Vydědění – právní úprava a praxe, Ad Notam, 1999, č. 4, str. 74

možnost se domáhat za podmínek uvedených v ustanovení § 630 OZ vrácení daru, jinak ovšem platí, že zůstavitel převodem ztrácí možnost s majetkem nakládat a nemůže bez dohody s nabyvatelem tento krok vzít zpět. Je třeba také počítat s tím, že přichází-li nabyvatel jako zůstavitelův dědic, mají dědici možnost v případě darování navrhnout započtení daru na dědický podíl ve smyslu ustanovení § 484 OZ. Tento institut může zůstavitel samozřejmě využít i vůči „nehodnému“ potomkovi. Příkazem k započtení na dědický podíl lze zkrátit, popřípadě i zcela vyloučit, potomkův neopomenutelný podíl.

K sepsání listiny o vydědění by měl proto pořizovatel přistupovat s rozvahou a chladnou hlavou, pečlivě zvážit všechny okolnosti provázející vzájemný vztah s potomkem a v případě pochybností se poradit s odborníkem, zda důvody vydědění jsou skutečně natolik evidentní, že listina o vydědění po jeho smrti obstojí. Také v případě, že si pořizovatel není jistý, že sám nezavdal příčinu pro důvod vydědění a chce-li v úvahu přicházející dědice ušetřit zpravidla nevyhnutelnému střetu s vyděd'ovaným potomkem při řešení dědických vztahů po jeho smrti, lze doporučit, aby zvolil jiné východisko pro dosažení svého cíle zjednat někomu prospěch než je vydědění daného potomka.

4.2.2 Zrušení listiny o vydědění

Jestliže zůstavitel změní svůj názor na vydědění svého potomka, může listinu o vydědění zrušit stejným způsobem jako závěť. V tomto smyslu platí *mutatis mutandis* to, co bylo pojednáno v kapitole 4.1.8 o zrušení závěti - listinu o vydědění lze odvolat, a to ve formě a způsobem stanoveným pro pořízení listiny o vydědění, listinu o vydědění lze také fyzicky zničit. Ke zrušení vydědění dojde i tak, že zůstavitel pořídí závěť, v níž původně vyděděného potomka povolá k dědění. Vzhledem k tomu, že je přípustné i částečné vydědění, bude nutno vycházet z toho, že vydědění bylo zrušeno jen v tom rozsahu, v jakém byl původně vyděděný potomek povolán závětí za dědice, ledaže by ze závěti vyplývalo něco jiného; to by mělo ten praktický dopad, že pokud by tento potomek podle závěti měl dostat méně než činí jeho neopomenutelný podíl, nemohl by již úspěšně namítat relativní neplatnost závěti podle § 479 OZ.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2003, str. 704

4.3 Listiny o správě dědictví

Dalšími listinami pro případ smrti jsou listiny o správě dědictví, které byly do našeho právního řádu zavedeny s účinností k 1.1.2005.¹⁷⁹ Označení „listina o správě dědictví“ představuje legislativní zkratku, upravenou v ustanovení § 175c písm. b) OSŘ a v § 35a odst. 1 NotŘ, a zahrnuje listinu o ustanovení správce dědictví, listinu o odvolání ustanovení správce dědictví a listinu o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví.

Na úvod je třeba poznamenat, že od 1.1.2005 tak česká právní úprava rozlišuje dva druhy správců dědictví: správce ustanoveného do této funkce zůstavitelem už za zůstavitelova života, jakožto hmotněprávní institut, a správce, kterého teprve v rámci řízení o dědictví, odůvodňují-li to okolnosti nebo důležitý zájem účastníků, v rámci procesněprávní úpravy, ustanovil soud. Před tímto datem existovala pouze možnost ustanovit správce dědictví soudem a příslušná ustanovení k této problematice obsahoval (a dosud tomu tak je) OSŘ.¹⁸⁰ Důvodem pro zavedení možnosti ustanovit správce dědictví samotným zůstavitelem ještě před jeho smrtí byla skutečnost, že k ustanovení správce dědictví soudem až v samém průběhu řízení o dědictví, vyžadoval-li to obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků, docházelo v delším časovém odstupu od zůstavitelovy smrti, zpravidla až ve fázi po sepsání protokolu o předběžném šetření, kdy byl alespoň rámcově vytyčen okruh zůstavitelova majetku a rovněž vymezena množina dědiců. Teprve pak se hledala osoba způsobilá a ochotná tuto funkci vykonávat. Do způsobu ustanovení správce dědictví nemohl zůstavitel dopředu, během svého života, nijak zasáhnout a výběr osoby správce ovlivnit, zůstalo pouze na úvaze soudu, zda a koho správcem dědictví ustanoví. I když byl v rámci této úpravy institut správce dědictví zařazen mezi neodkladná opatření, byl pro svoji nepružnost a těžkopádnost v praxi využíván jen minimálně. Ukázalo se jako žádoucí přijmout takovou změnu, aby ihned po zůstavitelově smrti byl jeho majetek řádně spravován a nepanovala nejistota, kdo je oprávněn k úkonům týkajících se zanechaného majetku, které nesnesou odkladu pro zabezpečení majetkové

---

¹⁷⁹ Stalo se tak zákonem č. 554/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁰ Institut správce dědictví ve smyslu práva procesního byl do OSŘ zaveden zákonem č. 263/1992 Sb., účinným od 1.1.1993

podstaty náležející do dědictví a pro plnění jeho funkce. Neodkladnost nové úpravy byla vystupňována i zvýšením počtu případů, kdy předmětem dědictví byl stále větší majetek zahrnující v některých případech i podnik zůstavitele a v takovýchto složitých případech, hrozil-li vznik nenapravitelných ztrát, se těžko hledala osoba, jež by se ujala správy dědictví, když přesně nevěděla, majetek jakého rozsahu a povahy by měla vlastně spravovat. Mezi další důvody, které vedly ke zmiňované legislativní změně, byl zejména požadavek úpravy důsledků úmrtí majitele běžného nebo vkladového účtu, kdy při zachování zásady, že se dědictví nabývá smrtí zůstavitele (§ 460 OZ), nebylo v dosavadní právní úpravě možné promptně na smrt nositele práv a povinností reagovat, a tak docházelo ke škodám na zanechaném majetku. Dalším argumentem pro přijetí novely OZ bylo ustanovení § 111 OZ, podle něhož změna v osobě věřitele nebo dlužníka nemá vliv na běh promlčecí doby. V případech, kdy se v době smrti zůstavitele blížil konec promlčecí doby, nebylo možné čekat s uplatněním pohledávky zahrnuté do aktiv dědictví až do doby skončení dědického řízení a bylo třeba vyřešit otázku, kdo by místo zůstavitele mohl být k žalobě aktivně legitimován.

V souvislosti s přípravou nové právní úpravy správy dědictví se rozpoutala diskuze, v níž byla některými právníky namítána možnost narušení koncepce dědického práva, podle které se dědictví nabývá ve smyslu ustanovení § 460 OZ smrtí zůstavitele.¹⁸¹ Podle mého názoru k narušení této koncepce nedochází (a uvádí to i důvodová zpráva k zákonu č. 554/2004 Sb.), dědictví se stále nabývá zůstavitelovou smrtí, nicméně zůstavitel má možnost zajistit, aby ještě po určitou dobu po jeho smrti bylo o jeho majetek správcem dědictví odpovědně pečováno tak, aby tento majetek nedoznal ztráty a v tomto nezmenšeném rozsahu byl předán zůstavitelovým dědicům.

Zákonem č. 554/2004 Sb. tak bylo připuštěno, aby to byl právě zůstavitel, kdo rozhodne, že záležitosti spojené s děděným majetkem nebudou na dobu od jeho smrti do pravomocného skončení projednání dědictví obstarávat dědici jako jeho právní nástupci,¹⁸²

¹⁸¹ Např. Mikeš, J., Švestka, J.: Nad novou institucí správce dědictví, Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. II. Podle těchto odborníků dochází ke koncepčnímu a nesystémovému průlomů do této zásady, spočívajícímu v tom, že se zůstavitelova vůle prosazuje i přes bariéru jeho smrti. Dědicové se pak ocitají pod jakousi kuratelou, neboť zůstavitel může prosazovat svou vůli i po zániku své existence a určovat chování dědiců, kterým je znemožněno s majetkem patřícím do dědictví nakládat nebo činit jiná opatření. Pro porovnání autoři poukazují na to, že u závěti tomu tak není, neboť její účinnost se za platného právního řádu upíná pouze k momentu zůstavitelovy smrti; k tomuto okamžiku se zakládají práva na dědictví povolaných osob, avšak do jejich počínání po tomto časovém rozhraní se již nikterak nezasahuje.

¹⁸² Napadne-li dědictví po zůstavitelově smrti více dědicům, ocitají se tito dědici v situaci připomínající podílové spoluvlastníky nebo v pozici subjektů spoluoprávněných k jiným majetkovým hodnotám. Pokud není třeba

ale správce dědictví (touto osobou samozřejmě může být i někdo z dědiců), a kdo může určit rozsah majetku, který bude takto spravován. Zakotvením této možnosti dochází k významnému posílení pořizovací volnosti zůstavitele a principu zachování hodnot. Pokud zůstavitel správce dědictví neustanoví, je tu samozřejmě ještě alternativa, že tak učiní soud v dědickém řízení za předpokladu, že zde existuje obecný zájem nebo důležitý zájem dědiců.

Jedinou zákonnou podmínku pro výkon funkce správce dědictví představuje požadavek způsobilosti k právním úkonům, jinak je zůstavitel při svém výběru prakticky neomezen. Může jím být fyzická osoba, právnická osoba i stát, má-li mu dědictví připadnout jako odúmrť ve smyslu ustanovení § 462 OZ. Podle mých zkušeností v této věci si zůstavitelé nejčastěji volí za správce dědictví právě osobu, která přichází v úvahu i jako dědic. Lze však předpokládat, že další kritéria si jistě stanoví sám zůstavitel, aby ustanovil osobu mající i odpovídající odborné předpoklady a charakterové vlastnosti pro výkon této funkce.¹⁸³ Se svým ustanovením do funkce musí samozřejmě správce vždy souhlasit.

Správce dědictví ustanovený zůstavitelem je povinen se ujmout správy dědictví ihned, jakmile se dozví, že zůstavitel zemřel, nejpozději okamžikem, kdy byl o smrti zůstavitele informován soudem (notářem jako soudním komisařem) a kdy jím byl vyzván, aby se své funkce ujal. Kdyby tak neučinil, mohl by podle okolností případu i odpovídat za náhradu škody z titulu porušení této povinnosti. Zároveň je povinen o ujmutí se funkce informovat soud příslušný k projednání řízení o dědictví (nebyl-li již předtím vyzván, aby se funkce ujal). V okamžiku, kdy se správce dědictví ujme své funkce, při svém faktickém počínání vykonává práva a plní povinnosti, jimiž ke spravovanému majetku disponoval zůstavitel, takže dědici nemohou s tímto majetkem nakládat nebo činit jiná opatření.¹⁸⁴ Právními úkony, které správce

---

ustanovit správce dědictví soudem, podílejí se na správě zanechaného majetku samotní dědicové, a to až do pravomocného skončení řízení dědictví. Vztahy mezi spoludědici jsou pak vyřešeny soudem schválenou dědickou dohodou, nebo, nedojde-li k uzavření dědické dohody, se na těchto spoluvlastnických vztazích či majetkovém společenství nic nezmění, neboť soud potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů.

¹⁸³ Z tohoto hlediska je pečlivější OSŘ, když v ustanovení § 175f odst. 2 mimo jiné stanoví, že „...je-li předmětem dědění podnik nebo nemovitost, ustanoví soud správcem dědictví osobu, která má zkušenost s vedením podniku nebo se správou nemovitosti....“

¹⁸⁴ Judikatura dovodila, že správce dědictví je např. osobou oprávněnou podat návrh na nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) pro pohledávku přisouzenou zůstaviteli (usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 12. 2003, sp. zn. 9 Co 696/2003) či že je-li zůstavitel jediným společníkem a jediným jednatelem společnosti s ručením omezeným, obecný zájem a zájem zůstavitelových dědiců vyžaduje, aby byl vždy ustanoven správce části dědictví – obchodního podílu zůstavitele ve společnosti s ručením omezeným. Správce obchodního podílu zůstavitele ve společnosti s ručením omezeným činí po dobu dědického řízení nezbytné úkony spojené

dědictví při výkonu své funkce učinil ohledně spravovaného majetku, jsou dědici vázáni. Podstatným omezením práv a povinností správce dědictví však je, že všechna rozhodnutí a úkony přesahující rámec obvyklého hospodaření musí konzultovat s dědici a získat nejen jejich svolení, ale i souhlas soudu. Pojem „obvyklé hospodaření“ OZ nespecifikuje, jednotný výklad si lze asi i těžko představit, když předmětem dědictví může být různý majetek. Obvyklost hospodaření tak bude nutno vždy zkoumat případ od případu, s ohledem na charakter a složení tohoto majetku. Jiný obsah mají úkony, jimiž se zabezpečuje běžný chod domácnosti (platby či naopak vybírání nájemného, inkasa apod.) a jiný zase úkony zajišťující fungování podniku (nákup surovin, plnění pracovněprávních povinností vůči svým zaměstnancům, platby daní, pojistného, plnění existujících závazků vůči obchodním partnerům, tak, aby neplnění těchto závazků nevedlo k materiální škodě podniku či újmě na jeho pověsti, průběžné sjednávání nových závazků, které umožní dosahovat alespoň příjmů zabezpečujících plynulé pokračování v předmětu podnikání podniku aj.). V tomto směru nelze také vyloučit eventuální spory mezi správcem dědictví a dědici o to, co ještě do rámce obvyklého hospodaření patří a co již ne. Půjde především o úkony, kterými se převádí vlastnictví k věcem, zřizují věcná práva zatěžující dědictví (např. věcné břemeno či zástavní právo k nemovitosti náležející do dědictví), zakládají jiné než běžné závazky (např. uzavření nájemní smlouvy) apod.¹⁸⁵ Tak např. v souvislosti se správou podniku je nutno za úkon přesahující rámec obvyklého hospodaření považovat investiční činnost, kterou by byl změněn předmět činnosti podniku, měly by být realizovány rozvojové investice apod.¹⁸⁶ Právně relevantní souhlas dědiců k úkonům správce dědictví přesahujících rámec obvyklého hospodaření bude dán tehdy, učiní-li tak jeho nadpoloviční většina. Při rovnosti hlasů, nebo nedosáhne-li se většiny, rozhodne o udělení souhlasu na návrh kteréhokoli dědice soud. Bohužel, stranou zájmu zákonodárců zůstala otázka, zda se hlasy dědiců počítají podle dědických podílů nebo podle osob a který soud má rozhodovat, pokud nastane rovnost hlasů, nebo nedosáhne-li se většiny. Odpověď na první problém není ze strany odborné veřejnosti jednotná, názory se liší. Někteří, k nimž se řadím i já, vycházejí z toho, že nadpoloviční

---

s obchodním podílem zůstavitele v této společnosti; zejména vykonává práva a plní povinnosti vyplývající z účasti zůstavitele v této obchodní společnosti (usnesení Okresního soudu Brno – venkov ze dne 9.8.2001, sp. zn. 13 D 1327/2001).

¹⁸⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1306

¹⁸⁶ Barák, J.: Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb., Právní rozhledy, 2005, číslo 3, str. 79

většinu je nutno interpretovat analogicky s úpravou podílového spoluvlastnictví,¹⁸⁷ jiní se přiklání k názoru, že se nadpoloviční většina počítá podle hlav, s odůvodněním, že pro první z uvedených způsobů hlasování není opora v zákoně, doslovnému výkladu textu zákona odpovídá spíše hlasování podle hlav.¹⁸⁸ Naopak jednotně je odbornou literaturou dovozováno, že má-li v případě rovnosti hlasů nebo nedosažení většiny rozhodnout na návrh kteréhokoli dědice soud, je jím soud, jenž vede řízení o dědictví.

Důsledkem této úpravy je, že se může stát, že i bez souhlasu některého z dědiců může být v průběhu řízení o dědictví zcizen i jeho podíl na věci či právu, který nabyt k datu úmrtí zůstavitele a jenž by mu připadl (pokud by se např. dědici nedohodli na vypořádání dědictví jinak) potvrzením nabytí dědictví soudem. Přehlasovaný dědic může tímto způsobem nedobrovolně ztratit podíl na majetku patřícím do dědictví. Lze se však domnívat, že soud, představující v tomto směru určitou pojistku, by s takovým úkonem souhlas neudělil.

Za trvání správy dědictví jsou dědici vyloučeni z manipulace s majetkem spadajícím do dědictví nebo z provádění jiných opatření. V zájmu dosažení záměru, který je sledován činností správce dědictví, tak jsou za trvání správy dědictví ze zákona v podstatě zkráceni ve svých právech, které mají jako právní nástupci zůstavitele již od jeho smrti. V době mezi smrtí zůstavitele a dnem právní moci rozhodnutí o skončení řízení o dědictví, v němž je správci svěřena správa dědictví, jsou dědici vlastně omezeni jen na projevení souhlasu nebo nesouhlasu s úkony správce přesahujícími rámec obvyklého hospodaření.

Vlastní úkony provede správce dědictví, a to svým jménem. Dědicům je naopak umožněno, aby ihned po smrti zůstavitele podali proti správci žalobu na určení neplatnosti listiny o ustanovení správce dědictví. V žádném případě totiž nesmí platnost listiny posuzovat soud (či notář jako soudní komisař) v řízení o dědictví. Není přitom zapotřebí, aby takovouto žalobu podávali dědici společně, jak by se mohlo z doslovné interpretace ustanovení § 480e odst. 2 OZ na první pohled zdát, ale mohou tak učinit i individuálně.¹⁸⁹ Podání není důvodem pro přerušení řízení o dědictví. I za takové situace je správce dědictví oprávněn a povinen vykonávat svou funkci, a to až do doby právní moci rozhodnutí soudu, jímž bylo určeno, že listina o ustanovení správce dědictví je neplatná. Soud, který vede řízení o dědictví, může

¹⁸⁷ Tento názor zastává např. L. Drápal – srov. Bílek, P., Drápal L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3.vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, str. 613, či K. Eliáš – srov. Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1306

¹⁸⁸ Např. Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, str. 697

¹⁸⁹ Sikstová, S.: Správce dědictví – persona grata či non grata?, Ad Notam, 2005, č. 2, str. 75

však i před konečným rozhodnutím o shora uvedené žalobě v odůvodněných případech funkce správce dědictví zprostit. Podle § 175f odst. 4 a 5 OSŘ musí soud správce dědictví zprostit funkce, je-li správce zřejmě nezpůsobilý vykonávat funkci (např. je zbaven či omezen ve způsobilosti k právním úkonům), nebo pokud i přes výzvu soudu, aby se ujal funkce, je nečinný. Zproštění funkce může být správce dědictví soudem z důležitých důvodů, zejména nevykonává-li správce svoji funkci řádně (tento důvod ale musí být zcela zjevný, nelze požadovat, aby soud v dědickém řízení posuzoval, zda ustanovený správce mohl či nemohl dosáhnout např. lepších výsledků, vyššího výnosu, jeho investice byly účelné apod.), či požádal-li o zproštění funkce sám správce dědictví. V případě zproštění dosavadního správce soud podle potřeby může ustanovit nového správce. Pokud se tak stane, kontinuitu ve výkonu funkce správce dědictví zabezpečuje ustanovení § 175f odst. 7 OSŘ. Správce, který byl funkce zproštěn, je povinen řádně a bez zbytečného odkladu informovat nového správce dědictví a předat mu k dispozici všechny podklady, týkající se spravovaného majetku. V případě, že by již k ustanovení nového správce dědictví nedošlo, má dosavadní správce takovou povinnost vůči dědicům.

Správce dědictví je ze zákona povinen vykonávat svou funkci s péčí řádného hospodáře. Za škodu, kterou způsobil porušením svých povinností, odpovídá podle § 420 OZ. Zvláštní postavení správce dědictví spočívá také v tom, že potřebné právní a jiné úkony činí vlastním jménem na vrub spravovaného majetku. Tím se jeho postavení blíží postavení správce konkurzní podstaty. Správce sám je aktivně či pasivně legitimován ve sporech ohledně majetku, který je předmětem jeho správy.¹⁹⁰

Z důvodu kontroly jeho činnosti je správce dědictví povinen podávat soudu alespoň dvakrát ročně zprávu o výkonu své činnosti (pokud mu soud neuloží podle povahy spravovaného majetku podávat zprávu v kratších intervalech). Ze zprávy by přitom měly vyplývat všechny právně významné úkony učiněné správcem po dobu výkonu funkce. Dědici se seznámí s výsledky jeho činnosti až z konečné zprávy, kterou jim správce předloží prostřednictvím soudu po skončení projednávání dědictví. Díky této zprávě pak mohou dědici plynule převzít správu daného majetku.

Funkce správce dědictví zaniká pravomocným skončením řízení o dědictví, ledaže by správce dědictví dal svým počínáním příčinu ke svému zproštění soudem. Vzhledem k tomu, že je tato funkce úplatná, přísluší správci dědictví za jeho činnost odměna a náhrada hotových

---

¹⁹⁰ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník, Komentář, 10. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, str. 864

výdajů účelně vynaložených při správě dědictví, stanovených vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, v platném znění. Pro základní výši odměny správce dědictví jsou určující dvě skutečnosti: obvyklá cena zůstavitelova majetku, k jehož správě byl ustanoven, a doba vykonávané správy. Tyto nároky správce dědictví vyúčtuje v konečné zprávě o své činnosti, kterou je povinen předložit dědicům prostřednictvím soudu po skončení projednávání dědictví. O odměně a náhradách hotových výdajů pak rozhodne soud. Povinnost zaplatit správci dědictví odměnu a náhradu hotových výdajů postihuje dědice, který nabyt nepředlužené dědictví. Je-li dědiců více, musí každý z nich zaplatit část odměny správci dědictví a náhrady jeho hotových výdajů podle výše nabytého dědického podílu. V ostatních případech platí odměnu správce dědictví a náhradu jeho hotových výdajů stát. V odůvodněných případech může také soud na žádost správce dědictví uložit dědicům, resp. soudu v případě předluženosti dědictví, zaplatit zálohu na jeho odměnu a hotové výdaje. Bude-li však správcem dědictví ustanoven stát, jemuž dědictví připadne jako odúmrt' podle ustanovení § 462 OZ, ustanovení o odměně správce dědictví a náhradě jeho hotových výdajů se v takovém případě nepoužije (§ 480c odst. 4 OZ).

Ačkoli má činnost správce dědictví ustanoveného soudem a správce dědictví ustanoveného zůstavitelem obdobný rozsah práv a povinností, je druhá z těchto alternativ, kdy zákon zjednáva fyzické osobě možnost prosadit svou vůli nejen v okamžiku smrti jedince, ale i s určitým přesahem na dobu ohraničenou dnem jeho smrti a pravomocným skončením dědického řízení, pro praxi bezpochyby přínosnější. Dá se totiž domnívat, že se správce dědictví dozví o smrti zůstavitele mnohem dříve, než je s touto událostí obvyklým způsobem seznámen soud. Výhodou ustanovení správce dědictví přímo zůstavitelem je jistě také to, že jím zpravidla bude stanovena osoba, jíž zůstavitel důvěřuje, o níž je přesvědčen, že po jeho smrti bude tuto funkci vykonávat odpovědně, a jež má k majetku, který by měl být předmětem správy, bližší vztah a zná i zůstavitelovy poměry a postupy, na které může nepřerušeně navázat. Institut správce dědictví nezaručí zůstaviteli stoprocentně, že s jeho majetkem bude naloženo v souladu s jeho vůlí, ale může napomoci tomu, aby se tak stalo s velkou pravděpodobností. Díky správě dědictví mají dědici určitě i větší jistotu, že majetek, kterého se po právní moci usnesení o skončení dědického řízení ujmu, bude pokud možno v nikoliv horším stavu, než v jakém byl v době zůstavitelovy smrti.

Pokud jde o mé praktické zkušenosti se správou dědictví, k sepsání listiny o ustanovení správce dědictví se uchylují zejména podnikatelé, kteří vlastní podnik, případně mají majetkovou účast v obchodních společnostech, či vlastní nemovitosti, které pronajímají. Pro

dědické řízení, kde byla zůstavitelem tato listina pořízena, znamená existence správce dědictví jednoznačně přínos. Hlavní výhodou oproti správci dědictví ustanovovanému soudem v průběhu řízení o dědictví spatřuji v tom, že správce dědictví ustanovený zůstavitelem se ujímá své funkce v podstatě ihned po smrti zůstavitele, takže nedochází k časovým prostojům. Již na počátku dědického řízení je tak postavena osoba odpovědná dědicům i soudu, jejíž činnost přispívá ke zrychlení tohoto řízení. Dědici mají také čas se během trvání dědického řízení s povahou zanechaného majetku seznámit a získat od správce dědictví nezbytné informace pro jednodušší a plynulejší přechod majetku na jejich osobu.

4.3.1 Náležitosti listiny o ustanovení správce dědictví

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, zůstavitel si za svého života může vybrat osobu, které plně důvěřuje a o níž může předpokládat, že po jeho smrti bude až do pravomocného ukončení dědického řízení se zanechaným majetkem nakládat s péčí řádného hospodáře, a to pořízením listiny o ustanovení správce dědictví. Podobně jako je tomu v případě závěti, se u této listiny také jedná o jednostranný,¹⁹¹ odvolatelný, neadresný právní úkon pro případ smrti, který je ryze osobní povahy, takže nepřipouští zastoupení. Právní účinky tohoto úkonu nastávají smrtí zůstavitele. Na rozdíl od závěti, v níž se od osoby povolané k dědění neočekává vyjádření, že je s budoucím postavením jako dědic srozuměna, se při ustanovení správce dědictví naopak vyžaduje, aby osoby pověřovaná touto funkcí projevila s ní svůj souhlas. V tomto ohledu jde rovněž o jednu z podstatných náležitostí platnosti uvedeného právního úkonu.¹⁹² Kladné vyjádření ze strany budoucího správce se vyžaduje, protože tím na sebe tato osoba bere určitou odpovědnost vůči dědicům a soudu, který bude dědické řízení vést.

---

¹⁹¹ J. Ettler usuzuje, že jde o smluvní ujednání mezi budoucím zůstavitelem a osobou, která se má stát správcem jeho dědictví, tedy že jde o dvoustranný právní úkon, který tyto dva účastníci stvrdí před notářem v notářském zápise (blíže viz Ettler, J.: Právní institut správce dědictví, Karlovarská právní revue, 2006, č. 4, str. 36). Domnívám se, že tomu tak není, protože tu schází vázanost smluvních stran. Také budoucí správce dává ke svému ustanovení souhlas jednostranným úkonem. Jak budoucí zůstavitel, tak budoucí správce mohou svůj projev vůle samostatně, bez účasti druhého, zrušit.

¹⁹² Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 109

Právní úprava svěřila sepsování této listiny do výlučné kompetence notáři jako důvěryhodné, nestranné a kvalifikované osobě, která ji sepíše ve formě notářského zápisu – tedy jako veřejnou listinu (k náležitostem notářského zápisu a významu veřejné listiny si dovoluji odkázat na kapitolu 4.1.4.3). Zpřísněná formální podmínka je odůvodněna zejména závažností takového právního úkonu, ale i zájmem o jeho perfektnost. Zůstavitel se může rozhodnout pro jakéhokoli notáře v rámci České republiky, před nímž projev vůle ustanovit správce dědictví učiní. Notářský zápis musí obsahovat všechny náležitosti vyžadované NotŘ, jakož i samotný projev vůle o ustanovení správce dědictví musí splňovat všechny náležitosti požadované pro platnost právního úkonu, jako je tomu u závěti. Kromě toho musí listina obsahovat označení osoby správce dědictví, údaj, zda správce bude spravovat veškerý majetek spadající do dědictví, či zda náplň jeho činnosti bude zúžena jen na jednotlivý druh zanechaného majetku - podnik, určitou nemovitost, peněžní prostředky na účtu či jinou část dědictví. Může tak dojít k situaci, kdy zůstavitel ustanoví více správců dědictví, vždy pro jinou část dědictví. Dále je nutné, jak již bylo zmíněno, aby byl v textu notářského zápisu písemně zachycen souhlas dotyčné osoby s ustanovením správce dědictví. V případě, že by správcem dědictví měla být ustanovena právnická osoba, musí souhlas projevit osoby oprávněné jednat jejím jménem. Osoba souhlasící s ustanovením do funkce správce dědictví notářský zápis spolu s pořizovatelem (a samozřejmě i notářem) také podepisuje.

Stát může být ustaven správcem dědictví nebo jeho části pouze za předpokladu, že mu dědictví má připadnout jako odúmrt' ve smyslu ustanovení § 462 OZ. Vzhledem k tomuto omezení a požadavku souhlasu budoucího správce s ustanovením do funkce, nepřichází prakticky v úvahu, aby byl stát zůstavitelem ustanoven. Sotva by stát dal souhlas s ustanovením do funkce za zůstavitelova života, neboť i kdyby zůstavitel neměl žádné dědice, mohla by se situace do konce jeho života změnit (zůstavitel by mohl např. pořídit závěť, uzavřít manželství, zplodit potomka). Pokud by taková změna nastala, dostala by se listina do rozporu se zákonem (§ 480b odst. 1 poslední věta OZ).

Ustanovení § 480d odst. 3 OZ stanoví, že není-li v tomto zákoně stanoveno jinak, jakékoli podmínky připojené k listině o ustanovení správce dědictví nemají právní následky. Za stávající právní úpravy tak zákon nikde jinak neuvádí. Ačkoli zákonodárce v tomto ustanovení neuvádí také listinu o odvolání listiny o ustanovení správce dědictví a listinu o odvolání souhlasu s funkcí správce dědictví, usuzuji, že se i v případě těchto ostatních listin o správě dědictví bude postupovat analogicky, a tak jakékoli podmínky k nim připojené nebudou mít rovněž právní následky. V neposlední řadě je však také třeba upozornit, že není pravděpodobné, že by notářský zápis podmínky obsahoval, protože notář je povinen úkon,

který odporuje zákonu nebo obecně závaznému předpisu, odmítnout (§ 53 odst. 1 písm. a) NotŘ).

S listinou o ustanovení správce dědictví je po jejím vyhotovení nakládáno obdobným způsobem jako se závětí sepsanou formou notářského zápisu. Notář, který listinu vyhotovil, zapíše pomocí elektronického přenosu dat do CEZ údaje o této listině, o jejím pořizovateli a správci dědictví. Tento postup je nezbytný k tomu, aby správce dědictví byl o povinnosti ujmout se funkce vyrozuměn po zůstavitelově smrti co nejdříve, popřípadě aby jeho identifikace mohla být poskytnuta dědicům. Díky této evidenci je tak po provedení lustrace hned naprosto zřejmé, zda byl správce dědictví ustanoven či nikoli.

Samotná listina o správě dědictví je uložena ve sbírce notářských zápisů notáře, který ji sepsal. Prostý opis listin o správě dědictví, jimiž byl správce dědictví ustanoven nebo kterými byla listina o ustanovení správce dědictví odvolána, je možné za pořizovatelova života vydat pouze pořizovateli nebo osobě ustanovované správcem dědictví, případně i jejich zmocněnci, který se vykáže plnou mocí s úředně ověřeným podpisem zmocnitele. Po pořizovatelově úmrtí pak notář, u něhož je listina o správě dědictví uložena, vydá stejnopis tohoto notářského zápisu každému, kdo mu prokáže právní zájem a úmrtí¹⁹³ toho, jehož majetku se listina o správě dědictví týká.

Jistou nevýhodou při uplatnění tohoto institutu podle současné právní úpravy spatřuji v tom, že budoucí správce musí souhlasit se svým ustanovením do funkce ještě před samotnou pořizovatelovou smrtí, kdy není zřejmé, že funkce správce dědictví opravdu vznikne. Povoláný správce si může otázku správy dědictví kdykoli po pořízení listiny rozmyslet, správce nemusí pořizovatele listiny o ustanovení správce dědictví přežít, nebo majetek, který by měl být po úmrtí pořizovatele listiny o ustanovení správce dědictví správcem spravován, již nemusí být v zůstavitelově vlastnictví.

4.3.2 Zrušení listiny o ustanovení správce dědictví

Zůstavitel může během svého života změnit své rozhodnutí o správě dědictví, o rozsahu správy dědictví nebo o osobě správce dědictví. V takových případech je samozřejmě oprávněn:

---

¹⁹³ Smrt lze prokázat úmrtním listem nebo rozsudkem soudu o prohlášení za mrtvého.

- pořídit novou listinu o ustanovení správce dědictví, v níž jinak vymezí majetek, který má po jeho smrti spravovat správce dědictví, nebo
- ustanovit jiného správce dědictví, popřípadě
- listinu o ustanovení správce dědictví odvolat.

Listina o ustanovení správce dědictví může být podle ustanovení § 480d odst. 4 OZ zrušena třemi způsoby: zůstavitelovým odvoláním, pořízením pozdější listiny o ustanovení správce dědictví, která vedle původní listiny nemůže obstát, a dále odvoláním souhlasu s funkcí správce dědictví. První dva způsoby může využít pořizovatel, třetí způsob správce dědictví. Také v těchto případech OZ vyžaduje k platnosti těchto listin z hlediska právní jistoty všech zúčastněných osob formu notářského zápisu.

Odvolá-li zůstavitel listinu o ustanovení správce dědictví, je notář, který příslušný notářský zápis sepsal, povinen vyrozumět o této skutečnosti bez zbytečného odkladu osobu, jež byla touto zrušovanou listinou ustanovena správcem dědictví, aby věděla, že již není k výkonu této funkce povolána, a současně učinit příslušný úkon v CEZ. Oproti závěti tu nepřichází v úvahu zničení listiny o správě dědictví jako způsob jejího zrušení, protože originál listiny o správě dědictví zůstává po sepsání uložen ve sbírce notářských zápisů notáře, který ji formou notářského zápisu sepsal.

Ke změně může dojít také z iniciativy ustanoveného správce tím, že správce odvolá svůj předchozí souhlas s ustanovením do této funkce. Důvody pro tento krok mohou být jakékoli. V takovém případě má notář, který o tomto úkonu vyhotovil notářský zápis, bez zbytečného odkladu oznamovací povinnost vůči zůstaviteli a povinnost učinit příslušný záznam v CEZ. Zákon tu zcela záměrně z důvodu právní jistoty pověřuje notáře jako nezávislou úřední osobu, protože nelze spoléhat na to, že o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví pořizovatele informuje sám správce. Pokud je zůstavitel i nadále rozhodnut, aby byl jeho majetek náležející do dědictví po jeho smrti spravován správcem dědictví, musí ustanovit nového správce dědictví.

5 Evidence listin pro případ smrti – Centrální evidence závětí

CEZ je neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje NK ČR v rámci centrálního informačního systému (CIS) a který je upraven v organizačním řádu Notářské komory České republiky a notářských komor.¹⁹⁴ Účelem CEZ je evidovat stanovené údaje o závětech, listinách o vydědění, listinách o odvolání závětí a o listinách o zrušení listiny o vydědění a listinách o ustanovení správce dědictví, listinách o odvolání listiny o ustanovení správce dědictví a o listinách o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví tak, aby bylo možno po smrti pořizovatele zjistit, zda zůstavitel zanechal nějakou takovou listinu, jež je předmětem evidence, a kde je uložena. Tento nový systém, zavedený zákonem č. 30/2000 Sb., nahradil od 1.1.2001 do té doby vedenou evidenci okresními (obvodními) soudy podle místa pořizovatelova bydliště. Tím odpadla dřívější oznamovací povinnost pořizovatele, přestěhoval-li se do jiného okresu (obvodu), neboť nenahlásil-li pořizovatel tuto změnu příslušnému okresnímu (obvodnímu) soudu, zůstala listina pro případ smrti nadále v dosavadní evidenci soudu a existovala velká pravděpodobnost, že se taková listina v řízení o dědictví neobjeví. Také ruční vyhledávání údajů o existenci listiny v kartotéčních lístcích nemusela vždy zaručit, že se potřebná informace dohledá. Za stávající právní úpravy už k této nežádoucí situaci nemůže dojít. Právě skutečnost, že údaje o listinách pro případ smrti, které jsou předmětem evidence v CEZ, jsou soustředěny v rámci jednoho systému, elektronicky, je s ohledem na výše uvedené skutečnosti jeho největší předností.

Evidence má dvě oddělené části: v první se evidují stanovené údaje o závětech, listinách o vydědění, listinách o odvolání závětí a listinách o zrušení listiny o vydědění (NotŘ i Předpis o CEZ používají pro tato pořízení legislativní zkratku „závěti“), ve druhé se evidují stanovené údaje o listinách o ustanovení správce dědictví, listinách o odvolání listiny o ustanovení správce dědictví a o listinách o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví (NotŘ i Předpis o CEZ je souhrnně označují legislativní zkratkou „listiny o správě dědictví“).

V CEZ se o závětech, které byly sepsány ve formě notářského zápisu, nebo jež notář přijal do úschovy, a o závětech v úschově soudů,¹⁹⁵ evidují tyto údaje:

¹⁹⁴ § 1 Předpisu Notářské komory České republiky, kterým se stanoví postup při vedení, správě a provozu Centrální evidence závětí („Předpis o CEZ“)

¹⁹⁵ Závěti, listiny o vydědění a listiny o odvolání těchto úkonů, které byly v době do 31.12.1992 sepsány notářským zápisem bývalého státního notářství, jsou od 1.1.1993 uloženy u okresního soudu, v jehož obvodu

- jméno, příjmení, rodné číslo, není-li rodné číslo nebo není-li rodné číslo známo, datum narození a bydliště pořizovatele,
- běžné číslo seznamu závětí notáře, u něhož je závěť uložena, nebo běžné číslo seznamu závětí soudu, u něhož je závěť uložena,
- jméno, příjmení a sídlo notáře, u něhož je závěť uložena, nebo název a sídlo soudu, u něhož je závěť uložena.

Část evidence, v níž jsou evidovány závěti, se člení zvlášť pro závěti, u nichž je známo rodné číslo pořizovatele, zvlášť pro závěti, u nichž je známo pouze datum narození pořizovatele, a zvlášť pro závěti, u nichž není známo ani datum narození pořizovatele (ustanovení § 3 Předpisu o CEZ).

O listinách o správě dědictví se v CEZ evidují tyto údaje:

- označení, zda se jedná o listinu o ustanovení správce dědictví nebo o listinu o odvolání listiny o ustanovení správce dědictví nebo o listinu o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví,
- jméno, příjmení, rodné číslo, není-li rodné číslo nebo není-li rodné číslo známo, datum narození, a bydliště pořizovatele,
- je-li správcem dědictví ustanovena fyzická osoba, její jméno a příjmení, rodné číslo, nemá-li rodné číslo nebo není-li její rodné číslo známo, její datum narození, a její bydliště,
- je-li správcem dědictví ustanovena právnická osoba, její název, sídlo, případně identifikační číslo,
- jméno, příjmení a sídlo notáře, u něhož je listina o správě dědictví uložena,
- datum sepsání listiny o správě dědictví a běžné číslo rejstříku NZ.

---

působilo příslušné státní notářství. Závěti, listiny o vydědění a listiny o odvolání těchto úkonů, jež byly uloženy do úschovy u bývalých státních notářství, mají od 1.1.1993 v úschově notáři působící v obvodu příslušného okresního soudu podle toho, jak předseda okresního soudu tyto listiny mezi notáře rozdělil. Závěti, listiny o vydědění a listiny o odvolání těchto úkonů, které byly sepsány notářským zápisem v době od 1.1.1993 nebo které notář po 1.1.1993 přijal do úschovy, jsou uloženy u notáře, který notářský zápis sepsal nebo je přijal do úschovy. Notářský zápis obsahující listinu o správě dědictví je uložen u notáře, který ji sepsal.

Rovněž tato část evidence se člení zvlášť pro listiny, u kterých je rodné číslo pořizovatele známo, a zvlášť pro listiny, u nichž je známo pouze pořizovatelovo datum narození (ustanovení § 4 Předpisu o CEZ). Naproti tomu předmětem evidence není rozsah oprávnění správce dědictví, a tak ho lze zjistit pouze z obsahu samotné listiny o správě dědictví.

Údaje o listině a o jejím pořizovateli, popřípadě o správci dědictví, zapíše do Centrální evidence závětí pomocí elektronického přenosu dat notář, který příslušnou listinu ve formě notářského zápisu vyhotovil, resp. přijal do notářské úschovy. O provedení zápisu pak notář pořídí kontrolní výtisk, který se založí do příslušného spisu. Za života pořizovatele má přístup k evidovaným údajům o jeho závětech a listinách o správě dědictví pouze notář, u něhož jsou tyto listiny uloženy, a NK ČR. Tím je zajištěno maximální utajení těchto citlivých údajů.

Sdělování údajů z CEZ patří do působnosti NK ČR. Podle § 35a odst. 2 a 3 NotŘ NK ČR sdělí soudu nebo jinému státnímu orgánu, notáři jako soudnímu komisaři a osobě, která prokáže právní zájem, na jejich žádost, zda je evidována závěť nebo více závětí zůstavitele a u koho jsou uloženy, a dále sdělí soudu, jinému státnímu orgánu nebo notáři jako soudnímu komisaři na jejich žádost, zda je evidována listina o správě dědictví zůstavitele nebo více takových listin a u koho jsou uloženy. Na žádost osoby, která prokáže právní zájem, zda je v CEZ evidována listina o správě dědictví a u koho je uložena, kterýkoli notář vydá, je-li listina o správě dědictví evidována (případně, je-li evidováno více takových listin jednoho pořizovatele), opis zápisu z CEZ obsahující údaje o všech těchto listinách. Není-li listina o správě dědictví evidována, vydá notář potvrzení o tom, že listina o správě dědictví evidována není. Byla-li však žádost podána za života pořizovatele nebo odvolatele závětí nebo listiny o správě dědictví, nelze jí vyhovět.

Jakmile tedy soud pověří notáře, aby ve smyslu ustanovení § 38 OSŘ provedl jako soudní komisař potřebné úkony v řízení o dědictví po určitém zůstaviteli, zjistí notář dotazem v CEZ, zda je ve vztahu k této osobě evidována nějaká listina, která je předmětem této evidence (§ 175c OSŘ). O výsledku šetření v této evidenci soudní komisař založí do spisu doklad, opatřený datem vyhotovení a podpisem. Bude-li lustrace pozitivní, notář zjistí, u koho je listina uložena. Je-li uložena u notáře – soudního komisaře, sepíše notář o jejím stavu a obsahu protokol. Pokud je listina uložena u jiného notáře nebo u soudu, požádá je o zjištění stavu a obsahu listiny. Potom, je-li zjištěno, že zůstavitel zanechal listinu o správě dědictví, kterou ustanovil správce dědictví, vyrozumí soud (soudní komisař) ustanoveného správce dědictví o smrti zůstavitele a vyzve ho, aby se ujal své funkce. Tuto povinnost samozřejmě nemá, oznámil-li mu sám správce dědictví, že se své funkce ujal.

6 Listiny pořizované pro případ smrti de lege ferenda

Po 17. listopadu 1989 bylo s ohledem na změnu politických, hospodářských a společenských podmínek evidentní, že OZ novým, demokratickým poměrům nemůže vyhovovat a vyvstala potřeba nového občanského zákoníku se vší naléhavostí. Zkratkou připomeňme, že je to právní předpis poznamenaný dobou svého vzniku: ovlivněný ideologií vítězství socialismu v zemi, popřením duality práva soukromého a veřejného a představou o postupném odumírání práva vůbec.¹⁹⁶ Výsledkem reformních snah byla novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., která nabyla účinnosti dne 1.1.1992 a jež představovala jakési nouzové řešení celé situace. Ačkoli byla velmi rozsáhlou, nemohla odstranit principy, jimiž je občanský zákoník ovládán a které jsou vzdálené moderním evropským kontinentálním kodexům. Občanský zákoník byl poté ještě několikrát změněn, jednalo se především o novelizace sledující aproximaci našeho občanského práva směrnici EU a evropským standardům, ale významem již novelu OZ z roku 1991 nepřekonal. První rekodifikační pokus se uskutečnil ještě před rokem 1993, za existence československé federace, kdy byl na Úřadu vlády ČSFR vypracován pod vedením profesorů V. Knappa a K. Planka návrh paragrafovaného znění občanského zákoníku. Po rozdělení federace se ale další práce na tomto projektu v České republice zastavily. V polovině 90. let 20. století byl pod vedením profesora F. Zoulíka vypracován návrh koncepce nového občanského zákoníku, publikovaný posléze v odborném tisku, ale nebyl doveden ani do stadia věcného záměru. V roce 2000 byly z podnětu tehdejšího ministra spravedlnosti O. Motejla zahájeny práce na novém občanském zákoníku, bez přímé vazby na předchozí dva pokusy. Jejich cílem je navázat kontinuitu práva tam, kde byla totalitním zákonodárstvím přetrhána, sjednotit české soukromé právo, dát mu ucelený myšlenkový základ, systém i jednotné pojmosloví a vyrovnat stav občanskoprávní úpravy s ostatními evropskými zeměmi, zejména s těmi tvořícími Evropský hospodářský prostor. Základním ideový zdroj rekodifikace představuje vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který byl tehdy připravován téměř dvacet let, sledoval modernizaci OZO, ale vzhledem k dobovým událostem nebyl přijat. Inspiraci našel návrh nového občanského zákoníku rovněž v moderních zahraničních právních řádech, jako je např. rakouský ABGB, německý BGB, občanský zákoník holandský, litevský, polský, švýcarský, italský či quebecký.

---

¹⁹⁶ Eliáš, K.: Rekodifikace občanského práva v postmoderní době, Právní rozhledy, 2008, č. 1, str. 1

Podle důvodové zprávy bude nová právní úprava dědického práva respektovat základní principy právní úpravy dosavadní tak, jak byly založeny občanským zákoníkem z roku 1950 a v nichž bylo pokračováno i po rekodifikaci občanského práva v roce 1964, takže zachovává základní rys dnešní konstrukce dědění, a sice, že dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele a soud dědicům nabytí dědictví pouze potvrzuje. Návrh posiluje pořizovací volnost zůstavitele, která však nadále zůstane omezená ve prospěch nepominutelných dědiců, rozšiřuje okruh zákonných dědiců a možnosti pořízení pro případ smrti. Koncepce nového dědického práva počítá se zavedením celé řady právních institutů, které dosud platné dědické právo nezná. Zpravidla se jedná o návrat k tomu, co bylo součástí našeho právního řádu až do roku 1950, za účinnosti OZO, a lze je najít i v nynějších občanských zákonících evropských zemí.

Vedle závěti má být do právního řádu jako další pořízení pro případ smrti zavedena dědická smlouva, přičemž tak jako dosud se připouští možnost kumulace dědických titulů, návrh nového občanského zákoníku počítá také s obnovením dovětku (kodicilu),¹⁹⁷ odkazu (legátu), s možností uzavřít se zůstavitelem smlouvu o zřeknutí se dědictví a darování pro případ smrti. Kromě toho by mělo dojít ke změně některých v současné právní úpravě již existujících institutů, např. pokud jde o postavení nepominutelných dědiců či odpovědnost dědice za zůstavitelovy dluhy a ochranu práv zůstavitelových věřitelů. V nové úpravě by se měly promítnout zejména tyto dvě hlavní zásady - princip zachování hodnot, kdy jde o výraz solidarity mezi odcházející a nastupující generací a sledování hospodářských cílů se zřetelem k budoucnu, a princip přechodu majetku na jednotlivce (individualistické pojetí dědického práva), který dává smysl zůstavitelově péči o vlastní majetek, nabádá jej k produktivní činnosti a spořivosti vzhledem k vědomí, že jeho majetek po jeho smrti připadne osobám jemu blízkým.¹⁹⁸ K těmto dvěma základním principům přistupují i další principy, které jsou významné pro dědické právo: princip volnosti zůstavitele ve volbě dědice, princip rovnosti, princip univerzální sukcese, princip volnosti dědice dědictví přijmout či odmítnout a princip ingerence veřejné moci při nabytí dědictví. Osnova také vychází ze zásady, že smluvní vázanost mortis causa není zásadně přípustná, s výjimkou dědických smluv a darování pro případ smrti.

---

¹⁹⁷ Návrh dovětek uvádí jako další pořízení pro případ smrti.

¹⁹⁸ Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, Ad Notam, 2003, č. 5, str. 98

Celou nově připravovanou úpravu dědického práva je možné charakterizovat tak, že je daleko obsáhlejší než dosavadní právní úprava a že se jí prolíná snaha o co nejširší prostor pro uplatnění autonomie vůle zůstavitele, aby mohl svobodně formovat svůj soukromý život.

Úvodní ustanovení dědického práva, § 1335 návrhu, vymezuje dědické právo jako právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní. Dále osnova nového občanského zákoníku důsledně rozlišuje mezi pojmy „pozůstalost“ a „dědictví“. Pozůstalostí se rozumí celé jmění zůstavitele kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže by byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci, naproti tomu dědictvím je jen to z pozůstalosti, co skutečně připadá jako jmění dědici. Návrh se rovněž vrací k rozlišení dědictví a odkazu, tedy i dědice a odkazovníka. Dědicem je pouze ta osoba, které náleží dědictví, tj. buď celá pozůstalost, nebo podíl na ní, naproti tomu odkazovníkem je ten, komu zůstavitel odkázal jen jednotlivou věc, peníze nebo jednu či několik věcí určitého druhu. Další rozdíl spočívá v tom, že nabytí dědictví potvrzuje dědici soud, zatímco právo na vydání odkazu uplatňuje odkazovník vůči dědici či jinému odkazovníku, kteří byli odkazem obtíženi, přímo bez soudní ingerence.

Detailnější rozbor jednotlivých změn a novinek s ohledem na téma této rigorózní práce učiním v následujících kapitolách.

6.1 Závěť a dovětek

Závěť nadále zůstává jedním z dědických titulů, ale pokud jde o její právní sílu, řadí se až za dědickou smlouvu. Podle ustanovení § 1353 odst. 1 osnovy je definována jako odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. V návrhu tak není připuštěno zastoupení zůstavitele jinou osobou při pořizování závěti a vyloučena je i společná závěť více osob. Osnova nového občanského zákoníku směřuje k větší závaznosti zůstavitelovy poslední vůle, když v ustanovení § 1353 odst. 2 zakotvuje speciální výkladové pravidlo, že závěť je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Slova použitá v závěti se tedy budou vykládat podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel navykl spojovat s určitými výrazy zvláštní – sobě vlastní – smysl. V takových případech bude hrát významnou roli judikatura. Zůstavitel může pořídit i tak, že poukáže na obsah jiných listin. Nebudou-li tyto listiny splňovat náležitosti závěti, lze je použít jedině k interpretaci zůstavitelovy vůle projevené v závěti.

Ustanovení o **způsobilosti zůstavitele pořídit závěti** vycházejí ze stávající právní úpravy. Nezpůsobilé jsou zásadně osoby nesvéprávné, ať už pro nedostatek věku nebo duševního zdraví. I z této nezpůsobilosti jsou však připuštěny výjimky: Osoba starší 15 let věku, jež dosud nenabyla svéprávnosti, může pořizovat i bez souhlasu zákonného zástupce, ale jen formou veřejné listiny (neuvádí se výhradně jen notářský zápis). Osoba, která je plně zbavena svéprávnosti, není způsobilá pořizovat, ledaže by se uzdravila do té míry, že je schopna projevit vlastní vůli.¹⁹⁹ Osoba, jež byla ve svéprávnosti omezena, může v rozsahu omezení pořizovat, ale jen formou veřejné listiny. Speciální úprava platí pro osoby, jež byly ve svéprávnosti omezeny pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráček vášni představující závažnou duševní poruchu. Tyto osoby mohou pořídit v jakékoli formě, avšak nejvýše o polovině svého majetku, zbývající část připadne zákonným dědicům. Není-li zákonných dědiců, omezení pro pořizovatele odpadá a tento může pořídit o celém svém majetku.

Z dědického práva je vyloučen ten, kdo se dopustil proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželovi činu povahy úmyslného trestného činu, a dále ten, kdo se dopustil zavrženímhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel takový čin prominul. Na rozdíl od dosavadní právní úpravy tak nemusí jít přímo o úmyslný trestný čin, postačí spáchání takového činu, který má jeho povahu. Nezpůsobilé proto budou i osoby, jež se takového činu dopustily, ač nejsou trestně odpovědné. V připravovaném návrhu také dochází k rozšíření okruhu chráněných osob na všechny předky i potomky, nepůjde už jen o rodiče a děti. Návrh nového občanského zákoníku dále předpokládá, že z dědického práva je jako zákonný dědic vyloučen zůstavitelův manžel a výluční příbuzní tohoto manžela v případě, že v den zůstavitelovy smrti trvá řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu

¹⁹⁹ Člověk je svéprávnosti zbavován soudním výrokem a soudním výrokem je mu svéprávnost také případně vrácena. Není úmyslem zcela vyloučit pořizovací způsobilost těchto lidí jen proto, že se něco stalo v období vyměřeném právními mocemi soudních výroků. S argumentem, že rozhodovat musí věcná stránka, se nevylučuje možnost učinit platně poslední pořízení, dosáhl-li pořizovatel tomu odpovídajícího zdravotního stavu, třebaže příslušné rozhodnutí vydáno ještě nebylo. Osnova výslovně nezmiňuje světlý okamžik (lucidum intervalum), protože nechce řešit otázky medicínské povahy – Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, Ad Notam, 2003, č. 5, str. 101

naplňujícího znaky domácího násilí. Byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti, navrhuje se omezit jeho dědickou nezpůsobilost na případy zákonné dědické posloupnosti. Jak uvádí důvodová zpráva, nabude-li dítě posléze svéprávnosti, resp. pořizovací způsobilosti, nelze mu bránit, aby se rozhodlo i takového rodiče povolat za svého dědice pořízením pro případ smrti.

Zaměřím-li se na **formy závěti**, návrh kromě písemné formy připouští ve vymezených případech i formu ústní (k tomu podrobněji dále v této kapitole). Je-li závěť pořízena písemně, musí v ní být uveden den, měsíc a rok, kdy byla pořízena, jinak je neplatná. Z hlediska vnější formy závěti se v osnově rozeznávají závěti soukromé a veřejné. **Soukromá závěť** může existovat jako holografní nebo allografní. Navrhovaná úprava vychází z té stávající, obsažené v ustanoveních § 476a § 476b OZ. Projevy poslední vůle nevidomých a neslyšících osob, které nemohou číst nebo psát se také inspiroují současným zněním ustanovení § 476d odst. 3, 4 a 5 OZ, jen pokud se jedná o závěti osob neslyšících, které nemohou číst nebo psát, návrh místo komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob používá obecnější pojem „zvláštní způsob dorozumívání“.

Veřejnou závěti je závěť učiněná ve formě veřejné listiny, tedy zejména ve formě notářského zápisu. Obligatorně ji musí takto učinit osoby starší 15 let, které dosud nenabýly svéprávnosti, a osoby, jejichž svéprávnost byla výrokem soudu omezena. Ten, kdo sepisuje veřejnou listinu o závěti, se má přesvědčit, zda se projev jeho poslední vůle děje s rozvahou, vážně a bez donucení.

Osnova obsahuje i podrobná ustanovení ohledně **svědků závěti**, která jsou společná pro závěti soukromé i veřejné. Svědky závěti mohou být jen osoby, které na závěti a jejím obsahu nemají zájem, a které nejsou nesvéprávné, nevidomé, neslyšící, němé nebo neznalé jazyka nebo způsobu dorozumívání, v němž se projev vůle činí. Osnova nově výslovně uvádí, že svědci se na závěť musí podepsat s doložkou, jež poukazuje na jejich vlastnost jako svědků. Podle důvodové zprávy „hlavním úkolem svědka je potvrdit totožnost osoby zůstavitele jako osoby, která závěť pořídila a prohlášení zůstavitele o závěti jako projevu jeho poslední vůle.“ Ze stejných důvodů jako svědci jsou vyloučeny i další osoby zúčastněné při vyhotovení závěti (pisatelé, předčitatelé, tlumočníci, úřední osoby). Vyloučen je dědic nebo odkazovník, pokud jde o to, co se mu zůstavuje, a rovněž osoba dědici nebo odkazovníkovi blízká a zaměstnanec dědice nebo odkazovníka. Osobou blízkou je podle návrhu příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Podle připravovaného nového občanského zákoníku se má za to, že osobami blízkými jsou i osoby

sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí. Návrh umožňuje zachovat platnost takového ustanovení, je-li napsáno vlastní rukou zůstavitele nebo potvrzeno třemi (nezaujatými) svědky. Předností této navrhované úpravy je v tom, že výslovně omezuje vyloučení dědice či odkazovníka (a osob blízkých) jen ve vztahu k tomu, co se mu zůstavuje. Za současné úpravy musela tuto otázku vyřešit judikatura. Další plus představuje úprava postupu, který umožňuje zachovat platnost takového ustanovení i při účasti vyloučeného svědka, napíše-li je zůstavitel vlastnoručně, nebo je potvrdí tři svědci. Posun je též ve výslovném ustanovení, že svědci allografní závěti nemusejí znát obsah závěti.

Po vzoru tradičních evropských úprav se v novém občanském zákoníku mají zavést také **privilegované testamenty**, tedy závěti s úlevami, jež lze pořídit za osnovou předpokládaných zvláštních situací, když zůstavitel nemůže z objektivních příčin pořídit závěť obvyklým způsobem. Podle důvodové zprávy nelze vyloučit mimořádné případy, kdy se události z vnějších příčin vyvinou nečekaným způsobem a kdy člověk, ač má třeba i osud svého majetku po své smrti důkladně promyšlen, nemůže pořídit s obřadnostmi, které zákon vyžaduje pro běžné situace. Proto mnohé občanské zákoníky poskytují pro tyto případy úlevy, které zůstaviteli usnadňují pořízení poslední vůle. Úlevy jsou možné ve třech zvláštních případech: Jednak za okolností, kdy je důvodná obava, že zůstavitel zemře dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny (např. pro nenadálou událost je v patrném a bezprostředním ohrožení života, zejména tam, kde je běžný společenský styk ochromen v důsledku přírodní pohromy, nakažlivé nemoci, boje nebo jiné mimořádné události). Pak lze pořídit závěť jako veřejnou listinu za přítomnosti dvou svědků před starostou obce nebo před jinou osobou, která je podle právního předpisu oprávněna starostu zastupovat. Takto pořízená závěť má povahu veřejné listiny. Druhou oblast výjimečných poměrů představují náhlé situace, k nimž může dojít na palubě námořního plavidla nebo na palubě letadla, kdy může zůstavitel, má-li pro to vážný důvod, pořídit závěť i před velitelem námořního plavidla nebo letadla, popřípadě jeho zástupce, pokud mu v tom nebrání péče o bezpečnost plavby nebo letu. Závěť, sepsaná nebo potvrzená některou z těchto osob za přítomnosti dvou svědků, se také považuje za veřejnou listinu. Třetí okruh případů, kdy lze úlev při pořízení závěti využít, tvoří ozbrojený konflikt nebo vojenská operace, při nichž může voják či jiná osoba náležející k armádě pořídit závěť před velitelem vojenské jednotky České republiky, pokud má hodnost důstojníka nebo vyšší, za přítomnosti dvou svědků. Osoba, která záznam o závěti pořídila, ho musí spolu s oběma svědky podepsat a zůstaviteli za přítomnosti obou svědků přečíst, aby zůstavitel potvrdil, že jde o projev jeho poslední vůle. Takto pořízená závěť se rovněž považuje za veřejnou listinu. V případě, že by došlo k porušení shora uvedených

předepsaných formalit, nepůsobí tento nedostatek neplatnost závěti, ale listina nemá povahu veřejné listiny. Správnost skutečností v ní uváděných pak musí prokázat ten, kdo o listinu opírá své právo. Úlevy jsou stanoveny také v požadavcích na svědky a náležitostech podpisu závěti. Svědky mohou být v takových případech i osoby starší čtrnácti let, jakož i osoby omezené ve svéprávnosti. Pokud jde o podpis závěti, platnosti závěti není na újmu, nepodepíše-li ji zůstavitel nebo svědek proto, že nemůže psát nebo pro jinou závažnou překážku. Příčina této překážky však v závěti musí být výslovně uvedena. Po pořízení privilegované závěti musí být bez zbytečného odkladu zajištěna její úschova u notáře v místě, kde má zůstavitel bydliště, případně kde měl zůstavitel poslední bydliště.

Soukromou privilegovanou ústní závěť si podle návrhu bude moci pořídit každý, kdo se ocitl pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, nebo kdo se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a nelze-li po něm rozumně požadovat, aby pořídil v jiné formě. K úkonu bude třeba tří současně přítomných svědků, u nichž se také oproti běžným případům nevyžaduje zletilost (musí jim ale být nejméně 14 let) nebo plná svéprávnost (§ 1407). Po ústním vyjádření umírajícího by jeho poslední vůli měli svědci sepsat a podepsat. Pokud tak učiní a listinu předloží po smrti pořizovatele závěti s podpisy svědků, nebo jestliže o obsahu závěti svědci souhlasně vypoví před soudem, bude mít tato listina, resp. soudní protokol, stejnou váhu, jako by se jednalo o závěť sepsanou zůstavitelem. Je to nejméně přesvědčivá forma závěti, v případě sporu mezi dědici ponese důkazní břemeno ten, v jehož prospěch byla závěť učiněna.

Vzhledem k mimořádným podmínkám, za nichž byly privilegované testamenty pořizeny, má návrh za to, že budou mít omezenou platnost. Soukromá privilegovaná závěť pozbude platnosti uplynutím dvou týdnů, veřejná uplynutím tří měsíců ode dne pořízení. Tyto lhůty však nezačnou běžet dříve, dokud nebude moci zůstavitel pořídit závěť ve formě veřejné listiny.

V návrhu nového občanského zákoníku se také počítá se zakotvením **povinnosti mlčenlivosti** osob působících jako pisatel, svědek, předčítatel, tlumočník, schovatel nebo úřední osoba při pořízení závěti nebo jiném právním jednání, pro které občanský zákoník vyžaduje náležitosti jako pro závěť,²⁰⁰ ledaže by byla zřejmá jiná vůle zůstavitele. Poruší-li daná osoba uvedenou povinnost, je povinna odčinit zůstaviteli újmu, kterou mu tím způsobila.

²⁰⁰ Důvodová zpráva k tomu uvádí, že jde zejména o případy, kdy zůstavitel vydědí některého z nepominutelných dědiců, pořídí negativní závěť nebo závěť již pořízenou výslovným prohlášením odvolá.

Podstatnou náležitostí závěti je **ustanovení dědice**. Výraznou novinku představuje oproti stávající právní úpravě možnost, aby za dědice byla povolána i právnická osoba, která má být teprve ustavena, přičemž nemusí jít jen o nadaci či nadační fond.²⁰¹ Její způsobilost dědit je však podmíněna jejím vznikem ve lhůtě do osmnácti měsíců od smrti zůstavitele. Důvodem této změny je snaha co možná nejvíce šetřit vůli zůstavitele.²⁰²

Vzhledem k tomu, že projev poslední vůle by měl být učiněn v klidu, po zralé úvaze a s rozvahou, svobodně a bez závislosti na jiných osobách, navrhuje osnova nového občanského zákoníku, aby bylo neplatné ustanovení dědicem takovou osobu, jež spravuje zařízení poskytující zdravotnické nebo sociální služby, nebo která je v něm zaměstnána, jestliže tak pořizovatel učinil v době, kdy se v péči takového zařízení nacházel, nebo jinak přijímal jeho služby, ledaže se tak stalo závětí učiněnou ve formě veřejné listiny, kdy ten, kdo veřejnou listinu o závěti sepsal, měl povinnost se přesvědčit, zda zůstavitel není nepřipustně ovlivňován. Pravidlo o neplatnosti povolání dědice nebo zřízení odkazu ve prospěch uvedených osob se však nemá uplatnit v případě, byl-li zůstavitel z péče zařízení propuštěn a měl možnost pořídit ve formě veřejné listiny, ale přesto tak neučinil, a tím dal najevo, jaká je jeho skutečná vůle. Podobně se má postupovat v případě, kdy měl zůstavitel možnost pořídit ve formě veřejné listiny, ačkoli přijímal služby takového zařízení (§ 1352).

Oproti stávající úpravě osnova stanoví konkrétnější pravidla pro rozdělení pozůstalosti mezi dědice. Dědicové mohou být v závěti povoláni buď s určením dědických podílů (cum partibus) nebo bez určení dědických podílů (sine partibus) a tyto způsoby lze i vzájemně kombinovat. Je-li jako dědic povolán jediný dědic, připadne mu celá pozůstalost. Je-li povolanému dědici zůstaven jen podíl, připadne zbylá část pozůstalosti zákonným dědicům. Jestliže je povoláno několik dědiců bez určení podílů, mají právo na pozůstalost rovným dílem. Pokud by se stalo, že by bylo povoláno několik dědiců tak, že jsou všem určeny podíly, ale pozůstalost by nebyla vyčerpána, mají právo na zbylou část pozůstalosti zákonní dědicové. Toto právo však zákonní dědicové nemají, zůstavil-li zůstavitel povolaným dědicům zřejmě

---

²⁰¹ Takovou právnickou osobu lze povolat i za odkazovníka.

²⁰² Tato navrhovaná změna přináší na příklad otázku, jestli bude nutné odložit rozhodnutí o skončení dědictví až na dobu po vzniku právnické osoby, nebo potvrdit nabytí dědictví dosud neexistující právnické osobě. Osobně se domnívám, že by soud měl vyčkat, než právnická osoba vznikne, aby byl okruh účastníků řízení najisto postaven. Problém může také spočívat v tom, že v době, kdy bude závěť pořizována, nemusí být ještě známy základní údaje o dané právnické osobě, nebo budou muset být při založení změněny (např. z důvodu, že už bude existovat právnická osoba se stejnou obchodní firmou). V takových případech nebude snadné posoudit, jedná-li se o totožnou právnickou osobu.

celou pozůstalost, byť i při výčtu podílů nebo věcí něco přehlédli. Když by zůstavitel některým z povolaných dědiců určité podíly vyměřil a jiným nikoli, připadla by zbylá část pozůstalosti rovným dílem dědicům povolaným bez podílu. Nezbuďte-li nic, srazí se pro dědice, který byl povolán bez podílu, poměrně ze všech vyměřených podílů tolik, aby se mu dostalo podílu rovného s dědicem, kterému bylo vyměřeno nejméně. Jsou-li podíly ostatních dědiců stejné, srazí se z nich tolik, aby se dědici, který byl ustaven bez podílu, dostal podíl s nimi stejný (§ 1358-1360). Podíl dědice, který by nedědil a neměl by náhradníka, se uvolní a poměrně přiroste k podílům ostatních povolaných dědiců jen tehdy, jsou-li všichni dědicové povoláni k dědictví buď rovným dílem nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení. Právo na přírůstek ale nemá ten, komu byl zůstaven určitý dědický podíl. Princip přírůstání uvolněného podílu dědice ze závěti závětním dědicům takto odpovídá zásadě co nejlépe naplnit poslední vůli zůstavitele a je projevem posílení zůstavitelovy autonomie vůle. Návrh obsahuje i pravidlo, že ve všech případech, kdy se zůstavitel zřejmě přepočtl, se provede dělení tak, aby byla jeho vůle naplněna co nejlépe. Zůstavitelova vůle tak zjevně dostává přednost před formalistickými požadavky zákona.

Připravovaný nový občanský zákoník dále výslovně zmiňuje institut **obecného náhradnictví** (vulgární substitute) a zamýšlí obnovit institut **svěřenského nástupnictví** (fideikomisární substitute). Podle důvodové zprávy úprava fideikomisární substitute především respektuje autonomii vůle vlastníka a umožňuje mu upravit složité majetkové a rodinné poměry. Jedná se také o institut praktický pro případ, že přední dědic není způsobilý o svém majetku pořizovat. Nemá-li přední dědic tuto způsobilost, protože je nedostatečného věku, vylučuje se nařízením fideikomisární substitute zájem jeho zákonných dědiců na jeho smrti, nařízení fideikomisární substitute osobě omezené ve svéprávnosti, která nemá zákonného dědice, zajišťuje ponechání vlastnictví v soukromé sféře, neboť zůstavitel vyloučí tímto opatřením odúmrt'.

Koncepce nového dědického práva počítá i se zavedením institutu **odkazu** (legátu), který byl z našeho právního řádu odstraněn v roce 1964. Rozlišení mezi dědictvím a odkazem podle navrhované úpravy spočívá v tom, že zatímco dědictví představuje podíl na pozůstalosti, odkaz se týká určité konkrétní věci, může jít i o věci určené druhově, včetně peněz. V případě odkazu tedy nastává singulární sukcese, kdežto při dědění jde o sukcesi universální.

V navrhovaném znění se uvádí, že odkaz zůstavitel zřídí tak, že v pořizování pro případ smrti (závěti, případně dovětku nebo dědické smlouvě) nařídí určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu. Odkaz může zřídít jen osoba způsobilá pořizovat závěti, ale návrh

zákona připouští výjimku v tom smyslu, že zůstavitel nezpůsobilý pořizovat může ze svého majetku odkázat jinému jen předměty malé hodnoty. Podle důvodové zprávy má být respektováno přání člověka nezpůsobilého právně jednat, aby po jeho smrti připadla z jeho majetku jiné osobě, k níž má dobrý poměr, věc malé ceny a hodnoty zejména upomínkové. Vodítkem v daném směru bude obecná úprava svéprávnosti, z níž plyne, že člověk nezpůsobilý pořizovat pro nedostatek věku má způsobilost právně jednat v rozsahu přiměřeném jeho rozumové a volní vyspělosti a že u lidí, omezených ve svéprávnosti soudně, nelze namítat neplatnost těch jejich právních jednání, jež nevybočují z kategorie nevýznamných a běžných záležitostí každodenního života.

Odkazovníkem může být jen osoba způsobilá dědit, ať už některý z dědiců či jiná osoba. Obecně platí, že odkazem lze obtížit jen osobu, jež má z pozůstalosti prospěch, tedy buď dědice nebo odkazovníka. Jestliže je odkazem obtížen odkazovník, jedná se o tzv. pododkaz (další odkaz). Ten, komu pododkaz náleží, se pak označuje jako pododkazovník. V případě, že by hodnota dalšího odkazu, jež byl uložen odkazovníku, přesáhla hodnotu odkazu, který mu byl zůstaven, nezbavuje to odkazovníka povinnosti tento pododkaz splnit, neodmítne-li odkaz. Neurčí-li zůstavitel jinak, jsou odkazem obtíženi všichni dědicové podle poměru jejich podílů na pozůstalosti. Osnovou nebylo přijato pojetí podle OZO, že zůstavitel může odkazy dědictví odkazy zcela vyčerpat, takže by vzhledem k tomu dědic po nabytí dědictví jen vydal odkazovníkům odkazy a z pozůstalosti mu nic nezbylo. Naopak se vychází ze zásady, že každému z dědiců musí zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená.²⁰³ Zatíží-li zůstavitel dědice více, má dědic právo na poměrné zkrácení odkazu, ale může se také rozhodnout, že své právo nevyužije a vyplní poslední vůli tak, jak ji zůstavitel projevil. Pak záleží na tom, zda se přihlásí s výhradou soupisu či bez této výhrady. Přihlásí-li se dědic bez výhrady soupisu, musí odkazy splnit bez omezení. Přihlásí-li se s výhradou soupisu, je zákonem chráněn. Nestačí-li čistá pozůstalost k úhradě všech dluhů a jiných povinných výdajů, odkazy se poměrně sníží. Nestačí-li čistá pozůstalost k vyřízení všech odkazů, uspokojí se jako prioritní odkaz zaopatření, výchovy a výživy a ostatní odkazy se poměrně sníží. Vzhledem k tomu, že dědic z pozůstalosti vyčerpané odkazy nebude mít žádný prospěch, zavádí návrh alespoň právo dědice na náhradu nákladů spojených se splněním odkazu a na přiměřenou odměnu za jeho námahu při plnění odkazů. Dědic může rovněž

²⁰³ Jde o recipování tzv. falcidiánské kvarty, římskoprávní zásady o omezení v zatížení pozůstalosti odkazy, podle níž musí každému z dědiců zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina nezatížená odkazy.

požádat soud, aby za účelem splnění poslední vůle zůstavitele ustanovil správce pozůstalosti, který odkazy splní místo něho.

Zůstavitel může při odkazu také nařídit obecné náhradnictví nebo svěčenské nástupnictví. Návrh stanoví zvláštní pravidla pro jednotlivé druhy odkazu, a to pro odkaz věci určitého druhu, pro odkaz určité věci, pro odkaz pohledávky a dále pro odkaz dětem a příbuzným. Zásady jsou formulovány značně kazuisticky a mají převážně vykládací povahu. Nebýt jich, mohlo by podle důvodové zprávy docházet k nejistotám a vleklým sporům.

Osnova výslovně konstatuje, že odkazovník není dědicem, odkazem se jen založí odkazovníkův nárok na vydání určité věci buď z pozůstalosti nebo z vlastního majetku osoby obtížené odkazem. Právo na odkaz vzniká smrtí zůstavitele, pokud zůstavitel vznik tohoto práva nespojí s jiným okamžikem - neučiní-li jej závislým na splnění nějaké podmínky nebo neopatří-li odkaz doložkou času. Neprojeví-li zůstavitel jinou vůli, jsou odkazy jednotlivých věcí, práv k jednotlivým věcem, menších odměn pro zaměstnance, veřejně prospěšné, dobročinné a podobné odkazy splatné ihned, jiné odkazy až za rok po smrti zůstavitele, což důvodová zpráva odůvodňuje snahou nezatížit osoby obtížené odkazy v jeden ráz přespřílišnými povinnostmi. Po smrti zůstavitele lze právo na odkaz také zcizit. Vlastnické právo k odkázanému předmětu se nabývá stejně jako při převodech vlastnického práva.

Jak uvádí důvodová zpráva, instituce odkazu je neobyčejně významná právě proto, že odkazovník nemá postavení dědice, a tak ho nezatěžuje povinnost přispět na úhradu zůstavitelových dluhů. Z tohoto důvodu jsou odkazy často využívány k dobročinným a všeobecně prospěšným účelům jako jsou charitativní plnění nadacím, církvím a náboženským společnostem, dotace politickým stranám a hnutím, poskytnutí předmětů muzejní nebo galerijní hodnoty příslušným ústavům apod. Současná právní úprava efektivnost podobných opatření zůstavitele dle důvodové zprávy ochromuje, ne-li znemožňuje.

Návrh nového občanského zákoníku také počítá s možností, že odkazovník odkaz odmítne, může se tak stát způsobem předepsaným pro odmítnutí dědictví. Rovněž stanoví pravidla pro případ uvolněného odkazu. Odkaz, který odkazovník přijmout nemůže nebo nechce, připadne náhradníkovi. Není-li náhradník a je-li celým odkazem pamatováno na několik osob buď bez určení podílů nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení, přibude uvolněný podíl poměrně ostatním podílníkům. Na tento přírůstek nemá odkazovník právo, byl-li mu zůstaven určitý podíl, ledaže je zřejmá vůle zůstavitele zanechat vyjmenovaným odkazovníkům celý odkaz a že určením podílů nechtěl nic jiného než omezit odkazovníky navzájem. Nedojde-li k substituci ani akrescenci, povinnost splnit odkaz zanikne.

Odkaz lze odvolat stejným způsobem, jakým se odvolává závěť. Mimo to návrh vymezuje tři vyvratitelné právní domněnky odvolání odkazu: Jestliže zůstavitel odkázanou věc zničil nebo ji převedl na někoho jiného a pak ji znovu nenabyl, dále pokud zůstavitel odkázanou věc změnil tak, že se stala jinou věcí, a odkáže-li zůstavitel někomu pohledávku, ale tu následně sám vymůže a vybere. Pokud se tak stane mimo vůli zůstavitele, má se za to, že odkaz odvolán nebyl.

Podle nově připravovaného občanskoprávního kodexu může zůstavitel k závěti připojit **podmínku, doložení času nebo příkaz**, tzv. vedlejší doložky v závěti.²⁰⁴ Osnova se tak odvrací od totalitního principu opovržení vůlí zůstavitele a podle důvodové zprávy se přiklání k obvyklému modelu, při němž rozhoduje, že to je zůstavitelův majetek, o němž je pořizováno a že to je i jeho respektabilní vůle, kterou projevuje, jak má být s jeho majetkem po jeho smrti naloženo....jeví se proto jako nejvýš účelné dát zůstaviteli možnost, aby dal pokyny, jak uspořádat majetkové poměry vzešlé z jeho celoživotní činnosti pro dobu po jeho smrti.“

Návrh nového občanského zákoníku pamatuje i na situaci, kdy by zůstavitel vedlejší doložky zneužil ke zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka, takže je před nimi chrání formulací, že k takovým vedlejší doložkám se nepřihlíží. Nebere se ohled ani na vedlejší doložky, jež odporují veřejnému pořádku nebo jsou nesrozumitelné. Osnova výslovně uvádí, že se nepřihlíží k vedlejší doložce, kterou zůstavitel ukládá dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, popřípadě aby v manželství setrval, anebo aby manželství zrušil. Totéž platí i ohledně zapsaného partnerství osob stejného pohlaví. Naopak se umožňuje zřídit někomu právo na dobu, než uzavře manželství nebo zapsané partnerství. Důvodová zpráva příkladmo uvádí jako nepřípustné doložky příkaz, aby se dědic (odkazovník) stal členem některé politické strany, podmínku, že povolánému dědici připadne dědictví jen tehdy, opustí-li své dosavadní zaměstnání nebo ukončí-li své studium, nebo doložení času, podle něhož má dědictví dědici připadnout bez rozumného důvodu jen na nepřiměřeně krátkou

²⁰⁴ Doložení času znamená, že dědic či odkazovník má nabýt dědictví či odkaz jen na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovy smrti. Rozdíl mezi doložením času a podmínkou je zejména v tom, že doložení času se váže vždy na událost, která v budoucnu nastat musí. Doložení času se posuzuje jako podmínka, pokud není jisté, zda nastane. Jde-li o doložení času, který nastat musí, platí takové ustanovení za nepodmíněné. Jestliže je čas stanoven tak, že nikdy nastat nemůže, hledí se na takové ustanovení závěti jako na nemožnou podmínku. K nemožné rozvazovací podmínce se nepřihlíží, ustanovení s nemožnou odkládací podmínkou je neplatné.

dobu. Jako vedlejší doložku odporující veřejnému pořádku důvodová zpráva uvádí příkaz podporovat nezákonnou organizaci rozněcující rasovou či náboženskou nenávist.

Návrh také řeší poměr mezi osobou, jejíž dědické právo je odsunuto podmínkou nebo doložením času a tzv. předním dědicem, který až do doby splnění podmínky (doložení času) má právo poživatele, a obdobně poměr mezi tím, komu právo připadlo s rozvazovací podmínkou a osobou, které má připadnout po splnění rozvazovací podmínky.

Zůstavitel může v posledním pořízení dědici nařídit, aby se zanechaným majetkem či s jeho částí určitým způsobem nakládal, aby něco vykonal či opominul. Jestliže zůstavitel dědici nařídí, aby z dědictví někomu něco vydal, jedná se o odkaz. Pokud o takové nařízení nejde, jedná se podle důvodové zprávy o příkaz ve vlastním technickém smyslu. Příkaz se posuzuje stejně jako rozvazovací podmínka. Příkazy ukládající nemožné nebo nezákonné jednání jsou neplatné. Jestliže dědic příkaz nesplní, pak pozbude dědictví. Zůstavitel také může sám stanovit účinky, které mají dědici postihnout, pokud příkaz nesplní (např. může určit, že dědic poskytne odkaz třetí osobě). Právo domáhat se splnění příkazu má ten, komu je příkaz na prospěch. Toto právo má náležet i vykonavateli závěti, případně jiné osobě k tomu závěti povolané.

Je - li daná vedlejší doložka platná, pak má dědic na výběr jen mezi těmito možnostmi: buď dědictví přijme a pak jsou pro něj zůstavitelovy podmínky, příkazy či další vedlejší doložky závazné, anebo dědictví odmítne. V posléze uvedeném případě se sice úspěšně vyhne pro něj tíživým vedlejšími doložkám, ale zároveň by po zůstaviteli nedědil. Silnější ochranu osnova poskytuje nepominutelným dědicům, kteří mohou vždy dědictví odmítnout a nechat si vyplátit tzv. povinný díl. V takovém případě nebudou ani vázáni vedlejšími doložkami.

Dalším druhem vedlejší doložky v závěti má být ustanovení **vykonavatele závěti**. Zůstavitel ho může v posledním pořízení nejen ustanovit a určit, jaké má povinnosti, ale také rozhodnout o jeho odměně. Úkolem vykonavatele závěti je zejména pečovat o řádné splnění zůstavitelovy vůle a přispět ke smírnému vyřešení případných neshod mezi dědici. Vykonavatel závěti také plní funkci správce pozůstalosti ve všech případech, kdy správce pozůstalosti nebyl ustanoven. Tato správa mu náleží zásadně až do potvrzení nabytí dědictví dědicům soudem, ledaže je za účelem správy ustanoven také správce pozůstalosti. Pokud zůstavitel závěti zřizuje nadaci, má vykonavatel závěti učinit i vše potřebné ohledně této věci.

V návrhu nového občanskoprávního kodexu se také řeší otázka **účinků omylu** zůstavitele. Podstatný omyl zůstavitele způsobuje neplatnost ustanovení závěti, kterého se týká, a osnova za něj označuje omyl týkající se osoby, již se něco zůstavuje, nebo podílu či věci, které se zůstávají, anebo podstatných vlastností věci. Vlastnosti jsou považovány za

podstatné, je-li zřejmé, že by zůstavitel v závěti tak neurčil, kdyby se v nich nebyl zmylil. Nerozhoduje, kdo takový omyl vyvolal, dokonce ani to, vznikl-li podstatný omyl výhradně z příčin na straně samotného zůstavitele. Následkem podstatného omylu je neplatnost toho ustanovení závěti, jehož se týká, případně je neplatná celá závěť, týká-li se omyl celé závěti. Jak uvádí důvodová zpráva, platnost závěti není posuzována z hlediska adresáta (dědice, odkazovníka), ale z hlediska jejího pořizovatele. Tato neplatnost je neplatností relativní a právo dědice dovolat se jí je časově omezeno podle obecné části. Důvodová zpráva dále k problematice účinků omylu objasňuje, že pouhá vada projevu – včetně případů přetřeknutí, přepsání, nesprávného pojmenování nebo popsání – není podstatným omylem. Např. chybné uvedení osobního jména nebo příjmení nevyvolá neplatnost příslušného ustanovení závěti, nebude-li přesto pochybnost, kterého člověka zůstavitel obmyslil.

Posílení zůstavitelovy testovací svobody v navrhované úpravě nového občanského zákoníku se promítá i v ustanovení § 1553 odst. 1, podle něhož pořídil-li zůstavitel pro případ smrti, rozdělí se pozůstalost podle jeho vůle. Nevyloučil-li však jiné rozdělení, mohou se dědici před soudem dohodnout, že si pozůstalost zcela nebo zčásti rozdělí i jinak.

Návrh nového občanského zákoníku počítá rovněž s institutem **nepominutelných dědiců**, jejichž okruh je shodný se stávající právní úpravou neopomenutelných dědiců, tj. jde znovu jen o potomky zůstavitele a pokud tito nedědí, pak jsou jimi jejich potomci.²⁰⁵ Zůstává i rozdělení potomků na zletilé a nezletilé, přičemž se však podařilo snížit velikost jejich povinného dílu. Podle návrhu se zletilým potomkům musí dostat alespoň čtvrtina a potomkům nezletilým tři čtvrtiny jejich dědického podílu ze zákona. Zůstaviteli tak zůstává minimálně jedna čtvrtina k volné dispozici, což lze bez pochyb označit za pozitivní, nicméně osobně bych, jak už jsem zmínila v jiné části této práce, zůstavitelovu pořizovací svobodu posílila na úkor zletilých potomků ještě výrazněji. Právo na povinný díl nemá nepominutelný dědic jen tehdy, byl-li vyděděn, zřekl-li se dědictví nebo povinného dílu, nebo je-li nezpůsobilý dědit.

Povinný díl může být zůstaven ve formě dědického podílu nebo odkazu, které však nesmí být zatíženy podmínkami, příkazy nebo jinými omezeními. K nařízením zůstavitele, která omezují povinný díl, se, jak jsem již uvedla výše, nepřihlíží. Zůstává-li se nepominutelnému dědici více než povinný díl, vztahuje se takové nařízení, učinil-li je zůstavitel v pořízení pro případ smrti, jen na část, jež přesahuje hodnotu povinného dílu.

²⁰⁵ Podle názoru Karla Eliáše tato koncepce výrazně vybočuje z evropských standardů, podle kterých se postavení neopominutelných dědiců přiznává rovněž manželovi a rodičům zůstavitele – blíže viz Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, Ad Notam, 2003, č. 5, str. 102

Zůstavitel může také nepominutelnému dědici uložit, aby se rozhodl pro to, co se mu zůstavuje s omezením nebo pro povinný díl.

Nedodržení povinného dílu ze strany zůstavitele má za následek právo nepominutelného dědice na vyplacení povinného dílu, resp. jeho doplnění, v penězích. Důvodová zpráva k ustanovení § 1512 uvádí, že nepominutelný dědic vlastně není dědicem, byl-li v pořízení pro případ smrti zkrácen nebo případně zcela pominut, ale věřitelem těch, kteří byli zůstavitelem za dědice a odkazovníky povoláni. Ti musí poměrně vyrovnat jeho pohledávku. Institut nepominutelného dědice je tedy pojat zcela odlišně oproti současnému stavu, nicméně tuto navrhovanou koncepci považují za vhodnější než stávající řešení v podobě relativní neplatnosti závěti a podílu nepominutelného dědice na dědictví.²⁰⁶ Je korektní, aby nepominutelní dědici měli právo na určitý zůstavitelův majetek, ale zase nelze spravedlivě vyžadovat, aby museli dostat věci, práva či jiné majetkové hodnoty, případně podíl na nich, když se zůstavitel v posledním pořízení rozhodl, že mají připadnout někomu jinému. Navrhované pojetí tak posílí autonomii zůstavitelovy vůle, zjednoduší řízení o dědictví a předejde sporům o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví závětního a nepominutelného dědice, k němuž dochází v případě neuzavření dědické dohody za stávající právní úpravy.

Návrh úpravy o **zrušení závěti** v připravovaném občanském zákoníku vychází z té dosavadní, ale je jí věnována větší pozornost, je podrobnější a přesnější, než tomu bylo dosud. Nově je doplněno ustanovení, že bez právních účinků je prohlášení zůstavitele, že neplatná budou všechna jeho příští pořízení pro případ smrti, nebo že jeho příští závěti budou neplatné, pokud nebudou zřízeny v určité zvláštní formě. Závěť je možné zrušit buď pořízením nové závěti nebo jejím odvoláním. Odvolat závěť lze buď výslovně, prohlášením učiněným ve formě požadované pro pořízení závěti, nebo mlčky, tím, že zůstavitel zničí listinu obsahující zůstavitelovu poslední vůli. Výslovně se upravuje, že je-li závěť vyhotovena na několika stejnopisech, vyžaduje se k jejímu zrušení, aby byly zničeny všechny takové stejnopisy, nikoli pouze jeden z nich. Zůstává také zachována zásada, že novější závěť ruší starší závěť v rozsahu, v jakém nemůže tato starší závěť vedle pozdější závěti obstát. Jako zvláštní případ odvolání závěti se v připravovaném novém občanském zákoníku navrhuje upravit situaci vzetí závěti z notářské úschovy. Za takové okolnosti je vydávající povinen zůstavitele

²⁰⁶ Opačně např. K. Wawerka, který se domnívá, že právo nepominutelného dědice na podíl z dědictví lépe zabezpečuje jeho zájmy. Tento autor také pochybuje o tom, zda pouhá finanční výplata nepominutelného dědice bude efektivním zadostiučiněním nepominutelného dědice. Může se totiž stát, že finanční částka, která má být vyplacena nepominutelnému dědici, bude obtížně vymahatelná. – viz Wawerka, K.: Jaké dědické právo? Ad Notam, 2004, č. 2, str. 40

o nastalých právních následcích poučit a odvolání závěti i poučení poznamenat na vydávané listině i ve svém spisu. Výraznou změnu oproti současné úpravě představuje ustanovení o tom, že v případě, že zůstavitel novější závěť zruší, hledí se na starší uchovanou závěť jako by nebyla zrušena. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že toto pravidlo odpovídá evropským standardům a vyhovuje i běžnému lidskému chápání. S tímto druhým argumentem si dovoluji polemizovat: Je možné si představit případ, kdy zůstavitel pořídí závěť, později pořídí závěť novou, která vedle té starší nemůže obstát, aniž by dřívější závěť zničil. Poté může novější závěť zrušit s úmyslem ponechat dědění podle zákonné dědické posloupnosti a na tu úplně první závěť si třeba ani nevzpomenout. Osobně bych se přikláněla k tomu, aby obnovení platnosti starší závěti bylo z navrhovaného textu občanského zákoníku vypuštěno.

Návrh nového občanskoprávního kodexu zmiňuje i **dovětek** (kodicil), pro který platí obdobný právní režim jako pro závěť, ale není samostatným dědickým titulem. Pojmový rozdíl mezi dovětkem a závětí spočívá v tom, že dovětkem nejsou samostatně povolávání dědicové, je tedy chápán jako doplnění, dodatek k závěti. Dovětkem může zůstavitel nařídít odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku či doložit čas, nebo odkazovníku či dědici uložit příkaz. Dovětek může být pořízen vedle závěti nebo samostatně, tedy bez pořízení závěti. Podle toho se rozeznává dovětek testamentární a intestátní.

6.2 Dědická smlouva

Mezi další instituty dědického práva, které připravovaný občanskoprávní kodex hodlá obnovit, patří dědická smlouva, čímž dojde k rozšíření počtu právních titulů dědění z dosavadních dvou na tři. Zakotvení dědické smlouvy do našeho právního řádu představuje převratnou změnu, protože od roku 1950 byla pořízení pro případ smrti koncipována pouze jako jednostranné právní úkony, nyní by měla přibýt možnost dvoustranného zajištění pozůstalostních práv. Zavedením dědické smlouvy také dojde k rozšíření svobody projevu vůle zůstavitele při pořizování mortis causa.

Přestože ustanovením o dědické smlouvě v navrhované úpravě systematicky předchází ustanovení o závěti, má být tento institut ve vzájemném poměru dědických titulů nejsilnějším, před závětí a zákonem. Důvodová zpráva tuto skutečnost odůvodňuje tím, že závěť je obvyklejší a četnější způsob, jímž se o pozůstalosti pořizuje, a dále i s poukazem na to, že dědická smlouva se jako institut ze závěti vyvinula a je z ní odvozena (závěť je obecný

institut dědického práva, dědická smlouva je co do své právní povahy i co do možnosti jejího využití institut speciální).

Dědická smlouva má hybridní charakter, protože vykazuje znaky jak závěti, tak smlouvy. Představuje dvoustranný právní úkon pro případ smrti, kterým zůstavitel povolává druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo za odkazovníka a druhá smluvní strana toto povolání přijímá. Smluvní strany dědické smlouvy se mohou za dědice či odkazovníky ustanovit i navzájem. Dědická smlouva má být, tak jako závěť, úkonem ryze osobním, nepřipouštějícím zastoupení. K jejímu platnému sepsání je nutná jak způsobilost zůstavitele k uzavření smlouvy, tak jeho způsobilost k sepsání závěti. Podle ustanovení § 1443 navrhovaného znění ji může uzavřít zůstavitel zletilý a plně svéprávný, je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. U osob, které byly omezeny ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů, anebo na hráčské vášni, návrh dovoluje, aby pořídily dědickou smlouvou jen o majetku, o němž mohou pořídít závěti (tj. nejvýše o jedné polovině pozůstalosti). Jestliže však takový zůstavitel nemá dědice ze zákona, může závěti pořídít tak, aby jen jedna čtvrtina zůstala vyhrazena pořízení podle jeho zvlášť projevené vůle. Podle návrhu totiž nelze účinky dědické smlouvy vztáhnout na celou pozůstalost, čtvrtina musí vždy zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídít podle své zvlášť projevené vůle, tedy mimosmluvně. Pokud chce zůstavitel zanechat i tuto čtvrtinu smluvnímu dědici, může tak učinit závětí. Uzavřít dědickou smlouvu bude možné jen ve formě veřejné listiny, což je za současné právní úpravy pouze notářský zápis. Navrhovaná úprava řeší i situaci, kdy dojde k uzavření dědické smlouvy s jedním povolaným dědicem a ostatní dědicové se předem zřeknou dědictví. Taková smlouva pozbude platnosti, jestliže jí povolaný dědic nebude z jakéhokoli důvodu dědit.

V dědické smlouvě bude možné uvést i podmínky. Pro jejich ujednání v dědické smlouvě se uplatní obecná ustanovení o podmínkách v právních jednáních. Bude-li podmínka směřovat k jednání druhé smluvní strany, může být splněna už za zůstavitelova života. Nezákonné nebo nesrozumitelné podmínky budou pokládány za neplatné.

Smlouva v zásadě nemá bránit zůstaviteli, aby po jejím uzavření se svým majetkem nakládal, protože majetkových poměrů smluvních stran za jejich života se dědická smlouva nijak nedotýká. Není-li ve smlouvě ujednáno něco jiného, nemůže strana povolaná za dědice převést své právo na jinou osobu. Pokud by ale zůstavitel pořídil pro případ smrti nebo uzavřel darovací smlouvu tak, že by to bylo s dědickou smlouvou neslučitelné, mohl by se smluvní dědic dovolat neúčinnosti takového právního jednání.

Protože je dědická smlouva dvoustranným právním úkonem, nemohou být ustanovení dědické smlouvy nijak jednostranně zrušena, odvolána nebo změněna. Pro zánik práv vyplývajících z dědické smlouvy platí obecná ustanovení o zrušení závazků ze smluv, zpřísněná navíc předpokladem, aby strany v takovém případě jednaly výlučně osobně. Zemřeli smluvní dědic před zůstavitelem nebo společně s ním, závazek z dědické smlouvy zanikne. Pokud však bylo dědictví smluvně přenecháno za protiplnění, které zůstavitel převzal, může se dědic smluvního dědice na zůstaviteli domáhat vydání toho, o co byl zůstavitel k okamžiku smrti smluvního dědice obohacen.

Jistým „přemostěním“ mezi smluvní a dědickoprávní povahou tohoto institutu představuje ustanovení § 1450 navrhovaného občanského zákoníku, podle něhož dědická smlouva, která je neplatná, protože nevyhovuje ustanovením o smlouvách, může mít přesto platnost závěti, jestliže splňuje náležitosti předepsané pro závěť. Díky konverzi aktu tak nemusí nedostatek náležitostí dědické smlouvy vždy znamenat i zmaření úmyslu zůstavitele pořídit pro případ smrti.

Zvláštní úprava je v připravovaném kodexu věnována dědickým smlouvám mezi manželi, obsahující specifické odchylky od obecné úpravy dědické smlouvy. V ustanovení § 1451 navrhované úpravy je zakotvena možnost jak jednostranného, tak i oboustranného povolání manželů za dědice nebo odkazovníky. Povolání třetí osoby upraveno není. Smlouvu mohou uzavřít i snoubenci, ale pak bude její účinnost podmíněna uzavřením manželství. Při přípravě návrhu se hojně diskutovalo o následcích rozvodu na dědickou smlouvu, zda dědická smlouva rozvodem manželství automaticky pozbývá účinky, nebo zůstává v platnosti. Navrhovaná úprava obsahuje určitý kompromis, podle něhož se rozvodem manželství práva a povinnosti z dědické smlouvy neruší, ledaže by dědická smlouva určovala něco jiného. Je tudíž možné v dědické smlouvě mezi manželi dohodnout, že v případě zániku manželství rozvodem zanikají i práva a povinnosti uvedené v dědické smlouvě. Po rozvodu manželství se každý z manželů může domáhat, aby dědickou smlouvu zrušil soud. To však neznamená, že soud návrhu vždy vyhoví, neboť navrhované znění ustanovení § 1452 dále stanoví, že soud návrhu nevyhoví, jestliže by směřoval proti tomu z manželů, který rozvrat nezapříčinil a s rozvodem nesouhlasil. Naproti tomu prohlášením manželství za neplatné se práva a povinnosti z dědické smlouvy ruší ze zákona, ledaže takové manželství již dříve zaniklo smrtí jednoho z manželů.

Zajímavá otázka vyvstává, jak by se soudní praxe postavila k problému konkurence několika dědických smluv existujících vedle sebe? Rozvedený manžel, který by byl vázán dědickou smlouvou ve prospěch bývalého manžela, může uzavřít dědickou smlouvu

i s novým manželem. S ohledem na specifičnost dědické smlouvy by asi sotva bylo možné postupovat podle obecných principů závazkového práva. Teoreticky by bylo možné tuto situaci řešit tak, že dědická smlouva uzavřená s pozdějším manželem by dopadala jen na majetek nabytý za trvání tohoto manželství, dřívější smlouva by se vztahovala pouze na majetek nabytý v předešlém manželství.

S ohledem na výše uvedené se proto osobně domnívám, že by bylo vhodnější, ve snaze předejít komplikovaným sporům v průběhu rozvodového řízení, kdo z manželů rozvat zapříčinil, kdyby dědická smlouva pozbyla účinků automaticky okamžikem nabytí právní moci rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. Tento postup sice nechrání nevinného manžela, a může tak být posuzován jako nespravedlivý, ale v naprosté většině případů mají určitý podíl na vině oba manželé.

6.3 Smlouva o zřeknutí se dědictví

V návrhu nového občanského zákoníku se počítá i s možností uzavřít se zůstavitelem za jeho života smlouvu o zřeknutí se dědictví. Jejím předmětem je vzdání se dědického práva presumptivním dědicem s tím, že není-li ujednáno jinak, působí zřeknutí se dědictví i vůči potomkům toho, kdo se dědictví zřekl. Jestliže je zříkající se stranou nepominutelný dědic, navrhovaná úprava říká, že zřekne-li se dědického práva, zříká se tím i práva na povinný díl. Nepominutelný dědic se ale může zřici i jen práva na povinný díl – v takovém případě se nezříká práva z dědické posloupnosti. To má podle důvodové zprávy praktický význam zejména, zřekl-li se nepominutelný dědic jen práva na povinný díl v souvislosti s tím, že zůstavitel zamýšlí pořídit o svém majetku závětí, dovětkem nebo v dědické smlouvě a nezatížit povolané dědice nebo odkazovníky povinností k vyplacení povinného dílu, ale posléze poslední pořízení pro případ smrti neučiní, nebo je následně zruší, anebo dědic povolaný závětí zůstavitele nepřežije nebo se stane nezpůsobilým dědit apod. Pak i ten, kdo se zřekl výslovně jen práva na povinný díl, nastoupí jako dědic podle zákonné posloupnosti. Zřeknutí se dědického práva je možné učinit i ve prospěch určité osoby. V takovém případě platí zřeknutí se dědictví jen v případě, že se tato osoba stane dědicem. K platnosti smlouvy se vyžaduje forma veřejné listiny, zrušena však může být i v jiné formě.

Důvodová zpráva uvádí, že z praktického hlediska je navržená úprava účelná zejména v případech, kdy se presumptivnímu dědici dostane od zůstavitele nějakého plnění, jež by

jinak muselo být v dědickém řízení na jeho povinný díl nebo dědický podíl započítáváno. Zkušenost učí, že v těchto případech dochází ke zbytečným rozepřím a konfliktům, jejichž zdroje lze s využitím navrženého institutu odklidit. O tom, s jakými úskalími je možné se setkat v souvislosti se započtením ve stávající právní úpravě, jsem již pojednala v kapitole 4.1.7.1.

6.4 Darování pro případ smrti

Návrh nové úpravy dědického práva v připravovaném občanském zákoníku opětovně navrácí do právního řádu institut darování pro případ smrti, který je systematicky zařazen do části o právu závazkovém a je mu věnován jediný paragraf - § 1907. Podle něj darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se posuzuje zpravidla jako odkaz. Pokud však obdarovaný dar přijme a dárce se výslovně vzdá práva dar odvolat a vydá o tom obdarovanému listinu, pak se takový právní vztah bude posuzovat jako darování. Podle důvodové zprávy je třeba věcný rozdíl spatřovat zejména v tom, že odkaz je odvolatelný, zatímco při darování pro případ smrti dar odvolat nelze.

6.5 Listina o vydědění

Návrh obsahuje rovněž úpravu institutu vydědění, tj. vyloučení nepominutelného dědice z práva na povinný díl. Pokud se jedná o formu prohlášení o vydědění, inspiruje se navrhovaná úprava tou dosavadní. I důvody vydědění jsou obdobné, v jejich formulaci dochází jen k určitému upřesnění, zestručnění a zobecnění. Zůstavitel může vydědit nepominutelného dědice, který a) mu v rozporu s dobrými mravy neposkytl potřebnou pomoc v nouzi, b) o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by v souladu s dobrými mravy projevovat měl, c) byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, d) vede trvale nezřízený život. Zůstavitel může vydědit potomka i z důvodů zakládajících dědickou nezpůsobilost, v tomto směru se návrh vrací k OZO. Podle důvodové zprávy spočívá význam tohoto ustanovení zejména v tom, že i tu bude respektabilní projev vůle zůstavitele, který mimo jiné vyloučí případné spory, zda snad zůstavitel za svého života

takové osobě její poklesek prominul či nikoli (s ohledem na to, že k prominutí může dojít i konkludentně). Důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného, pokud zůstavitel neprojeví jinou vůli, takže na rozdíl od dosavadní právní úpravy zůstavitel nebude muset výslovně vztahovat účinky vydědění na potomky vyděděného dědice. Nedožije-li se ale vyděděný potomek zůstavitelovy smrti, pak se vydědění na jeho potomky nevztahuje, vyjma těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z dědického práva. Vydědit lze i potomka, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je obava, že se pro potomky nezachová jeho povinný díl. Návrh nového občanského zákoníku v takovém případě omezuje pořizovatelovu vůli v tom smyslu, že jeho povinný díl musí být zůstaven jeho dětem a není-li jich, jejich potomkům. Neřeší však už otázku, zda lze pro tento důvod vydědit nepominutelného dědice i v případě, kdy žádné potomky nemá. Domnívám se, že nikoli, protože důvody vydědění nelze doplňovat extenzivním výkladem či analogií. Připravovaný nový občanský zákoník výslovně připouští i „částečné“ vydědění, tj. pouhé zkrácení (nikoli úplné vyloučení) práva na povinný díl.

Podstatnou změnou oproti stávající právní úpravě také je, že podmínkou platnosti vydědění není, aby byl vyděd'ovací důvod v listině o vydědění uveden. Podle důvodové zprávy není zásadně důvod k tomu, aby zůstavitel zdůvodňoval své rozhodnutí o vydědění v případech, kdy je tento důvod znám jak jemu, tak i vyděd'ovanému potomkovi. Účelem vydědění je zbavit nepominutelného dědice práva na povinný díl, nikoli ho denunciovat. Je tedy správné ponechat zůstaviteli na vůli, zda důvod vydědění uvede či nikoli. Jako další argument pro tento postup se uvádí, že podle stávající právní úpravy musí důvod vydědění existovat v době vyděd'ovacího prohlášení a nelze tak vydědit podmíněně, a to ani v situaci, kdy chování dědice k naplnění důvodu vydědění směřuje, ale v době prohlášení o vydědění není ještě naplněna jeho skutková podstata. Nebude-li důvod vydědění uveden, má vyděděný právo na povinný díl, ledaže mu bude zákonný důvod vydědění prokázán.

Pro změnu či zrušení vydědění se v připravovaném návrhu vyžaduje stejná forma jako pro pořízení či zrušení závěti.

V souvislosti s vyloučením zákonných dědiců z dědění, je nutné na tomto místě ještě pro úplnost zmínit institut tzv. negativní závěti, zakotvený v ustanovení § 1508 odst. 2 návrhu. V listině, pro niž se budou vyžadovat stejné formální náležitosti jako pro závět', zůstavitel bude moci uvést, že dědic, který není nepominutelným dědicem a jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, dědit nebude.

6.6 Listina o správě pozůstalosti

Připravovaný nový občanský zákoník předpokládá zachovat dosavadní institut správce dědictví, označovaný jako správce pozůstalosti (tedy zůstavitelem zanechaného jmění). Zůstavitel se může rozhodnout ustanovit správce celé pozůstalosti nebo některé její části a určit, jaké má mít správce povinnosti a případně i jak bude odměněn. Povolání správce pozůstalosti vyžaduje formu veřejné listiny. Návrh koncipuje ustanovení správce pozůstalosti jako jednostranný úkon zůstavitele, o němž nemusí být budoucí správce pozůstalosti za zůstavitelova života ani zpraven, po zůstavitelově smrti záleží na správci, zda tuto funkci přijme či nikoli, a proto nepřichází v úvahu ani vyrozumívací povinnost o zrušení dřívějšího úkonu, jak je tomu v současné době. Správce pozůstalosti se správy ujme, je-li mu známo, že byl povolán, jakmile se dozví o zůstavitelově smrti. Zjistí-li až soud, že byl ustanoven správce pozůstalosti, vyrozumí ho o tom. Osoba spravující pozůstalost pak vykonává funkci od jejího přijetí až do potvrzení nabytí dědictví dědicům, přičemž je oprávněna k její prosté správě (§ 1265 a násl.), tedy činí vše, co je nutné k zachování pozůstalosti. Jakékoli úkony, které by přesahovaly rámec obvyklého hospodaření, podléhají schválení soudem. Správcem pozůstalosti může být kterýkoli subjekt občanskoprávních vztahů, neboť požadavky na jeho osobu návrh nestanoví. Je však evidentní, že musí jít o osobu způsobilou takovou funkci vykonávat. Návrh výslovně nestanoví povinnost správci podávat zprávy o výkonu své činnosti, ale může tak učinit sám zůstavitel. V návrhu se počítá i s možností, že vedle správce pozůstalosti byl ustanoven i vykonavatel závěti. Tuto konkurenci řeší tak, že v takovém případě se správce pozůstalosti řídí pokyny vykonavatele. Projev vůle, kterým byl správce dědictví povolán, lze zrušit stejným způsobem, jakým se zrušuje závěť.

7 Závěr

Ve své rigorózní práci jsem se zabývala přehledem listin jakožto právních úkonů pořizovaných pro případ smrti, jak je umožňovaly jednotlivé občanské zákoníky na našem území od účinnosti OZO do současnosti. Svoji pozornost jsem podrobněji zaměřila především na charakteristiku listin, které připouštěl OZO, listiny umožněné současnou právní úpravou a dále na listiny navrhované v připravovaném novém občanském zákoníku, který ideově vychází právě z OZO.

Pro konstituování moderního dědického práva na našem území byla klíčová kodifikace občanského práva v roce 1811, kdy vyšel OZO, navazující na římskoprávní tradice. Obsahoval širokou škálu možností pořídit listiny mortis causa. Kromě učinění posledního pořízení, kterým se rozuměla závěť (testament) a dovětek, a listiny o vydědění mohla fyzická osoba uzavřít dědickou smlouvu, advitalitní smlouvu, darování na případ smrti či smlouvu o zřeknutí se dědického práva. Nejsilnější dědický titul, který mohl zůstavitel svým jednáním založit, představovala dědická smlouva, za ní následovala závěť. Dědické právo bylo velice propracované, protože při zachování co nejvyšší míry autonomie vůle zůstavitele dokázalo úspěšně reagovat na možné problémy v praxi.

V období totality byla právní úprava dědění v našem občanském právu zestručněna a zjednodušena, což reflektovalo postoj režimu k soukromému majetku. Zákonodárce také zřejmě spoléhal na to, že přetrvávající právní vědomí si vyloží jednotlivé instituty s použitím dosavadní praxe. Za účinnosti SOZ bylo možné pro případ smrti pořídit závěti, listinou o vydědění nebo smlouvou o zřeknutí se dědického práva. I tak však bylo preferováno dědění ze zákona jako nejvhodnější způsob přechodu majetku zůstavitele na jeho příbuzné, neboť lépe odpovídalo požadavku soudružnosti rodiny a posilování příbuzenských svazků. OZ v původním znění skýtal možnost pořídit pro případ smrti pouze závěti. Zpočátku byl, stejně jako za účinnosti předchozího občanského zákoníku, větší význam přikládán dědické posloupnosti ze zákona, avšak tyto názory byly následně překonány a na první místo byla postavena zůstavitelova vůle. Zákonem č. 131/1982 Sb. byla s účinností od 1.4.1982 obnovena možnost zůstavitele vydědit své potomky, avšak teprve po roce 1989 můžeme zaregistrovat výraznější snahu o rozšíření prostoru pro uplatnění autonomie vůle zůstavitele. Významný posun představovala v první řadě novelizace OZ provedená zákonem č. 509/1991 Sb., jež s účinností od 1.1.1992 připustila allografní formu závěti, rozšířila okruh právně

relevantních důvodů vydědění, zkrátila neopomenutelné podíly zletilých potomků, umožnila zřídit závěti nadaci a pořídit závěť i osobám nezletilým, jež dovršily 15 let.

V hmotném právu nebyl dříve obsažen ani institut správce dědictví. Určitou dobu správce dědictví bylo možné nalézt jen v úpravě OZO v podobě vykonavatele závěti. Za účinnosti SOZ ale nebyla tato otázka díky skladbě a povaze majetku, který v socialistickém období mohl fyzické osobě patřit, vůbec předmětem zájmu. Až po roce 1989, s nástupem tržního hospodářského systému spojeného s možností podnikání fyzických osob, se situace diametrálně změnila, takže do našeho právního řádu byl správce dědictví zaveden nejprve jako procesněprávní institut a posléze, díky zákonu č. 554/2004 Sb., i jako institut hmotněprávní. Od 1.1.2005 je to v první řadě fyzická osoba, kdo může stanovit, aby po její smrti až do pravomocného skončení řízení o dědictví správce dědictví bez ohledu na dědice i na případné komplikace a prodlevy, k nimž může dojít v řízení při řešení otázek dědického práva, spravoval veškerý její majetek náležející do dědictví nebo podnik, nemovitost či jinou část dědictví. Tato možnost je pro praxi naprosto klíčová a představuje v současném hmotném právu bezpochyby významné pozitivum.

Vyjádřím-li svůj názor na současnou úpravu dědického práva, je přehledná a poměrně stabilní. Zdá se mi vyhovující s několika výhradami, týkajícími se přílišné stručnosti, snahy co nejvíce udržet majetek v rodině díky koncepci ochrany neopomenutelných dědiců a velikosti dědického podílu, jehož se jim musí dostat, nejsou-li vydědění, dále připuštěním přirůstání podílů pouze ve prospěch zákonných dědiců, nutnosti uvést důvod vydědění již při samotném pořízení listiny o vydědění, jakož i nezbytnosti, aby budoucí správce dědictví projevil svůj souhlas s ustanovením do funkce už v době pořízení listiny o ustanovení správce dědictví. Také možnosti zůstavitele nakládat se svým majetkem pro případ smrti jsou omezené, což je podle mne zcela oprávněně kritizováno. Kromě pořízení závěti, listiny o vydědění či listiny o ustanovení správce dědictví současná právní úprava žádnou další alternativu nenabízí, takže po zůstavitelově smrti často vznikají problémy stran spravedlivého rozdělení dědictví mezi dědice, byl-li např. některý z nich nějak zvýhodněn již za zůstavitelova života. Návrhy na zdokonalení naší úpravy dědického práva mají své opodstatnění i v porovnání jeho stavu se současnými evropskými kodexy, které mu věnují mnohem větší pozornost.

Dnes se naše občanskoprávní úprava díky přípravě nového občanského zákoníku nachází na prahu mnoha změn. Celkově lze zaznamenat tendenci k rozšíření prostoru pro uplatnění autonomie vůle zůstavitele, tedy posílení zůstavitelova postavení a ponechání mu mnohem širšího spektra instrumentů k tomu, aby určil osud svého majetku i pro dobu po jeho

smrti. Dědické právo by se mělo jak z hlediska rozsahu, tak i významu začlenit mezi standardní úpravy v rámci kontinentální evropské kultury.

Domnívám se, že koncepce nového kodexu v oblasti dědického práva by se neměla od stávající právní úpravy zcela distancovat, ale měla by zachovat určitou kontinuitu ve vztahu k tomu, co se osvědčilo z platné právní úpravy, proto také kvituji zachování zásady, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Při rekodifikaci dědického práva by se podle mého názoru měly zavést tradiční instituty obsažené v OZO, jež zároveň berou v potaz i potřeby společnosti 21. století, není možné je bezhlavě obnovovat všechny. Zavedení řady z nich hodnotím kladně, protože se jimi na nedostatky stávající právní úpravy úspěšně reaguje. Za jednoznačně prospěšné je možné přijmout lepší stanovení podmínek dědické nezpůsobilosti, zavedení závětí s úlevami, negativní závěti, dále přirůstání uvolněných dědických podílů závětním dědicům, ustanovení o účincích omylu zůstavitele, možnost ustanovit vykonavatele závěti či výslovné zakotvení obecného náhradnictví. Za pozitivní v návrhu osnovy vnímám také definici závěti jakožto právního úkonu pro případ smrti, kterou v minulosti obsahovaly jak OZO,²⁰⁷ tak SOZ,²⁰⁸ avšak v současném právním řádu její legální definici nenajdeme. Jak z hlediska zjednodušení soudní praxe, tak respektování zůstavitelovy vůle považuji také za mimořádně významnou změnu koncepce ochrany práv nepominutelných dědiců, spočívající v konstrukci povinného dílu na podobu pouhého práva nepominutelného dědice na peněžní výplatu rovnající se hodnotě jeho povinného dílu, resp. doplňovanou na tuto hodnotu.

Ohledně problematiky **ustanovení správce pozůstalosti** kvituji s K. Eliášem, že navrhovaná úprava lépe než platná respektuje skutečnost, že ustavení správce je především věcí zůstavitele a že je předčasné, aby se k tomuto úkonu vyjadřoval budoucí správce již za života zůstavitele, kdy není jasné, zda po zůstavitelově úmrtí jeho funkce vůbec vznikne. Osnova také uznává právo správce rozhodnout se až po úmrtí zůstavitele, zda funkci přijme (obdobně jako se dědic rozhoduje až po úmrtí, zda přijme dědictví, resp. zda je odmítne).²⁰⁹ Souhlasím i s nutností učinit ustanovení správce pozůstalosti formou veřejné listiny, protože pak se dá předpokládat, že bude zabezpečeno, že listina bude obsahovat všechny potřebné informace nejen o zůstaviteli, ale i o povolávaném správci, rozsahu spravovaného majetku, jakož i o budoucích povinnostech správce pozůstalosti. Přiklání bych se k tomu, aby byla zachována i evidence těchto listin, jak je tomu dosud v rámci CEZ, aby bylo případně možné

---

²⁰⁷ Ustanovení §§ 552-553 OZO

²⁰⁸ Ustanovení § 534 SOZ

²⁰⁹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008, str. 1325

informovat správce pozůstalosti o jeho ustanovení co nejdříve od zahájení dědického řízení. Určitý nedostatek spatřuji v tom, že se v návrhu nepočítá s žádnou lhůtou, v níž by se měl správce rozhodnout, zda funkci přijme. Toto by mohlo vést k časové prodlevě se správou pozůstalosti, k nejistotě, zda má správce ustanovit soud či nikoli, i ke zmaření účelu této funkce. Dále se domnívám, že by odměna správce pozůstalosti měla být stanovena podle předem jasných pravidel, jak je tomu dosud ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti ČR č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, v platném znění (tj. podle obvyklé ceny spravované pozůstalosti a délky vykonávané správy). Určení odměny správce pozůstalosti by dle mého názoru nemělo být v rukách pořizovatele, který by ji mohl stanovit neadekvátně vzhledem k hodnotě spravovaného jmění. Mám tím na mysli především případy, kdy by odměna za správu pozůstalosti byla zůstavitelem zjevně nadhodnocena, takže by dědici (případně stát v případě předlužené pozůstalosti) byli nepřiměřeně zatíženi v jejich povinnosti zaplatit správci pozůstalosti odměnu a náhradu jeho hotových výdajů.

Velmi vítám také obnovení **dědické smlouvy**, protože tento právní institut může v řadě případů umožnit spravedlivější rozdělení majetku než při dědění ze závěti nebo ze zákona. Ještě za zůstavitelova života díky ní bude možné předejít případným sporům mezi dědici. Souhlasím i se zakotvením formy veřejné listiny pro její uzavření, a to z důvodu prevence budoucích možných sporů. Tyto vyšší nároky na její pořízení budou zaručovat shodnou vůli všech účastníků, a tím bude minimalizována pravděpodobnost zpochybnění smlouvy. Rovněž postavení manžela v dědickém právu se tím jednoznačně posílí. Dosavadní právní úprava, jež neumožňuje zajistit jednomu z manželů právo na dědický podíl po druhém manželovi, není vhodná. Podobně jako mají manželé možnost dohodnout si majetkový režim během svého života, mělo by být připuštěno, aby se mohli rozhodnout o společně nabytém majetku pro případ zániku manželství smrtí jednoho z nich. Znovuzavedení institutu dědické smlouvy by mohlo právě odstranit případy, kdy se manželé za současné platné právní úpravy snaží dosáhnout podobného výsledku, jakého by dosáhli uzavřením dědické smlouvy, dohodou s okamžitými účinky. Zároveň bych se přikláněla k tomu, aby dědické smlouvy byly evidovány v centrální evidenci, fungující obdobně jako CEZ či Centrální evidence manželských smluv, vedené NK ČR.

Za pozitivní považuji i možnost zůstavitele vypořádat se majetkově s presumptivním dědicem ještě za zůstavitelova života díky uzavření **smlouvy o zřeknutí se dědictví**. Toto opatření směřuje k tomu, aby se už za života zůstavitele předešlo možným sporům v budoucím dědickém řízení a mnohdy složitým postupům spojeným se započtením toho, co některý z dědiců ve srovnání s jinými dědici od zůstavitele bezplatně obdržel již za jeho

života. Uzavřením smlouvy o zřeknutí se dědického práva tak bude možné spravedlivěji rozdělit majetek mezi dědice a pořizovatel získá jistotu, že obdarovaný nevyužije změny cen za období od doby darování do smrti zůstavitele a nebude se v dědickém řízení domáhat svého dědického podílu. Zavedení tohoto institutu proto bude pro praxi velmi účelné. S ohledem na důsledky, které uzavřená smlouva vyvolá, rovněž souhlasím i se zpřísněnou formou veřejné listiny pro její vznik.

Další institut, který se v připravovaném návrhu objevuje a který je vnímán jako kladný posun k rozšíření zůstavitelových možností naložit se svým majetkem mortis causa, je **darování pro případ smrti**. V osnově nového civilního kodexu se neřeší forma takové smlouvy a zda by se uzavřená smlouva zapisovala do veřejných seznamů a obdarovaný by byl povinen prokázat dárcovo úmrtí (tedy účinnost smlouvy), nebo jestli by byl zaveden rejstřík těchto smluv, vedený podobně jako CEZ. Osobně bych navrhovala obligatorně zakotvit formu veřejné listiny, jež by se zapisovala do centrální evidence. Po zahájení dědického řízení po osobě dárce by notář jako soudní komisař provedl lustraci v evidenci za účelem zjištění existence takové smlouvy a v případě kladného výpisu by mohl také dát návrh k provedení vyznačení příslušné změny vlastnického práva ve veřejných seznamech (případně by tak mohl učinit orgán, který příslušnou smlouvu sepsal, na základě podnětu notáře – soudního komisaře). Tento postup by nepochybně zabránil unáhleným uzavíráním smluv a zároveň zaručil, že dárcova vůle bude po jeho smrti splněna.

Stran institutu **vydědění** lze v připravovaném novém občanském zákoníku kladně hodnotit, že návrh připouští neuvedení důvodu vydědění bez sankce neplatnosti tohoto právního úkonu, umožňuje vydědit zadluženého či marnotratného potomka, jakož i vydědit z důvodu, pro který je jinak dána dědická nezpůsobilost. Především tento posledně zmiňovaný důvod se mi jeví jako velmi užitečný, protože zabrání případným sporům o to, zda zůstavitel jednání vedoucí k dědické nezpůsobilosti potomka ještě za života dotyčnému odpustil či nikoli. Z pohledu dalších možných důvodů vydědění si však navrhované znění zákona ponechává vágnost současné úpravy, takže lze předpokládat, že v případě neuznání důvodu vydědění potomkem se dědické řízení může díky složitosti dokazování důvodů vydědění ve sporném řízení protáhnout. Jak jsem již uvedla v kapitole 4.1.6 mé práce, osobně bych se přikláněla k tomu, aby se institut nepominutelných dědiců omezil pouze na nezletilé potomky zůstavitele, neboť by tím byly podstatně eliminovány soudní spory, ale i z diskuze uvedené na stránkách odborných časopisů v souvislosti s návrhem připravovaného nového občanského zákoníku je evidentní, že s takovým radikálním krokem se nepočítá a budou nadále uplatňovány konzervativní postupy. V takovém případě by však právní úprava vydědění měla

být na takové úrovni, aby obsahovala pojmy dostatečně určité, jednotně interpretovatelné a nedávající možnost libovůle. Formulace jako „potřebná pomoc“, „opravdový zájem“ či „nezřízený život“, vyvolávající značné výkladové problémy a v praxi způsobující nejasnosti, k nim rozhodně nepatří.

Existují i takové novinky, jež jsou vnímány jako diskutabilní. Velkou polemiku vyvolává v první řadě opětovné zavedení **odkazů**. Osobně k této otázce zaujímám negativní postoj a souhlasím s L. Muzikářem,²¹⁰ že obnovení institutu odkazů může být v praxi velmi problematické. Pro laickou i nezanedbatelnou část právnické veřejnosti by koncepce, podle níž by odkazovník, který nabývá majetek z pozůstalosti, neměl mít postavení dědice a neodpovídal by tak za pasiva dědictví, byla nepřijatelná. Zde vidím možnost, jak obcházet zákon, neboť by v praxi hrozilo, že někteří zadlužení zůstavitelé by této možnosti zneužili a snažili se největší cennosti odkázat jednotlivě, čímž by se odkazovníci mohli vyhnout odpovědnosti za zůstavitelovy dluhy. Takovým potencionálním negativním krokům by se naopak mělo předcházet. Určitě by zůstala nepochopena rovněž možnost zůstavit odkaz věci, jež by nebyla součástí pozůstalosti, ale jednalo by se o věc ve vlastnictví dědice nebo o věc, kterou by byla povinna osoba obtížená odkazem opatřit, nebo jestliže by zůstavitel mohl odkazovníkovi uložit, aby poskytl další odkaz, jehož hodnota bude přesahovat hodnotu jemu poskytnutého odkazu. Pokud by mělo platit, že každému dědici musí zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená, vedlo by to v tomto směru i k omezení zůstavitelovy vůle, který by nemohl pořídit o celé pozůstalosti rozdělením podle jednotlivých věcí či práv. S ohledem na výše uvedené bych se tedy přikláběla k tomu, aby odkazy v takové podobě nebyly přijaty, protože by poměry po zůstavitelově úmrtí ztížily. V navrhovaném znění dědického práva v připravovaném občanském zákoníku je odkazům věnována opravdu rozsáhlá pozornost a sama důvodová zpráva k tomu uvádí, že pravidla o jednotlivých druzích odkazů jsou nezbytná pro zamezení nejistot a vleklých sporů.²¹¹ Pro praxi by bylo dle mého názoru přijatelnější zavedení institutu odkazu ve smyslu terminologického označení pro

²¹⁰ Muzikář, L.: Nabývání dědictví, in: Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2006 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, ASPI – Wolters Kluwer, Praha, 2006, str. 152

²¹¹ Kladně se k pojetí vycházejícího z právní úpravy v OZO staví např. V. Kouba s odůvodněním, že by se posílilo subjektivní majetkové právo občana disponovat s majetkem pro případ smrti, a to jednak tím, že by byla dána lepší možnost poskytnout peněžní částky na dobročinné účely, a dále, že umožňuje lepší dispoziční s jedinečnými věcmi, zejména s věcmi sběratelské hodnoty – viz Kouba, V.: Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva, Ad Notam, 2000, č. 4, str. 75

nabývání jednotlivých věcí či práv z pozůstalosti v pojetí podle SOZ, kdy by o odkazu a odkazovníkovi platila přiměřeně ustanovení o dědictví a dědici s tím, že odkazovník by neodpovídal za pasiva dědictví jen v případě, byla-li mu zůstavena věc, jejíž cena je v poměru k ceně zanechaného majetku nepatrná, a pokud by souhrn odkazů nepřesáhl více než čtvrtinu toho, co by zbylo po odečtení dluhů.²¹² Tento možný kompromis by mohlo doplnit i případné ustanovení zákona o tom, že odkazem nemohou být věci či práva určitého charakteru, například nemovitosti.

Ze strany odborné veřejnosti je různě přijímáno také zavedení **vedlejších doložek v závěti**. Návrh sice podstatně posiluje vůli zůstavitele uspořádat si vztahy podle vlastních představ, ale dle mého názoru není uspokojivě řešeno, kdo se bude o majetek do okamžiku splnění vedlejší doložky starat. Dědici nebo vykonavatel závěti? Kdo bude za takový majetek odpovědný? Kdo bude dohled provádět? Soud? Subjekt, na který by měl majetek přejít v případě nedodržení nebo nesplnění podmínky či příkazu? Je třeba také počítat s případnými spory o to, zda podmínka či příkaz byly či nebyly splněny, nebo zda se jedná o podmínku anebo příkaz nemravný či nezákonný. Připustí-li zákon vedlejší doložky, bude to sice znamenat na jedné straně posílení autonomie vůle zůstavitele, nicméně na straně druhé to může znamenat omezení svobody dědiců, jak s nabytým majetkem naložit, což může vést i ke znemožnění včas a adekvátně reagovat na nějakou negativní situaci. Z důvodů problematického posuzování dodržení či splnění podmínek a příkazů v praxi, jakož i dalších nedořešených otázek s tím spojených proto nejsem jejich zastáncem.

Bouřlivou diskusi vyvolalo také navrhované zavedení **svěřenského nástupnictví**. Ačkoli souhlasím s důvodovou zprávou, že by fideikomisární substituce byla praktická za okolností, kdy přední dědic není způsobilý o svém majetku pořizovat, domnívám se, že by v praxi tyto případy byly ojedinělé a že obecně po svěřenském nástupnictví není taková poptávka. Zamyslím-li se nad významem tohoto institutu pro předního dědice způsobilého o svém majetku pořizovat, myslím si, že by pro něj představoval velký zásah do jeho svobody nakládat s předmětným majetkem, takže ze strany dnešní veřejnosti by takové komplikování vlastnických vztahů zůstalo jistě nepochopeno. Také dědická řízení by se díky svěřenskému nástupnictví stala mnohem složitějšími než dnes, a proto bych tento institut neobnovovala.

V dnes platném občanském zákoníku je dle názoru mnohých právníků potlačen respekt k poslední zůstavitelově vůli i z pohledu možnosti přesunů majetku patřícího do dědictví mezi

²¹² Tuto koncepci navrhoval J. Mikeš již v roce 1991 – blíže k tomu viz Mikeš, J.: Úvahy nad právní úpravou dědění, *Právo a zákonnost*, 1991, č. 8, str. 454

jednotlivými dědici v rámci **dědické dohody**. Osobně si myslím, že v novém občanskoprávním kodexu by přes tendenci posílit zůstavitelovu vůli na úkor představ a vůle dědiců měla být možnost odchýlit se od zůstavitelovy vůle zachována.

Neshody mezi právníky panují také v otázce použití zastaralé **terminologie**. Jsem přesvědčena, že pokud by zůstala v konečném znění občanského zákoníku zachována, bylo by jen otázkou času, než bychom si na nové termíny zvykli. Navrhované nové dědické právo je rovněž mnohými autory²¹³ považováno za příliš **kasuistické**, s čím lze nepochybně souhlasit. Jak uvádí samotná důvodová zpráva, úprava dědického práva je velmi podrobná a obsahuje celou řadu výkladových pravidel, která mají zůstaviteli umožnit předvídat, jak bude jeho projev vůle po jeho smrti vykládán. Nebýt těchto vykládacích pravidel, mohlo by docházet k nejistotám a vleklým sporům. Myslím si, že rozsáhlost úpravy, přílišná složitost a podrobnost na některých místech ve snaze podchytit všechny aspekty rozhodně nepřispívá jejímu snadnému a rychlému pochopení a proniknutí do praxe. Dědické právo by mělo být na takové úrovni, aby bylo nejen ucelené a propracované, ale i přehledné na orientaci v něm.

Celková rekodifikace občanského zákoníku by se rozhodně neměla uspěchat, a proto považuji za velmi přínosné, že i široké veřejnosti byla dána možnost vyjádřit se k navrhovaným ustanovením, na toto téma proběhla celá řada diskusí. Nově připravovaný kodex má před sebou ještě dlouhou legislativní cestu, při jeho dalším projednávání lze stoprocentně předpokládat změny, takže lze jen odhadovat, v jaké definitivní podobě bude úprava dědického práva nakonec přijata. Domnívám se, že je ale nezbytné ji koncipovat alespoň v takové kvalitě, aby reflektovala sociální a ekonomické potřeby společnosti a byla svým způsobem nadčasová, což je velmi těžký úkol. Zákon, který by byl často novelizován, stabilitě a právní jistotě rozhodně nepřispěje. Zda se záměr podaří či nikoli, ukáže čas.

---

²¹³ Např. Šešina, M: Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, Ad Notam, 2004, č. 2, str. 45 - 47, Muzikář, L.: Nabývání dědictví, in: Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2006 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, ASPI – Wolters Kluwer, Praha, 2006, str. 149-169

Seznam použité literatury

Publikace:

Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P.: Občanský zákoník s judikaturou a souvisejícími předpisy, Praha, C. H. Beck, 2006

Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, Praha, C. H. Beck, 2001

Bílek, P., Drápal L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3.vydání, Praha: C. H. Beck, 2005

Bílý, J.: Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice), Linde Praha, a.s., Praha, 2003

Borovský, J., Fiala, J., Holub, M.: Občanský zákoník, Poznámkové vydání s judikaturou (včetně věcného rejstříku), 6. doplněné a aktualizované vydání, Linde Praha a.s., Praha, 1998

Borovský, J., Holub, M.: Občanský zákoník a předpisy souvisící, 3. doplněné a podstatně přepracované vydání (se zřetelem k novele podle zákona č. 131/1982 Sb.), Panorama, Praha, 1984

Bradáč, A. a kol.: Věcná břemena od A do Z, 4. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., Praha, 2009

Češka, Z., Kabát, J., Ondřej, J., Švestka, J. a kolektiv: Občanský zákoník, Komentář, Díl II. (§ 222 až 510), Panorama Praha, 1987

Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, Linde Praha, a.s., Praha, 2008

Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde Praha, a.s., Praha, 2001

- Fiala, J., Kindl, M.: Občanské právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2007
- Fiala, J., Kindl, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, I. díl, nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, Praha: ASPI, 2006
- Hartmann, A.: Poslední pořízení, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1935
- Holcová, I., Křesťanová, V., Kříž, J., Mikeš, J., Pítra, V., Radvanová, S., Zuklínová, M.: Občanské právo hmotné, svazek III, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002
- Holub, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, Linde Praha, a.s., 2002
- Holub, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2003
- Holub, R. a kol.: Komentář k občanskému zákoníku, Právo dědické, Orbis, Praha, 1957
- Hurdík, J., Telec, I.: Zákon o nadacích a nadačních fondech, Komentář, Praha, C. H. Beck, 1998
- Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004
- Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E.: Vývoj českého soukromého práva. Praha, Eurolex Bohemia s.r.o., 2004
- Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek 1, nakladatelství CODEX, Praha, 1997
- Knapp, V.: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek III. – Dědické právo a Rodinné právo, Orbis Praha, 1955

Knapp, V., Luby, Š.: Československé občanské právo, Svazek II, Praha, Orbis 1974

Krčmář, J.: Právo občanské, V. Právo dědické, Praha, Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1937

Krčmář, J.: Základy přednášek o právu občanském: právo dědické, Autorisované vydání spolku československých právníků „Všehrd“ v Praze, 1924

Kučera, R.: Dědictví, Linde Praha a.s., Praha, 2001

Mácha, P.: Dědění, darování, převádění nemovitostí, Newsletter Praha, 1995

Malý, K. a kol.: Kodifikace – mezníky právních dějin, Ediční středisko PF UK v Praze, 1994

Mayr, R.: Soustava občanského práva, Kniha první: Nauky obecné, Nakladatelství Barvič & Novotný, Brno, 1922

Mayr, R.: Soustava občanského práva, Kniha pátá: Právo dědické, Nakladatelství Barvič a Novotný, Brno, 1927

Mikeš, J.: Dědické právo, Panorama, Praha, 1982

Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium, 1993

Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Praktická příručka, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007

Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl třetí, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936

Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl čtvrtý, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936

Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl pátý, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936

Rouček, F.: Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha: Československý Kompas, 1932

Schelleová, I., Schelle, K.: Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964, Brno, nakladatelství Doplněk, 1993

Schelleová, I., Schelle, K.: Právní úprava notářství (Historie a současnost), Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, 1995

Schelleová, I.: Notářství, Nakladatelství ŽIVA v.o.s., Zlín, 1994

Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, a.s., Brno, 2007

Spáčil, J.: Věcná břemena v občanském zákoníku, Nakladatelství C. H. Beck, 2006

Svoboda, E.: Dědické právo, Československý Kompas v Praze, 1946

Špoková, E.: Smrt jako právní událost a právní důsledky s ní spojené, Práce posluchačů Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2002, č. 117

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II, Komentář, C. H. Beck, Praha, 2008

Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník, Komentář, 10. vydání, Praha: C.H. Beck, 2006

Švestka, J., Dvořák, J., Tichý, L. (eds): Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2006 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, ASPI – Wolters Kluwer, Praha, 2006

Švestka, J., Zoulík, F., Knappová, M., Mikeš, J.: Nad vývojem i současným stavem rekodifikace českého soukromého práva, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2003, č. 1 - 2

Tilsch, E.: Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní, Sborník věd právních a státních Bursík & Kohout v Praze, Praha 1905

Veselý, V., Kavalír, J., Pivoňková, M.: Obecný zákoník občanský a souvislé zákony (podle stavu ke dni 1. února 1947), Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1947

Články z odborných časopisů

Barák, J.: Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb., Právní rozhledy, 2005, č. 3

Barák, J.: K problematice správce dědictví v návrhu novely občanského zákoníku, Právní zpravodaj, 2004, č. 3

Bednář, V.: Nepominutelný dědic, Karlovarská právní revue, 2007, č. 1

Bezouška, P.: Nezletilý a závěť notářským zápisem, Právní rádce, 2005, č. 4

Cechlová, E.: Stanovisko k rozporu slovního a číselného vyjádření data v notářském zápise o vydědění a závěti, Ad Notam 2009, č. 6

Cepl, V.: Transmise dědictví, Acta Universitatis Carolinae - Iuridica, 1978, č. 2

Čížkovská, V.: K podstatě a funkcím dědického práva v socialistické společnosti a některé úvahy de lege ferenda, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica No. 2, UK Praha, 1969

Čížková, V.: K některým otázkám československého dědického práva (úvahy de lege ferenda), Právník, 1978, č. 10

David, M., Radimský, J.: Poznámky k výkladu § 469a OZ o vydědění, Bulletin advokacie, 1984, č. II

Eliáš, K.: Čekání na občanský zákoník, Právní rádce, 2007, č. 5

Eliáš, K.: Další etapa zrodu, Právní rádce, 2008, č. 4

Eliáš, K.: Rekodifikace občanského práva v postmoderní době, Právní rozhledy, 2008, č. 1

Eliáš, K.: K rekodifikaci našeho soukromého práva, Právní rozhledy, 2000, č. 8

Eliáš, K.: Legendy o osnově občanského zákoníku, Právní rozhledy, 2007, č. 17

Eliáš, K.: Noblesa civilistické tradice a postmoderní přístupy k občanskému právu, Právní rozhledy, 2003, č. 8

Eliáš, K.: Pět starých zásad, Právní praxe, 1996, č. 10

Eliáš, K.: Podnik a dědění podniku, Právní rozhledy, 1997, č. 10

Eliáš, K.: Koncepce nového občanského kodexu, Právní rádce, 2001, č. 8

Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, Ad Notam, 2003, č. 5

Eliáš, K.: Nad legislativním záměrem zásad obecné části nového občanského zákoníku aneb kterak se promeškávají historické příležitosti, Právní rozhledy, 1996, č. 1

Eliáš, K., Zuklínová, M.: Věcný záměr občanského zákoníku, Právní praxe, 2001, č. 1-2

Eliáš, K.: Nový občanský kodex: Sbohem Gottwalde, Hospodářské noviny ze dne 18.6.2008, str. 9

Eliáš, K.: Návrh českého občanského zákoníku: Obrat paradigm, Právní rádce, 2010, č. 1

Ettler, J.: Právní institut správce dědictví, Karlovarská právní revue, 2006, č. 4

Ettler, J.: Dědická smlouva jako „novinka“ našeho dědického práva, Karlovarská právní revue, 2008, č. 4

Fleischer, J.: Platnost závěti podle § 479 ObčZ, Socialistická zákonnost, 1989, č. 6

Frinta, O., Tégl, P.: O návrhu nového občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o kontinuitě a diskontinuitě) – Právní rozhledy, 2009, č. 14

Havránková, A.: Závěť – jednostranný právní úkon, Právní rádce, 2002, č. 7

Hojdnová, I.: Dědické podíly a jejich výpočty, Ad Notam, 2008, č. 4

Holub, M.: O dědické smlouvě a rozvodu manželství – krátké zamyšlení nad návrhem úpravy dědického práva, Bulletin advokacie, 2004, č. 4

Holub, O.: Ke vztahu dědiců k obchodnímu podílu zemřelého společníka, Právní rádce, 1995, č. 9

Choděra, O.: Závěť jako projev vůle zůstavitele, Právník, 1984, č. 5

Jeřábková, L.: Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy, Právní fórum, 2005, č. 9

Jindřich, M.: Nová právní úprava institutu správce dědictví v českém právním řádu, Právní zpravodaj, 2004, č. 11

Jindřich, M.: Vzniká věcné břemeno na základě závěti?, Socialistická zákonnost, 1990, č. 2

- Jindřich, M.: Závěť a další listiny pro případ smrti, Právní rádce, 1996, č. 5
- Kampach, M.: Úvodní slovo k návrhu věcného záměru občanského zákoníku, Právní praxe, 2001, č. 1
- Kanda, A.: K problematice nového čs. občanského práva, Právník, 1991, č. 6
- Karhanová, M.: Správce dědictví jako hmotněprávní institut českého právního řádu, Ad Notam 2006, č. 5
- Karhanová, M.: Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě, Právní rozhledy, 2007, č. 5
- Kawulok, J.: Vydědění – právní úprava a praxe, Ad Notam, 1999, číslo 4
- Knapp, V.: O vydědění a o tzv. negativní závěti, Socialistická zákonnost, 1983, č. 6
- Knapp, V.: Poznámky o fideikomisární substituci, Ad Notam, 1995, č. 5
- Knapp, V.: O dědických titulech podle československého práva a o povinném dílu, Socialistická zákonnost, 1984, č. 5
- Knapp, V., Pauly, J.: Zamyšlení nad novelou občanského zákoníku, Právník, 1983, č. 8
- Knappová, M.: Zřízení nadace závětí, Právní praxe, 1995, č. 1
- Kouba, V.: Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva, Ad Notam, 2000, č. 4
- Kožiak, J., Kožiaková, H.: Započtení na dědický podíl v judikatuře, Ad Notam, 2007, č. 6,
- Králová, J., Eck, L.: Dědická nezpůsobilost, Ad Notam, 2004, č. 2

Kříž, J.: Nasciturus jako neosoba?, Právní rádce, 2007, č. 5

Kučerová, L., Ondřejová, P.: Několik poznámek ke vzniku věcného břemene na základě závěti, Socialistická zákonost, 1984, č. 5

Lužná, R.: Dědická nezpůsobilost a vydědění, Právní rádce, 2007, č. 1

Medunová, R.: Dědic, který nemá být opomenut, Ad Notam, 2009, č. 5

Mikeš, J.: Jak dál s úpravou dědického práva?, Ad Notam, 1998, č. 2

Mikeš, J.: O fideikomisární substituci (Výklad problematiky), Ad Notam, 2005, č. 3

Mikeš, J., Švestka, J.: Nad novou institucí správce dědictví, Právní rozhledy, 2005, č. 2

Mikeš, J.: Úvahy nad právní úpravou dědění, Právo a zákonost, 1991, č. 8

Mucha, J.: Postavení a funkce vydědění v právu dědickém, Bulletin advokacie, 1983, červenec – září

Mucha, J.: Několik úvah k procesněprávní problematice vydědění, Bulletin advokacie, 1984, č. II

Muzikář, L.: Dědické podíly a jejich výpočet, Ad Notam, 1997, č. 1

Muzikář, L.: Dědické podíly a jejich výpočet, Ad Notam, 1997, č. 3

Mytyzková, P.: Stručné zamyšlení nad institutem darování pro případ smrti, Ad Notam, 2007, č. 3

Ondřejová, P.: Výklad závěti ve smyslu ustanovení § 35 odst. 2 o.z., Socialistická zákonost, 1987, č. 10

Parkanová, I.: Zamyšlení nad ustanovením § 484 odst. 1 ObčZ o započtení, Socialistická zákonost, 1989, č. 10

Pěcha, F.: Několik úvah o dědické nezpůsobilosti, Socialistická zákonost, 1987, č. 1

Pěcha, F.: K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv, Ad Notam, 2001, č. 1

Pěcha, F.: Ke vzniku věcných břemen na základě závěti, Socialistická zákonost, 1984, č. 10

Protivová, M.: Správce dědictví de lege ferenda, Ad Notam, 2004, č. 2

Radimský, J.: Právní povaha nároku neopominutelného dědice, Bulletin advokacie, 1986, č. I

Sikstová, S.: Správce dědictví – persona grata či non grata? Ad Notam, 2005, č. 2

Soukup, K.: Problematika platnosti závěti pořízené ve formě notářského zápisu, Socialistická zákonost, 1976, č. 10

Šešina, M.: Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, Ad Notam, 2004, č. 2

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, Ad Notam, 2005, č. 4

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, Ad Notam, 2005, č. 5

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, Ad Notam, 2005, č. 6

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, Ad Notam, 2006, č. 1

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, Ad Notam, 2006, č. 2

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, Ad Notam, 2006, č. 3

Šubrtová, J.: Důvody vydědění, Ad Notam, 1999, č. 5

Švestka, J.: Úvaha nad novelou občanského zákoníku, Právo a zákonnost, 1992, č. 3

Švestka, J.: Duševní porucha podle občanského zákoníku se zvláštním zřetelem k dědickému právu, UK (Praha), Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1957

Telec, I.: O vládním návrhu občanského zákoníku, Právní rozhledy, 2009, č. 19

Tichý, L.: Několik poznámek k neplatnosti závěti a listiny o vydědění ve formě notářského zápisu, Bulletin advokacie, 1988, č. 1

Tomek, M.: Vydědění, Právní rádce, 2008, č. 3

Valeška, J.: Problematika pomoci jiné osoby při psaní závěti, Bulletin advokacie, 1997, č. 4

Vrcha, P.: Správce dědictví, Právní rádce, 2004, č. 10

Wawerka, K.: Jaké dědické právo?, Ad Notam, 2004, č. 2

Další zdroje:

Vládní návrh nového občanského zákoníku zveřejněný na internetové stránce:
<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

důvodová zpráva zveřejněná na internetové stránce:
http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/>

<http://pravni.nazory.cz/obcanske-pravo/navrh-noveho-obcanskeho-zakoniku/>

Summary

The right of inheritance is the area of law that definitely everybody encounters in life. Principally the contact is related to links between heirs and the deceased person. Death results in the loss of existence of a physical person who loses their rights and obligations, and then the issue of which entity the surviving rights and obligations of the individual will be pass on to has to be resolved. The right of inheritance regulating passage to legal successors specifies the grounds of inheritance, so called inheritance titles. In the case of inheritance by law, the principle of familial relationships is applied giving the right of inheritance as a result of blood or a similar relationship to the testator. The preference is justified by the fact that the persons could have more or less, directly or indirectly, participated in the creation and maintenance of the testator's property. Specification of these persons does not always have to relate to any special relationship that the testator lived in, or either even with his/her ideas about a suitable heir. Another form of passage of a deceased person's property to his/her legal successor is a testament that makes it possible for the testator to specify the group of heirs, their inheritance share or individual things and rights that are to be passed to them, contrary to the abstract model specified in law regarding a particular situation in the family. A testament is a stronger title than law, and that is why the testator's will expressed in the testament is decisive for inheritance succession which has the character of permitted intervention in the inheritance sequence organization which would otherwise happen according to law.

Although a testament is currently the most wide-spread legal title for the case of death, it is not the only one. In the Czech legal system there are also other legal titles that only become effective on the testator's death. Although they do not represent another inheritance title, the fate of the testator's property is affected significantly after the testator's death.

This doctoral thesis deals with the issue of executing documents for the case of death from a material and moral point of view, and not only according to valid law. The scope of right of inheritance has been naturally affected by this country history, and therefore that is why the objective of this paper is to provide an overview, characteristics and significance of documents executed for the case of death from the date of effect of the General Civil Code (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*) as of 1.1.1812, the issue of which meant completion of the codification works in this country, until the present time and it does not leave unnoticed even the draft amendment of the instruments in the new Civil Code which has been in preparation for several years.

The imaginary first part of this present doctoral thesis is devoted to historic overview - mortis causa instruments that were permitted by the General Civil Code and Act No. 141/1950 Coll., Civil Code (so called central code). From the date of effect of the General Civil Code, our system of law contained a modern regulation regarding the right of inheritance following Roman law traditions. Until today, the code has been the most significant legal code issued in our region as it enabled a much wider scope of dispositions for the case of death than in the later civil codes. Due attention is paid to it as it became one of the sources for preparing the new Civil Code in the 21st century, due attention is paid to it as well. The central code reduced the right of inheritance significantly and it also limited the scope of instruments executed for the case of death. The law preferred inheritance by law, and that is why it is said that the testator could express his/her will in a way prescribed by law in mortis causa instruments not breaching the basic principles of inheritance by law.

The biggest part of my thesis is devoted to the regulation contained in Act No. 40/1964 Coll., Civil Code. Although the original form of the Civil Code preferred inheritance by law, gradually it was possible to record extension of the scope for applying autonomy of the testator's will, so the number of the legally permitted instruments for the case of death was increased. Similarly, in this context the thesis mentions not only individual types of instruments, but also the requirements imposed by the law for their execution regarding the testator, his/her will and its expression, the content and formal requirements for the legal acts as well as their role at the time when the testator dies.

After November 1989 there was an extensive process of rebuilding the entire legal system, which was necessary due to a crucial change in the political and economic realm, it meant gradual transition to pluralistic democracy and to a free market economy. These crucial changes meant the need to change the civil law, as the current civil code became useless to a great extent. At present we work on creating a completely new civil code which should correspond to the common European standards. The entire new modification of the right of inheritance can be characterized by the fact that it is much more extensive than the current regulation and it aims to accommodate the testator's will as much as possible. Elementary changes in relation to the topic of this paper are described in the final part of this doctoral thesis.

This paper is not intended only for those who are interested in the issue from a professional point of view, but from a practical point of view it can also be beneficial to the general public.

Klíčová slova:

Smrt, dědictví, listiny

Key words:

Death, heritage, documents